

**Jälkihuollon palveluiden työntekijöiden
toimintamahdollisuudet nuorten auttamistyössä**

Marja Harja
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Humanistisyhteiskuntatie-
teellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2020

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä: Marja Harja	
Työn nimi: Jälkihuollon palveluiden työntekijöiden toimintamahdollisuudet nuorten auttamistyössä	
Oppiaine: Sosiaalityö	Työn tyyppi: Maisterintutkielma
Aika: 2.5.2023	Sivumäärä: 75 sivua, 3 liitettä
Ohjaaja: Johanna Kiili	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkielman tarkoituksena oli tarkastella, minkälaiset työntekijän sisäiset ja ulkoiset toimintamahdollisuudet vaikuttavat jälkihuollon palveluiden parissa työskentelevien työntekijöiden laadukkaasti tehtävään työhön työntekijöiden näkökulmasta. Tutkielmani aihe on ajankohtainen, yhteiskunnassamme käynnissä olevan lapsi- ja perhepalveluiden kehitystyön vuoksi, jonka yhtenä painopisteenä on ollut kehittää jälkihuollon palveluihin oikeutettujen nuorten palveluja ja sitä koskevaa lainsäädäntöä.</p> <p>Tutkielma on laadullinen tutkimus. Tutkimukseni taustateorianäkökulmaksi käytin Amartya Senin (1993) ja Martha Nussbaumin (2011) toimintamahdollisuuksien teoriaa, joka mahdollisti tarkastelemaan jälkihuollon palveluissa työskentelevien työntekijöiden sisäisiä ja ulkoisia toimintamahdollisuuksia ja sitä, miten niiden yhteen kietoutuminen on laadukkaasti toteutettavan auttamistyön edellytys.</p> <p>Aineisto koostui kahden sosiaalityöntekijän ja neljän sosiaali-ohjaajan ryhmähaastattelusta. Analysoin aineistoni deduktiivista eli teoriasidonnaista sisällön analyysia hyödyntäen. Aineiston ryhmittelin kahteen ryhmään, joissa tarkasteluni kohdentui sekä työntekijöiden sisäisiin että ulkoisiin toimintamahdollisuuksiin ja niiden vaikutuksiin työntekijöiden laadukkaasti tehtävään nuorten auttamistyöhön. Sisäiset toimintamahdollisuudet koostuivat työntekijöiden professionaalisuuteen liittyvistä sosiaalialan koulutuksista, työ- ja elämän kokemuksista sekä vuorovaikutustaitoihin liittyvistä koulutusten kautta opituista ja kehittyneistä taidoista. Ulkoiset toimintamahdollisuudet koostuivat yhteiskunnan sosiaalisista, taloudellisista ja poliittisista resursseista, jotka joko tukevat tai estävät työntekijöiden sisäisten toimintamahdollisuuksien hyödyntämistä ja käyttöä.</p> <p>Tarkoitukseni oli tuoda esille lastensuojelun jälkihuollon palveluissa toimivien työntekijöiden toimintamahdollisuuksia toimia yhteiskunnan kannalta tärkeässä tehtävässään jälkihuollon palveluiden palveluohjaustyössään.</p>	
Asiasanat: lastensuojelu, jälkihuolto, toimintamahdollisuudet,	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	POLKU JÄLKIHOULLON PALVELUIHIN	9
2.1	Peruspalveluista kodin ulkopuoliseen sijoitukseen.....	9
2.2	Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleen nuoren erityinen tarve jälkihuolto palveluihin ja itsenäistymisen tukemiseen.....	12
2.3	Näkökulmaa rakenteellisista toimintamahdollisuuksista	15
3	TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	18
3.1	Toimintamahdollisuuksien teorian lähtökohdista.....	18
3.2	Toimintamahdollisuuksien teorian pääpiirteet.....	20
3.3	Näkemyksiä työntekijöiden toimijuudesta	24
3.3.1	Toimijuus professionaalista näkökulmasta.....	25
3.3.2	Toimijuus rakenteellisesta näkökulmasta.....	27
3.4	Näkökulmia toimintamahdollisuuksien teorian hyödyntämisestä.....	28
4	TUTKIELMAN METODIT JA LÄHESTYMISTAPA.....	30
4.1	Tutkimuksen kohderyhmä	30
4.2	Ryhmähaastattelu menetelmänä ja aineiston keruu.....	31
4.3	Analyysin kuvaus	32
4.4	Tutkimuksen eettiset periaatteet.....	35
5	TYÖNTEKIJÖIDEN SISÄISTEN JA ULKOISTEN TOIMINTAMAHDOLLISUUKSIEN VAIKUTUS LAADUKKAASEEN ASIAKASTYÖHÖN.....	37
5.1	Työntekijän sisäiset toimintamahdollisuudet.....	38
5.1.1	Työntekijä professionaalisen toimijana.....	38
5.1.2	Työntekijä luottamussuhteen rakentajana	41
5.1.3	Työntekijä huolenpitäjänä.....	43
5.1.4	Työntekijä kannustajana.....	45
5.2	Työntekijän ulkoiset toimintamahdollisuudet	47
5.2.1	Näkemyksiä sosiaalisista toimintaympäristöistä.....	47
5.2.2	Näkemyksiä taloudellisista toimintamahdollisuuksista eli resursseista.....	49
5.2.3	Näkemyksiä poliittisista toimintamahdollisuuksista.....	54
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	58
6.1	Työntekijän toimijuus nuoren auttamistyössä	59

6.2	Rakenteellisten tekijöiden vaikutus nuorten auttamistyöhön	60
7	POHDINTAA JA TUTKIELMANI ARVIOINTIA.....	64
7.1	Pohdintaa tutkielmani aiheesta ja tuloksista	64
7.2	Tutkielmani toteuttamisen arviointia	66
8	LÄHDELUETTELO.....	69
	LIITTEET.....	76

1 JOHDANTO

Tilastotietojen mukaan Suomessa oli vuoden 2020 lopussa lähes puoli miljoonaa 18-24-vuotiasta nuorta itsenäistymisen kynnyksellä. Nuoruudesta aikuisuuteen liittyvä siirtymisvaihe on jokaisen nuoren kohdalla uusi askel elämässään eteenpäin ja läheisiltä saatavissa oleva tuentarve on ilmeinen. Arjen hallintaan vaikuttaa jokaisen nuoren yksilöllinen elämäntilanne, lähtökohdat ja resurssit sekä toimintakyky. Suurin osa nuorista pärjää tässä siirtymävaiheessaan hyvin tai kohtuullisesti, mutta osalla nuorista on arjen hallinnan haasteita. Esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoitetuilla ja jälkihuollon palveluihin oikeutetuilla nuorilla on selkeästi asunnottomuuden, työttömyyden, syrjäytymisen ja mielenterveyden oireilun kohonnut riski muihin samanikäisiin nuoriin verrattuna. Lisäksi heidän biologisten vanhempien resurssit tukea lastensa itsenäistymistä ovat usein keskimääräistä heikommät. (Hirschovits-Gerz, Heino, Laine & Lempinen 2022, 23.)

Näiden lastensuojelulain mukaisten jälkihuollon palveluihin oikeutettujen nuorten palveluiden tarve voidaan karkeasti jakaa sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallinnan vahvistamiseen. Valitettavan usein palvelut painottuvat ulkoisen elämänhallinnan vahvistamiseen, kuten sosiaaliturvaetuuksien hakemiseen ja asumiseen liittyviin seikkoihin. Yhtä tärkeää olisi tarjota nuorille itsenäistymisen tukena rinnalla kulkemista ja aikuisen läsnäoloa eli psykososiaalista tukea. (Pukkio & Hoikkala 2016, 16 – 17.) Tämä kokonaisvaltaisen tuen oikeus on säädettyä myös lastensuojelulakiin (417/2007, 75§).

Lastensuojelulaki (417/2007, 75§) määrittää, että yhtäjaksoisesti yli puoli vuotta kodin ulkopuolelle sijoitetulla nuorella on lastensuojelulain nojalla oikeus jälkihuoltoon ja sen kautta saatavilla oleviin palveluihin. Lisäksi hyvinvointialueella on mahdollisuus tukea myös sellaista nuorta, joka ei ole ollut aiemmin sijoitettuna kodin ulkopuolelle, vaikka ehdotonta jälkihuoltovelvollisuutta ei olisikaan. Jokaisella hyvinvointialueella on jälkihuollon järjestämisvelvollisuuden lisäksi velvollisuus laatia

myös siihen perustuva asiakassuunnitelma, jonka puitteissa palveluja toteutetaan (2014/76§).

Lastensuojelulaki (417/2007) ei kuitenkaan määrittele yksiselitteisesti mitä jälkihuollon tulee sisältää ja eri hyvinvointialueiden (aiemmin kuntien) välinen palveluiden tarjonta on vaihdellut paljon. Voidaan puhua hyvinvointialueiden vaihtelevien palveluiden eriarvoistavan nuorten mahdollisuuksia saada riittävää tukea osakseen. Jälkihuollon palveluita toteuttaessa tulisi huomioida jälkihuollon nuorten yksilölliset tarpeet ja voimavarat sekä nuoren oikeus itsenäisiin päätöksiin ja jälkihuollon vapaaehtoisuuteen. (Hirschovits-Gerz, Weckroth & Heino 2022, 5.)

Erilaisissa kansallisissa sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämishankkeissa, kuten Yhdessä aikuisuuteen- Elämässä Eteenpäin (YEE) -hankkeessa (2020 – 2023), Hyvää jälkeä -hankkeessa (2021 – 2023) sekä Lapsi ja perhepalveluiden (LAPE) muutosohjelmassa (2016 – 2023), painopisteet ovat olleet kehittää lasten, nuorten ja perheiden parissa tehtävää työtä. Tavoitteena on ollut reagoida eri kuntien toiveisiin saada yhtenäistettyä toimintaohjeita, tuoda erilaisten mallinnusten avulla pohjaa monialaisen yhteistoiminnan vahvistamiseksi ja kaventaa kuntien välisten palveluiden tarjonnan eriarvoisuutta. Samalla on havaittu tarve suunnata kehitystyötä myös haavoittuvassa asemassa oleviin jälkihuollon nuoriin ja heille suunnattuihin palveluihin. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö asetti työryhmän selvittämään lastensuojelun jälkihuollon uudistamistarpeita toimintakaudelle 21.1.2019-19.4.2019. (Yliruka, Kantoluoto, Heino, Laine & Hipp 2020, 2, 9 – 10.; Hyvää jälkeä -hanke 2023.; Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma 2023.)

Muutokset sosiaali- ja terveystalouden palveluiden järjestämisessä jatkuvat edelleen. YEE-hankkeessa koottua monipuolista tietoa eri palveluiden tilanteesta tullaan jatkossa hyödyntämään palvelurakenteiden ja lainsäädännöllisten uudistusten valmistelussa ja toimeenpanossa sekä työn kehittämisessä. Iso muutos palvelurakenteissa on saatu jo aikaan. Sillä sosiaali- ja terveystalouden palveluiden uudistuksen myötä vastuu lastensuojelupalveluiden järjestämisestä on siirretty vuoden 2023 alusta alkaen noin 200 kuntatoimijalta 21 hyvinvointialueille. Kari Hakarin (2023) mukaan siirtymä on todettu onnistuneen varsin hyvin. Sen perimmäisillä tavoitteilla on pyritty yhdenvertaistamaan ja yhteensovittamaan hyvinvointialueiden palveluja sekä niiden saataavuutta kaikkialla Suomessa. Joillekin hyvinvointialueille on organisoitu erillisiä jälkihuoltoyksiköitä vastaamaan jälkihuollon nuorten palveluista. Näissä yksiköissä nuoren palveluita on koordinoitunut nuorelle nimetty sosiaalityöntekijä ja palveluja on tarjottu joko hyvinvointialueen omana palveluna tai ostopalveluina, eri palveluita tarjoavilta yksityisiltä toimijoilta. (Ahlström 2020,18; Hakari 2023.)

Toinen merkittävimmistä tähän saakka toteutuneista uudistuksista, on vuonna 2008 voimaan tulleen lastensuojelulakiin (417/2007) kohdistuneet lain muutokset

vuonna 2020. Muutoksien tavoitteena on ollut muun muassa vahvistaa nuoren oikeutta huolenpitoon sekä oikeutta ennaltaehkäisevien tukitoimien saamiseen haastavien tilanteiden estämiseksi. Samalla jälkihuollon ikäraja on nostettu 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen. (STM.) Edelleen uudistukseen on liittynyt kustannusten hillitseminen eri palveluissa, joiden tarve on havaittu olevan kasvusuunnassa myös jatkossa. Nähtäväksi jää mitä siirtymä tulee tarkoittamaan jälkihuollon palveluiden osalta.

Tässä maisterintutkielmassa selvitän lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettujen, täysi-ikäisten nuorten palveluiden toteutumista eräällä suomalaisella hyvinvointialueella, jossa on toiminut jälkihuollon palveluihin perustettu yksikkö helmikuusta 2022 alkaen. Hyvinvointialue on ottanut mallia Helsingissä toimivasta yksiköstä ja tämän yksikön alaisuuteen on siirretty kaikki yli 18 -vuotiaat jälkihuolto-oikeutetut lastensuojeluasiakkaat. Uuden yksikön tehtävänä on jatkossa vastata jälkihuolto- ja nuorten yksilöllisten palveluiden organisoinnista eli palveluiden suunnittelusta ja toteutumisesta sekä monimuotoisiin nuorten aikuistumiseen liittyvien asioiden vastaamisesta.

Mielenkiintoni tutkimusaihetta kohtaan kumpusi omasta työstäni lastensuojelusta, jossa yhdistyivät lastensuojelun avo-, sijais- ja jälkihuollon palvelut. Lastensuojelun avo- ja sijaishuollon palveluiden lisäksi tehtävänä oli täysi-ikäistyvien jälkihuolto- ja nuorten palveluiden organisointi, nuorten yksilöllinen ohjaus ja monimuotoisiin haasteisiin vastaaminen. Koin näiden jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten palveluiden jäävän muun lastensuojelutyön priorisoinnin vuoksi välillä hyvinkin riittämättömäksi. Koska osa tämänhetkisistä jälkihuollon yksikön työntekijöistä on toiminut pitkään jälkihuollon palveluun oikeutettujen nuorten parissa, kiinnosti minua selvittää kyseisten työntekijöiden näkemyksiä jälkihuoltoyksikön toiminnan vaikutuksista nuorten palveluiden organisointiin. Haastattelin kuutta lastensuojelun työntekijää, joilla on pitempiaikainen työkokemus jälkihuolto- ja nuorten palveluiden organisoinnista ennen ja jälkeen jälkihuoltoyksikön perustamista.

Etenen tutkielmassani esittelemällä alkuun pääpiirteittäin lyhyesti lastensuojeluprosessin monivaiheisen ketjun huostaanottoon asti. Sen jälkeen esittelen näiden sijaishuollosta itsenäiseen elämään siirtyvien ja erityisen haavoittuvassa asemassa olevien nuorten aikuisuuden nivelvaiheeseen liittyviä haasteita ja riskitekijöitä, sekä heihin kohdistettavia perusteita kuulua erityisen tuen piiriin. Kolmannessa luvussa esittelen millaisena teoreettisen viitekehyksen kautta tulen tarkastelemaan lastensuojelun jälkihuollon palveluissa työskentelevien työntekijöiden laadukkaasti tehtävään työhön vaikuttavia ilmiöitä. Käytän teoreettisena viitekehyksenä Amartya Senin (1993) ja Martha Nussbaumin (2011) kehittämää toimintamahdollisuuksien teoriaa. Sen jälkeen esittelen neljännessä luvussa tutkimukseni metodologisia valintoja ja temahaastattelun toteutumista sekä aineiston kuvausta. Viidennessä luvussa esittelen tutkielmani tulokset toimintamahdollisuuksien teorian näkökulmasta deduktiivisen eli teo-

riasisidonnaisen sisällön analyysin avulla. Kuudennessa luvussa esittelen lopuksi tutkielmani tuloksista saamani johtopäätöksiä ja pohdin tutkielmani tuloksia sekä arvioin sen toteutumista.

2 POLKU JÄLKIHUOLLON PALVELUIHIN

Tarkastelen seuraavaksi tutkielmani ilmiötä eli lastensuojelun jälkihuoltoa. Aloitan käsitteestä lastensuojelu ja käyn pääpiirteittäin läpi lastensuojeluprosessin monivaiheisen ketjun, jonka yleisimmin tulisi toteutua ennen viimesijaista huostaanoton tarvetta. Sen jälkeen tarkastelen jälkihuolto -ilmiötä ja sen tarkoitusta ja pohdin jälkihuollon palveluiden kehittämistyön konkretiaa lähivuosina.

2.1 Peruspalveluista kodin ulkopuoliseen sijoitukseen

Yhdistyneiden Kansakuntien (YK:n) Lasten oikeuksien yleissopimuksessa Suomi on sitoutunut turvaamaan lasten oikeuksia myös kansallisella tasollaan. Niinpä ajatus lasten hyvinvoinnin valvomisesta ja turvaamisen vastuusta on kirjattuna myös suomalaisen lainsäädäntöön. Lapsen oikeudet ovat ihmisoikeuksia ja Lapsen oikeuksien yleissopimus (LOS) määrittelee kansainvälisesti lapsen perusoikeudet, joita ovat lapsen oikeus turvallisuuteen ja suojeluun, huolenpitoon ja voimavaroihin sekä osallisuuteen ja suojeluun lasta itseään koskevissa asioissa. (LOS.) Lisäksi kuten lastensuojelun laatukäsikirja (2019, 49) määrittelee, velvoittaa lapsen edun ensisijaisuuden huomioiminen jokaista lapsen kanssa työskentelevää. Lapsen etu on arvioitava aina yksilökohtaisesti kyseessä olevan lapsen erityistilanteen ja lapsen erityispiirteiden mukaisesti, huomioiden lapsen ikä ja kehitystaso.

Lapsen ja perheen tilannetta pyritään jo ennen lastensuojeluasiakkuuden alkamista ensisijaisesti tukemaan peruspalveluiden eli sosiaalitoimen, neuvolan, päivähoidon, koulun, nuoriso- ja vapaa-ajan toimintojen piirissä. Lisäksi lapsen on tarvittaessa mahdollista saada palveluita muun muassa erityispäivähoidon, erityisopetuksen, koulun oppilashuollon sekä lasten- ja nuorisopsykiatrian erityispalveluista. Lastensuojelu tulee lapsen turvaksi ja lapsen edun ajajaksi vasta siinä vaiheessa, kun näiden

peruspalveluiden kautta tarjolla olevat, lapsen ja perheen auttamiskeinot eivät ole riittäviä tai ne ovat epätarkoituksen mukaisia tai niiden käytöstä kieltäydytään. Toisin sanoen näissä tilanteissa lapsen terveys tai kehitys nähdään vakavasti vaarantuvan eikä tähän tilanteeseen liittyvää uhkaa voida poistaa ilman lastensuojelun puuttumista. (Heino & Johnson 2010, 267.)

Kansainvälisessä vertailussa lastensuojelupalveluiden toteutumista tarkastellaan useinjakamalla niiden toimintatavat joko palveluorientoituneeseen tai riskiorientoituneeseen järjestämään. Riskiorientoituvassa järjestelmässä perheen tilanteeseen puututaan vasta kun on todennettavissa lapseen kohdistuvaa vakavaa kasvun ja kehityksen uhkaa. Englanti, USA ja Sveitsi ovat tyypillisesti riskiorientoituneiden järjestelmien maita. (Heinonen 2017.) Suomalainen, ruotsalainen ja norjalainen lastensuojelu on tyypillisesti osa pohjoismaista palveluorientoitunutta lastensuojelujärjestelmää, jossa lastensuojelujärjestelmän piiriin pääsy nähdään matalan kynnyksen palveluna (Pösö 2016, 17). Lastensuojeluasiakkuuden alkaessa lapsen ja perheen tilanteeseen pyritään ensisijaisesti vaikuttamaan lastensuojelun avohuollon tukitoimilla ja sosiaalityöllä sekä tarjoamalla konkreettista käytännön apua (Bardy 2013, 20). Jos näillä tukitoimilla ei kyetä riittävästi turvaamaan lapsen kasvua ja kehitystä, voi lapsen edun toteutuminen edellyttää kiireellisiä turvatoimia eli lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle ja viimesijaisena toimenä jopa lapsen huostaanottamista (Heino & Johnson 2010, 267).

Myös pohjoismaisessa lastensuojelun käytänteissä ja lainsäädännöissä on todettavissa merkittäviä eroavaisuuksia. Esimerkiksi verrattavissa pelkästään suomalaista ja ruotsalaista lastensuojelua, vaatii Suomessa kiireellinen sijoitus kodin ulkopuolelle, että lapsi on välittömässä vaarassa ja lyhytaikaisena interventiona sen kesto voi olla 1 – 60 päivää ja päätöksen voi tehdä sosiaalityöntekijä. Huostaanotolle ei ole määritetty enimmäiskestoja, vaan yleisesti se määritellään pituudeltaan olevan voimassa ”toistaiseksi”, mikä kuvaa sitä väliaikaisena interventiona. (Huhtanen 2016, 26.) Ruotsissa lapsen kiireellinen sijoituspäätös vaatii sosiaalityöntekijän päätöksen lisäksi sosiaalilautakunnan jäsenen vahvistamisen. Ja huostaanoton keston liittyvä arviointi alkaa vasta sitten, kun lapsi on ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle kolme vuotta (Haapala 2019, 19.; Heinonen 2017). Suomessa huostaanoton päätökset voivat perustua asianosaisten vapaaehtoisuuteen tai tahdonvastaiseen päätökseen eli pakkopäätökseen. Molemmat huostaanottopäätökset ovat lastensuojelulainsäädännön osalta rinnastettavissa toisiinsa, vaikka eroavatkin päätöksentekomenettelyn osalta toisistaan. (Huhtanen 2016, 26.) Päätösvalta vapaaehtoisuuteen perustuvassa huostaanotossa kuuluu sosiaaliviranomaiselle, kun taas pakkoon perustuva huostaanoton päätösvalta perustuu tuomioistuimen päätökseen. (Huhtanen 2016, 31.) Tämä malli tunnetaan pohjoismaissa ainoastaan Suomessa (Heinonen 2017). Ruotsissa vapaaehtoisuuteen perustuvasta kodin ulkopuolisesta sijoituksesta ei säädetä lastensuojelulaissa, vaan

sosiaalipalvelulaissa, koska se nähdään viimesijaisena sosiaaliavun piiriin kuuluvana toimena. Myöskään huostaanotosta ei Ruotsissa säädetä lastensuojelulaissa, vaan sitä koskevassa erityislaissa, koska toimenpiteeseen voidaan ryhtyä vain, jos lapsen tai nuoren terveys tai kehitys uhkaa muussa tapauksessa vaarantua. (Huhtanen 2016, 32–33.)

Molempiin edellä kuvailemiini toimintatapoihin pohjautuvat huostaanoton toimenpiteet eroavat kansainvälisesti eri lainsäädännöin ja toimintaohjeiden lisäksi erilaisissa arviointitavoissa. Suomessa huostaanoton päätöksen arviointi pohjautuu kahden sosiaalityöntekijän arviointiin ja harkintaan. Lisäksi sosiaalityön asiantuntemusta täydennetään asiakkaan asioissa toimineiden työntekijöiden moniammatillisella näkemyksellä, kuten opetustoimen ja terveydenhuollon lausunnoilla. Näiden rinnalla on huomioitava myös monia muita lainsäädännön edellyttämiä periaatteita ja toimintaohjeita. Esimerkiksi lapsen ja vanhempien juridinen edustus huomioidaan lainsäädännön määrittelemien toimintaohjeiden mukaisesti. Sen sijaan esimerkiksi englantilaiseen ja yhdysvaltalaiseen päätöksen tekoon liittyy tarkat ohjeistukset sekä lapsen tilanteen arviointiin kehitetty mittaristo sekä yksittäisen työntekijän ratkaisuihin pohjautuva arviointityöskentely. (Pösö 2016, 12–13.)

Lasten kodin ulkopuolisten sijoitusten taustalla on usein monimuotoisia ja haastavia ongelmia, kuten erilaisia lapsen kaltoinkohtelu tapauksia, perhesuhteiden haurautta ja rikkinäisyyttä sekä ristiriitoja sekä lasten kouluvaikeuksia, vanhempien ja lasten päihteiden käyttöä ja psyykkistä epävakautta, vammaisuutta ja ei-valtaväestön kulttuuritaustaa (Yliruka ym. 2020, 8). Nämä seikat aiheuttavat lapsille usein terveydellisiä, fyysisiä ja psyykkisiä sekä käyttäytymiseen liittyviä ongelmia, jotka usein ovatkin paljastamassa lapsen ja perheen tuen tarpeen (Kestilä ym. 2012, 599). Niinpä huostaanottopäätös saa sijaishuollon kautta rinnalleen niin hoidollisen, kasvatuksellisen kuin kuntouttavan ulottuvuuden. Voidaankin todeta sijaishuollon olevan huostaanoton psykososiaalisen intervention ydintä, jossa pyritään yhdistämään paremman kasvuympäristön ja arjen rinnalla erilaisia lapselle ja nuorelle suunnattuja palveluja (Huhtanen 2016, 17).

Yksi lapsen tai nuoren kodin ulkopuolelle sijoittamisen eli sijaishuollon tärkeimpiä tehtäviä on tukea lasta ja nuorta hänen kasvussaan ja kehityksessään kohti aikuisuuttaan ja loppuvaiheessa valmistaa heitä itsenäiseen elämään (Pukkio & Hipp 2016, 6). Näin sijaishuoltopaikan rooli nuoren yksilöllisten tarpeiden ja tavoitteiden huomiomisessa on erityisen tärkeä. Nuoret tarvitsevat jo sijaishuollon aikana tukea emotionaaliseen kiintymiseen eli sosiaalisten suhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen, sekä motivointia mielekkääseen tekemiseen, opintoihin tai työllistymiseen. Lisäksi nuorille tulisi sijaishuollon aikana taata mahdollisuus vaiheittaiseen itsenäistymiseen ja siihen, että he voivat lähteä sijaishuoltopaikasta vasta sitten, kun ovat siihen itse valmiita tai koulutus tai muu siihen rinnastettavissa oleva toiminta mahdollistavat luontevan

ajankohdan omilleen muuttamisesta. (Törrönen ja Mun-Giddings 2018, 156.) Lainsäädännön mukaan huostaanotto päätetään aina viimeistään silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta, jolloin on yleisesti katsottu nuorella olevan aika muuttaa omilleen (Gissler & Forsell 2018, 31).

2.2 Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleen nuoren erityinen tarve jälkihuolto palveluihin ja itsenäistymisen tukemiseen

Siirtymä itsenäiseen elämään ja vastuunotto aikuisuuteen liittyvistä asioista, on merkittävä siirtymävaihe jokaisen nuoren kohdalla. Aikuistuvat nuoret tarvitsevat monenlaista tukea arjessa selviytymiseensä, mutta erityisesti tukea tarvitsevat ne nuoret, joilla ei ole mahdollista saada riittävää tukea lähiomaisiltaan ja perheeltään. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten on havaittu olevan erityisen haavoittuvassa asemassa olevia nuoria, joiden elämäntilanteet ja tuen tarpeet vaihtelevat. Lähivuosina ilmiöön on kiinnitetty huomioita ja pyritty tuottamaan tietoa nuorten tilanteista useista eri näkökulmista, jotta järjestelmät ja niissä toimivat työntekijät osaisivat vastata nuorten tarpeisiin. (Vierula & Korkiamäki 2022.)

Arja Häggman-Laitila ym. (2018) kirjoittavat tutkineensa sijaishuollosta aikuisuuteen siirtyvien nuorten jälkihuollon palveluiden kokemuksia vuosien 2010 – 2017 aikana. Tutkimustulosten mukaan nuoret ovat kuvailleet tyytymättöminä aikuisuuteen liittyvää siirtymävaihetta fokuoitetumattomaksi prosessiksi, jossa heidät on kohdattu objekteina eikä heille mahdollistettu riittävää valmistautumista sijaishuollosta irtautumiselle. Nuoret ovat kokeneet, että heillä on vain vähän itsenäiseen elämään liittyviä taitoja, eikä heillä ole ollut mahdollista saada tukea itsenäiseen elämään siirtymisen jälkeen keneltäkään vastuuta kantavalta aikuiselta, kuten perheenjäseniltään, entisiltä hoitajiltaan tai edes instituutiolta. Nuorten kohtaamat haasteet ovat liittyneet koulutuksen puutteeseen, asunnottomuuteen, syrjäytymiseen, työttömyyteen, talouden epävakauteen, ihmissuhteiden rakentamiseen ja sopeutumiseen kulttuurillisiin normeihin sekä terveydenhuollon palveluiden käyttöön. (emt.) Heillä on todettu olevan monikertainen riski kaikkien edellä mainittujen haasteiden kasaantumiseen, joka heikentää heidän hyvinvointiaan (Hirschovits-Gerz ym. 2022, 22 – 23).

Häggman-Laitila ym. (2018) mukaan näiden edellä kuvattujen ongelmien taustalla vaikuttaa sijoitettuin olleiden nuorten huono koulumenestys, johon useimmiten on liittynyt vuosien koulunkäynnin ja käyttäytymisen ongelmia. Ruotsissa ja Suomessa tehdyssä tutkimuksissa on selvinnyt teini -ikäisenä sijoitetuilla nuorilla olevan selkeästi suurempi riski jäädä jopa ilman peruskoulutusta ja noin kolmannes sijais-

huollon päättäneistä nuorista on tilastojen mukaan jäänyt ilman jatkokoulutusta peruskoulutuksen jälkeen. On selvää, että ammatillisen koulutusten puute lisää heille työttömyyden riskiä, köyhyysrajan alapuolella elämistä ja syrjäytymistä. (emt.)

Häggman-Laitila ym. (2018) kirjoittavat tutkimuksessaan mukana olleiden kansainvälisten tutkimustietojen vahvistaneen, että nuorten itsenäistymisen nivelvaiheeseen liittyvät haasteet ovat ilmiönä maailmanlaajuiset. Tutkimustietoa on ollut käytössä muun muassa Yhdysvalloista, Intiasta, Romaniasta, Etelä-Afrikasta ja Norjasta. Kulttuurierot, lastensuojelun käytännöt, lastensuojelupolitiikka, pahoinpitelyn määritelmät, oikeudelliset kysymykset ja investoinnit lastensuojelupalveluissa vaihtelevan merkittävästi. (emt.) Louise Tickle (2019) on huolissaan Yhdysvaltojen jälkihuollon palveluiden ala-arvoisesta tilasta ja kirjoittaa siellä palveluiden puutteellisuuden vuoksi joka neljänneksien nuorista jäävän ilman asuntoa täysi-ikäistytyään. Jos nuoret eivät pääse sijaishuollon jälkeen ystäviensä luokse asumaan, ajautuvat he kadulle ja kohtaamaan monenlaisia riskejä, kuten väkivaltaa, seksuaalista hyväksikäyttöä, sairauksia ja ennen aikaista kuolemaa. Koska sijaishuoltopaikkoja on vähän, joutuvat sijoitetuiksi tulevat lapset ja nuoret muuttamaan kauas biologisista perheenjäsenistään ja sukulaisistaan. Tämä monien satojen kilometrien päähän nuorten kauas perheestä sijoittaminen, katkaisee nuorten siteet kaikkiin heidän perustavanlaatuisiin ihmissuhteisiin. Tällä toiminnalla tuhotaan nuorten luontaiset tukirakenteet, joita nuori tarvitsee itsenäiseen elämään siirryttyään. Ja koska nuoret eivät saa itsenäistymiseensä tukea omilta sukulaisiltaan, tarvitsisivat he välttämättä psykososiaalisen tuen rinnalla viranomaisilta käytännön tukea esimerkiksi laskujen maksamiseen ja opiskelupaikan ylläpitämiseen. Tämä ei kuitenkaan käytännössä toteudu. (emt.)

Angela Palmer ym. (2022) kirjoittavat artikkelissaan myös Irlannissa poliittisten toimien olevan hyvin alikehittyneitä sijaishuollosta itsenäiseen elämään siirtyvien nuorten osalta. Yhteiskunta ei ole resursoinut palveluihin vastatakseen asianmukaisesti nuorten tuen tarpeisiin ja varmistaakseen onnistuneen siirtymisen aikuisuuteen. Syynä on osaltaan se, ettei nuorten kokemustietoa ole otettu huomioon tutkimuksissa, eivätkä ne siksi ole tulleet huomioiduksi poliittisten päätösten teon yhteydessä. Tutkimustuloksia on kaivattu todistamaan nuorten tuentarve, jotta lakiuudistuksia saataisiin aikaan. Vaikka Irlannissa on lastensuojelusta ja perhetuesta vastaava valtion virasto (TUSLA) perustettu vuonna 2014 järjestämään jälkihuollon palvelua, ei mikään lainsäädäntö vaikuta sen taustalla ja takaa nuoren tarvitsemia palveluja. Myös siellä sijaishuolto päättyy nuoren täyttäessä 18 vuotta ja vain jos nuori kiinnittyy jatkotai oppisopimuskoulutukseen, voidaan hänelle tarjota jälkihuollon palveluja harkinnan varaisesti pidennetyllä päätöksellä siihen asti, kunnes nuori täyttää 23 vuotta. Palveluiden tarjoaminen on kuitenkin harkinnanvaraista, henkilöstön hyväntahtoisuuteen ja nuoren sitoutumiseen perustuvaa toimintaa, jota haastaa resurssiniukkuus,

epäjohdonmukaisuus ja alueellisten eroavaisuuksien epätasa-arvoisuus. (emt.) Ikärajan nosto on ollut esillä myös Yhdysvaltain puolella ja joissakin osavaltioissa päättäjät ovat saaneet päätöksen ikärajan nostosta voimaan, mutta lopulta valtio ei ole myöntänyt ylimääräistä rahoitusta palvelun turvaamiseksi (Tickle 2019).

Törrönen ja Munn-Giddings (2018, 147, 152) ovat olleet mukana ylikansallisessa tutkimuksessa, johon osallistui jälkihuoltoon oikeutettuja nuoria sekä Suomesta että Englannista ja kuvaavat nuoren itsenäistymisvaihetta emotionaalisesti erittäin haavoittuvaksi siirtymävaiheeksi. Tässä siirtymävaiheessa on tärkeää, että nuorten oma tukiverkosto, johon kuuluu nuoren sukulaiset ja ystävät, toimii nuorten tukena mahdollisimman tehokkaasti ja nuorella on mahdollista pyytää heiltä apua tarvittaessa. Tutkimustulokset osoittavat, että jos sijoituksen jälkeen nuoren on muutettava uuteen elinympäristöön ja irrottauduttava kokonaan läheisistä ihmissuhteista, luo se epävakautta ja merkittäviä riskitekijöitä nuoren hyvinvointiin. Tämä kokemus on verrattavissa vastaavanlaiseen hylkäämisen kokemukseen, jonka he ovat kokeneet lapsuudenkodistaan sijaishuoltoon siirtyessään. (emt.)

Häggman-Laitilan ym. (2019) ovat selvittäneet tutkimuksessaan sijaishuollosta itsenäistyviensä selviytymiskykyyn vaikuttavia taustatekijöitä nuorista kirjoitettujen eri dokumenttien pohjalta. Tutkimustulosten mukaan jopa puolet sijaishuollon nuorista kärsii emotionaalisista ongelmista ja niillä on iso vaikutus nuorten viivästyneeseen kehitykseen ja mielenterveysongelmiin, kuin vastaavasti kodeissaan varttuneilla ja samanikäisillä nuorilla. Niillä nuorilla, jotka ovat olleet sijoitettuna omien ongelmiansa vuoksi, kuten päihteidenkäytön, kotoa karkailun tai koulupoissaolojen vuoksi, ilmeni huomattavasti suurempi riski kärsiä sosiaalisista ja terveydellisistä ongelmista todennäköisemmin kuin heidän ikätoverinsa ja heidän syrjäytymisriskinsä todennäköisyys on huomattavasti suurempi. Varsinkin nuorilla miehillä ja pojilla on suurempi riski mielenterveyden ongelmien. Lisäksi nuorista 22 %:lla on huumeiden käyttöä ja 37-50 %:lla vakava rikosrekisteri. (emt.)

Nuoret ovat kokeneet siirtymävaiheessa itsensä eristyneiksi, turvattomiksi ja yksinäisiksi, joka vaikuttaa heidän hyvinvointiin ja toimintakykyyn merkittävästi. Nuoret ovat todenneet kaipaavansa niin sanottua siirtymäohjelmaa, joka tasoittaisi sijaishuollosta itsenäiseen elämään siirtymistä ja varmistaisi, että nuorilla on arjen hallintaan tarvittavat käytännön taidot, kuten taidot maksaa vuokra, tehdä ruokaa sekä hallita rahankäyttöä. Heidän kokema yksinäisyys johtuu siitä, ettei heillä ole ystäviä tai perheen verkostoa, jonka kanssa viettää tapahtumia, kuten joulua tai jolle soittaa kuulumisista. (Palmer ym. 2022.) Nuoret pitävät tärkeänä itsenäiseen elämään liittyvässä siirtymävaiheessa, että heille tärkeät ihmissuhteet, joihin heillä on ehtinyt syntyä jonkinlainen kiintymyssuhde, jatkuvat sijoituksen jälkeen. Vakaus elämään vaatii jonkinlaista jatkuvuutta läheiseksi tulleiden ihmissuhteiden ja elinympäristön osalta, aivan

samalla tavalla kuin nuorilla, jotka ovat asuneet biologisten vanhempiensa kodissa. (Törrönen & Munn-Giddings 2018, 11, 14; Häggman-Laitila ym. 2019.)

Lastensuojelun jälkihuollon palveluihin oikeutetun nuorten voidaan todeta olevan tilanteissa, jossa vaativa ja erityinen, yksilölliseen tarpeeseen sovitettua tuen järjestäminen palveluverkostossa on tarpeen (Yliruka ym. 2020, 11). Nuoret tarvitsevat tukea ja ohjausta monenlaisten asioiden hoidossa itsenäistymiseen liittyvässä siirtymävaiheessaan (Tickle 2019.) Sillä ulkoiseen elämänhallintaan kuten asumiseen liittyvien käytännön asioiden hoidon ja yhteiskuntaan kiinnittymisen rinnalla, on yhtä tärkeää turvata nuorille sisäisen elämänhallinnan vahvistamista psykososiaalisen tuen avulla. Tämä työ onnistuu parhaiten yhteistyössä nuoren asioista vastaavan sosiaalityöntekijän, jälkihuollon palveluiden työntekijän, tukiperheen tai tukihenkilön kanssa. Hyvin järjestetyllä jälkihuollolla voidaan ehkäistä nuoren syrjäytyminen ja ajautuminen yhteiskunnan huolto- ja hoitokoneiston varaan. Jälkihuoltovelvoitteella voidaan ajatella olevan myös moraalinen ulottuvuus, joka velvoittaa yhteiskuntaa kantamaan vastuun sijoitettuna olevasta nuoresta, kunnes hän kykenee huolehtimaan itsestään. (Pukkio & Hoikkala 2016, 16.)

2.3 Näkökulmaa rakenteellisista toimintamahdollisuuksista

Jälkihuollon toteuttamisessa on tärkeää huomioida nuoren henkilökohtaisten tarpeiden lisäksi nuoren voimavarat, jotka ovat avainasemassa jälkihuollolle asetettaville tavoitteille ja tuen muodoille. Jälkihuolto on keskeisesti liittyvää asiakassuunnitelmaa laadittaessa on tärkeää olla nuoren rinnalla tukemassa häntä asettamaan omia tavoitteita jälkihuollon työskentelylle. Asetettavien tavoitteiden ei tarvitse olla laajoja, vaan tavoitteet voivat koostua pienistä asioista, kuten esimerkiksi omien voimavarojen löytämisestä tai tulevaisuuden suunnittelusta. (Pukkio & Hoikkala 2016, 15.) Asiakassuunnitelman laatiminen on tärkeää, vaikka varsinaisesti mikään laki ei määrittelekään jälkihuollon sisältöä. Esimerkiksi Lastensuojelunlaissa (417/2007, 76§, 7 luku) säädetään yleisesti jälkihuollon sisällöstä ja lastensuojelun avohuollon tukitoimista ja sosiaalihuoltolaki (1301/2014, 3. luku) määrittelee jälkihuoltoon kuuluvista sosiaalipalveluista, kuten esimerkiksi vertaisryhmä- ja tukihenkilötoiminnasta sekä toimeentulotuesta.

Nuoren palveluiden rinnalla on lisäksi tärkeää huomioida itse palvelutapahtumassa nuorelle syntyvä positiivinen kokemus ja elämys. Asiakaskokemus moniulotteisena käsitteenä koostuu kognitiivisista, emotionaalista, sensorisista, sosiaalisista ja käyttäytymiseen liittyvistä osatekijöistä sekä niiden yhteisvaikutuksista. Nämä tekijät on hyvä tunnistaa, koska nuoren käsitykset itsestään, työntekijöistä ja palveluiden toi-

mivuudesta oman elämäntilanteen näkökulmasta yhdistyvät nuoren tunnekokemuksiin ja vaikuttavat nuoren haluun ottaa vastaan eri palveluja. (Kekkonen ym. 2018, 6–7.) Nuori, jolla on ollut sijoituksensa aikana paljon vaihtuvia sosiaalityöntekijöitä ja useita sijaishuoltopaikan muutoksia, sitoutuu harvemmin hänelle tarjottuihin vapaaehtoiseihin sosiaalipalveluihin sijaishuollon päätyttyä (Tickle 2019).

Tutkielmani kannalta keskeisinä tekijöinä yhdenmukaisten palveluiden eteen tehtävässä työssä on ollut LAPE:n osana käynnistetty pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen (Socca:n) ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL:n) koordinoiva tutkimusperusteinen palvelupolun kehitystyö lastensuojelun jälkihuollon nuorille. Tämä mallinnus kytkeytyi lokakuun 2019 ja tammikuun 2020 välille THL:n lastensuojelun yhteiskehittämistoimintaan, jota toteutettiin yhteistyössä Etelä-Suomen osaamiskeskusten kanssa. Kyseinen mallinnus poikkeaa aikaisemmista mallinuksista sillä, että se on yhteiskehittämisen tuote, eikä pelkästään alueellisen muutos-hankkeen tuotos. (Yliruka ym. 2020, 3, 10.)

Tämän mallinnuksen rinnalla toteutuu parhaillaan Sosiaali- ja terveysministeriön myöntämän Euroopan sosiaalirahaston rahoittama yhteishanke yhdessä terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, diakonissalaitoksen, SONet BOTNIA:n ja Pesäpuun ry:n, YEE-hanke 1.12.2020–31.5.2023 välisenä aikana. Jokaisella toimijalla on oma roolinsa, mutta itse kehittämistyö tehdään vahvassa yhteistyössä. Nuoria on hankkeen aikana kannustettu osallistumaan sen toimintaan ja kertomaan näkemyksistään sekä osallistumaan tuen ja palvelumuotojen kehittämiseen. (YEE-hanke 2023) Tämän hankkeen mahdollistamat täydennyskoulutukset ovat tukeneet jälkihuollon palveluissa työskentelevien asiantuntijuutta kansallisella tasolla, kuten tulen luvussa 5.2. asiasta tarkemmin kertomaan. Toki lastensuojelun jälkihuollon palveluiden parissa tehtävää kehitystyötä on tehty muuallakin, kuten Tampereen yliopiston, Savonia ammattikorkeakoulun ja SOS-lapsikylän yhteisessä tutkimus- ja kehittämishankkeessa eli Hyvää jälkeä hankkeessa, jonka toimintakausi on käynnissä 1.9.2021–31.12.2023 välisenä aikana. Sen tavoitteena on kartoittaa jälkihuollon nykytilaa ja tuoda esille nuorten ja ammattilaisten kokemuksia eletyn arjen näkökulmasta sekä tukea yhteistyökäytäntöjä. Lisäksi sen tavoitteena on tuottaa jälkihuoltoa tilanneperustaisesti ohjaava vuorovaikutus- ja yhteistyökäytäntö, joka on hyödynnettävissä sekä jälkihuoltoa toteuttavissa, että siihen valmistavissa yhteisöissä. (Saukko & Korkiamäki 2022, 8–9.)

Palvelujärjestelmän ja käytäntöjen osalta työntekijät ovat uusien tuulien ääressä, vaikka paljon uudistuksia on jo tehtykin. Lastensuojelulain (2007/417) muutos vuonna 2020 toi mukanaan muun muassa jälkihuollon nuorten ikärajan noston 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen, joka on edellyttänyt toimintakulttuurin muutoksia palvelujärjestelmän kokonaisuudessa. Tämä on vain osa laajempaa lastensuojelun uudistamista, sillä hyvinvointialuille siirtymisen jälkeen jälkihuollon palveluista vastaaminen

on siirtynyt hyvinvointialueiden vastuulle ja edelleen isojen uudistusten osalta, on tulossa yhteneväisenä toimintamallina laajasti koko maahamme jalkautuva systeminen toimintamalli, jota kuvaa nuorilähtöisyys, palvelukokonaisuudet ja jatkuva muutos - käsitteinään. (Yliruka ym. 2020, 67.)

Kaikki nämä muutokset ja sen johtaminen tulee vaatimaan myös johtamiskäytänteiden uudistusta ja kansallista osaamisen vahvistamista sekä tiedon tuotantoa valtakunnallisesti. Lisäksi laadukkaasti tehtävä työ tulee vaatimaan seurantatietoa ja kansallisesti sovittuja säännöksiä ja standardeja. (Yliruka ym. 2020, 67.) Kun lähdetään kartoittamaan työn tavoitteita ja toteuttamaan työtä uusien toimintamallien avulla, on tärkeää, että johto on osana muutoksen kohteena olevaa systeemiä. Niinpä johdon ja työntekijän välisellä vuorovaikutuksella on iso merkitys työkäytänteiden muutoksen aikaan saamisessa, sillä organisaation työkulttuuri kätkee sisälleen erilaiset eri toimijoita koskevat tarpeet ja odotukset sekä sosiaalityön ammatillista työkulttuuria määrittelevät arvot. Sosiaalityön ammatilliseen työkulttuuriin vaikuttaa myös jatkuvat vuoropuhelut erilaisten näkökulmien ja toimijoiden keskuudessa. Lisäksi yhteistyöhön kohdistuu erilaisia odotuksia, tarpeita ja repressioita yhteiskunnan politiikkasuhteiden ja organisaation muutosten vuoksi. (Myller 2022, 134, 136.) Kaiken kaikkiaan voidaan ajatella toimijuuden rakenteellisesta näkökulmasta aiheuttavan työntekijöiden keskuudessa paljon kysymyksiä ja epätietoisuutta, ennen kuin kaikki käytänteet selviävät ja uudet toimintamallit työntekoon on sisäistetty.

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä luvussa esittelen tutkielmani keskeisenä teoreettisena viitekehystenä käyttämäni Amartya Senin (1993) sekä Martha Nussbaumin (2011) kehittämää toimintamahdollisuuksien teoriaa. Kerron myös millaisissa erilaisissa tutkimuksissa toimintamahdollisuuksien teoriaa on käytetty ja missä sitä on mielestäni tarkoituksenmukaista käyttää. Sen jälkeen esittelen lyhyesti toimintamahdollisuuksien teoriassa tähän tutkimukseeni liittyen toimijuus käsitteen, jolla tarkoitan työntekijän ammatillisuuteen eli asiantuntijuuteen ja professionaalisuuteen liittyviä ilmiöitä sekä lopuksi tarkastelen toimijuutta rakenteellisesta näkökulmasta.

3.1 Toimintamahdollisuuksien teorian lähtökohdista

Tässä osiossa käsittelen tutkimukseni teoreettisen viitekehystenä käyttämäni toimintamahdollisuuksien teoriaa, joka ei ole niin sanotusti ”lukkoon lyöty teoria”, vaan ennemminkin ajattelutapa tai näkökulma, jonka avulla voidaan tarkastella inhimillisen subjektin kykyä toimia ympäristössään. Sillä ei myöskään ole suomenkielistä nimitystä, vaan sitä kutsutaan eri nimillä. Niinpä esimerkiksi suomalaisen tutkimuksen kentällä teorian alkuperäisenä kehittäjänä tunnetun taloustieteilijä ja filosofi Amartya Senin (1993) sekä myöhemmin teorian pitemmälle vienyt filosofi Martha Nussbaum (2011) käyttämästä toimintamahdollisuuksien (capability approach) -termistä on käytetty myös termiä toimintavalmiuksien teoria tai jopa toimintavalmiusajattelua. (Tani ym. 2019, 6–7). Selkeyttämisen vuoksi käytän jatkossa yhteneväisesti käsitettä toimintamahdollisuuksien teoriaa, koska terminä ajattelen sen sisältävän sekä yksilön erilaisten sisäisten ja ulkoisten toimintamahdollisuuksien vuorovaikutuksellista ja yhteen kietoutunutta dynaamista suhdetta.

Tani ym. (2019, 6) mukaan toimintamahdollisuuksien teoria lähtökohtina ovat filosofina tunnetun Aristoteleen näkemykset hyvästä elämästä ja hyveistä, liberalistinen ajatus yksilön vapaudesta sekä kantilainen käsitys jokaisesta yksilöstä päämääränä jo sinällään. Björklund (2008, 137,) kirjoittaa Aristoteleen ihmiskäsityksen mukaan ihmisellä olevan synnynnäinen tarve ja halu käyttää ja kehittää omia kykyjään ja toteuttaa osaamistaan yhteisössään, jossa elää. Osallistuminen yhteisölliseen toimintaan eli poliittisiin käytäntöihin on yksilön kannalta itseisarvoisesti arvokas osa onnistunutta elämää (Sihvonen 1998, 34). Yksilön toimintamahdollisuuksien hyödyntämisen osalta yhteisö tai yhteiskunta puolestaan voivat joko mahdollistaa tai rajoittaa ihmisten kykyjen eli yksilön sisäisten toimintamahdollisuuksien toimintavalmiuksia ja toteuttamismahdollisuuksia. Näitä kykyjä voidaan tarkastella lähtökohtaisesti muutoksen vaikuttajana, jossa aktiivinen osapuoli vaikuttaa passiiviseen osapuoleen. Näin tapahtuu esimerkiksi palveluohjaus työssä työntekijän ja nuoren välisessä keskustelussa, jossa työntekijän tavoitteena on vaikuttaa nuoren aktivoimiseen. Kykyä voidaan soveltaa vastaavasti ohjauspalvelutyössä muutoksen vaikuttajana kannustamisen toimintaan, jossa työntekijän kykyä käytetään kannustajana. Kannustajana olemisen kyky edellyttää joko synnynnäisiä tai oppimisen kautta hankittuja taitoja eli sisäisiä toimintamahdollisuuksia houkutellessa kannustettavista tarvittavat kyvyt ja toimintavalmiudet esille ja aktivoitamaan ne toivottuun suuntaan. (Björklund 2008, 118 – 119.)

Sihvonen (1998, 35) kirjoittaa Aristoteleen korostaneen valtion päämääränä olevan kaikkien ihmisten yhteisen hyvän toteuttaminen eikä ihmistä tule siksi nähdä valtiostaan irrallisena osana. Ja vaikka yhteisössään elävällä ihmisellä on tietoa oikein elämisestä, ei suurin osa ihmisistä kykene omatoimisesti elämään yhteisön hyvinvoinnin kannalta oikein ja siksi heille on helpotus, että heidän elämänsä ohjataan jokin lain mukaan. Suurimmalla osalla ihmisistä on esimerkiksi kasvatuksen puutteellisuuden vuoksi vääränlaisia haluja ja tunteita ohjaamassa heitä virheellisiin toimintoihin, joita he jälkikäteen useimmiten katuva ja lainsäädännön alainen rangaistuksen pelko estää heitä toimimasta väärin. Björklundin (2008) kirjoittaa, että Aristoteleen mukaan valtion olennaisiin tehtäviin kuuluu keskittyä ihmisten kannustamiseen ja oikeudenmukaisuuteen. Aristoteleen klassisen kannustamisidean mukaan ihminen saadaan kannustettua toimimaan ja tekemään hyviä asioita, jos hänet saadaan sisäistämään omien etujen yhteys yhteisen hyvän päämäärään. Yhteisöllisillä käytänteillä, kuten kannustamisella, on tärkeä tehtävä hyvän elämän edellytysten ylläpitämiseksi, mutta kaikkien ihmisten toimintaan vaikuttamiseen eivät sovi samat säännöt tai kannustimet. Kannustaminen tulee tehdä järkevästi ja eettisesti oikein. Ihmistä tulee kannustaa tuottamaan yhteistä hyvinvointia sekä turvaamaan niiden ihmisten hyvinvointia, joita jotkut puutteet heidän kyvyissä tai tiedoissa rajoittavat heidän toimimista. Aristoteleen ihmiskäsityksen kautta voimme tarkastella myös nykypäivänä toteutuvaa kannustamispolitiikkaamme yhteiskunnassamme, koska yhteiskuntamme tehtävänä

on edelleen huolehtia kaikkien ihmisten toimintamahdollisuuksien mahdollistamisesta ja oikeudesta onnelliseen elämään. (Björklund 2008, 135, 137.)

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan intialaislähtöisen Senin (syntynyt vuonna 1933) toimintamahdollisuuksien teorian keskeisimpiä näkökulmia. Viitasalon (2018,31) mukaan Sen (1993) ajattelee keskiössä olevan ympäristönsä kanssa vuorovaikutuksellisessa suhteessa oleva yksilö. Yksilön ja yhteiskunnan väliseen tarkasteluun liittyy yhteen kietoutuneisuutta yksilön toiminnan (oleminen ja tekeminen) ja toimintamahdollisuuksien välillä, vaikka niitä voidaankin tarkastella myös erillisinä ulottuvuuksina. Yksilöllä on myös oikeus ja kyky tehdä itsenäisiä valintoja edistääkseen omaa hyvinvointiaan. Nämä valinnanmahdollisuudet puolestaan mahdollistavat vaihtoehtoja, joista on rakennettavissa hyvinvoinnin vapaus. Vapaus on arvostettava ominaisuus ainakin kahdesta syystä; se kertoo yksilön yhteiskunnallisesta asemasta ja toisaalta hyvä yhteiskunta nähdään vapauksien yhteiskuntana. Senin toimintamahdollisuuksien teoriassa fokuoituu ilmiöiden tarkastelu tosiasiallisiin ja aitoihin vaihtoehtoihin mahdollisuuksiin. (emt.) Tani ym. (2019, 7 – 8) kirjoittavat Senin ajatteluun viitaten toimintamahdollisuuksien olevan yhdistelmä toteutuvia ja potentiaalisia mahdollisuuksia toimia, jolloin toimintamahdollisuuksissa on kyse toteutuvista toimintamahdollisuuksista ja toisaalta yksilölle tarjolla olevista toimintavaihtoehtoista eli ulkoisista toimintamahdollisuuksista. Tutkielmani kannalta toimintamahdollisuuksien teorian avulla voidaan tarkastella, että onko työntekijöillä sisäisiä toimintamahdollisuuksia toimia ja tehdä erilaisia päätöksiä nuoren auttamistyössään yhteiskunnan tarjolla olevien toimintamahdollisuuksien puitteissa, jotka vaikuttavat merkittävästi esimerkiksi työntekijöiden tärkeinä pitämien palveluiden ja päätösten toteutumiseen. (emt.)

3.2 Toimintamahdollisuuksien teorian pääpiirteet

Tani ym. (2019,7) mukaan Sen (1993) osallistui kansakuntien hyvinvoinnin mittaamiseen kritisoiden aiemman mittaamiseen perustuneen pelkästään taloudellisiin tekijöihin. Niinpä Sen osallistui inhimillisen kehityksen indeksin kehittämiseen, joka mahdollisti kokonaisvaltaisemmin huomioida ihmisiin suoraan vaikuttavia tekijöitä, kuten terveyttä ja riittävää elintasoja sekä tekijöitä, jotka tarjoavat hyvinvoinnin edistämisen mahdollistamiseen välillisesti erilaisia mahdollisuuksia. Nämä tekijät ovat esimerkiksi turvallisuuden tunne, ihmisoikeudet, mahdollisuus poliittiseen osallistumiseen ja yhteisön elämään. Tämä kehitystyö mahdollisti käsitteellistää ja arvioida yksilön hyvinvointia, yhteiskunnan rakenteita suhteessa yksilön ajatteluun ja toiminnan autonomiaan. Senin (1993) ajattelulle on tyypillistä tarkastella yksilön makrotasolla tapahtuvaan toimintaan liittyviä mahdollisuuksia ja sitä, miten yksilö saavuttaa ne

eläkkeeseen hyväksi kokemaansa elämää. (emt.) Tanin ym. (2019, 7) mukaan Senin ajattelutavassa paikantuu erityisesti ajattelu ylhäältä toteutuvien toimintamahdollisuuksien vaikutuksesta siihen, mitä ihmisen on mahdollista olla tai tehdä ja elämän tekee rikkaaksi vain yksilön omiin arvoihin pohjautuvat elämän tavoitteet. Vaurauden ja tietyn tulotason tavoittelu eivät ole sen vuoksi niinkään tavoiteltavia päämääriä. (emt.)

Senin (1993) teoriaa edelleen kehittänyt yhdysvaltalainen Nussbaum (syntynyt vuonna 1947) puolestaan korostaa omassa ajattelussaan konkreettisemmin yksilön toimintamahdollisuuksien (capability approach) lisänä yksilön sisäistä toimintakykyä (internal capabilities). Nussbaumin (2011) ajattelutavassa korostuu ajattelu siitä, mitä yksilön on mahdollista tehdä ja millainen hänen on mahdollista olla ja niihin sisältyy yksilön henkilökohtaiset taidot ja kyvyt sekä sosiaaliset, poliittiset ja taloudelliset toimintamahdollisuudet. (Tani ym. 2019, 8; Viitasalo, 2018, 31.) Tämä tarkoittaa, että Nussbaumin näkökulman mukaan yksilön toimintamahdollisuuksia voidaan tarkastella yhdistettyinä toimintamahdollisuuksina eli sekä sisäisten että ulkoisten ulottuvuuksien kautta. Sisäisillä ulottuvuuksilla eli toimintakyvyillä tarkoitetaan opittuja, harjoiteltuja ja kehittyneitä taitoja, kuten esimerkiksi yksilön koulutuksen ja työskentelyn myötä harjaantuneita vuorovaikutus- ja reflektiotaitoja tai sellaisia henkilökohtaisia edellytyksiä kuten esimerkiksi luonteenpiirteitä, emotionaalisia kykyjä, fyysisiä ominaisuuksia, terveyttä ja liikuntakykyä. Ulkoisilla ulottuvuuksilla puolestaan tarkoitetaan niin poliittisesti, sosiaalisesti kuin taloudellisesti yksilön mahdollisuuksia hyödyntää vaikka ammatillista osaamistaan tai ne voivat liittyä perheeseen tai ympäristön yhteydessä oleviin toimintamahdollisuuksiin. (Mänttari-van der Kuipin 2022,23 – 24; Viitasalo, 2018, 31.) Tämä pohjautuu juurikin Aristoteleen ihmiskäsitykseen, jota Nussbaumin tiedetään hyödyntäneen ja edelleen kehittäneen teoriassaan ja ajattelussaan (Ojala, 2015).

Lisäksi Nussbaumin (2011) ajattelu mahdollistaa myös arvioida elämän laatua ja ajattelun mukaan ihmisillä on erilaisia päämääriä elämässään ja he arvostavat erilaisia asioita. Sen vuoksi toimintamahdollisuuksien tulee olla valittavissa olevia mahdollisuuksia, jotka sivistyneen yhteiskunnan tulee tarjota kansalaisilleen. Nussbaum kritisoi holhoavaa yhteiskuntaa, vaikka kannattaakin kansalaisten valistamisesta. Esimerkiksi alkoholinkäytön tai tupakanpolton kieltämisen Nussbaumin ajattelussa on holhoamista, jolla loukataan ihmisten itsemääräämisoikeutta, koska ihmisellä on oikeus tehdä myös virheitä. (Tani ym. 2019, 8.; Pirhonen 2012, 46.)

Nussbaumin (2011) toimintamahdollisuuksien ajattelu tuottaa keinoja teoretisoida sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja ajattelun voidaan nähdä olevan vahvasti lähellä ihmisoikeusajattelua. Nussbaum perustelee näkökulmansa pohjautuvan jokaisen ihmisen peruuttamattomaan arvokkuuteen ja oikeuksiin elää elämää, jossa toteutuvat tietyt perusarvot. Nussbaumin toimintamahdollisuuksien teoriaan kuuluu sosi-

aalisesti oikeudenmukainen yhteiskunta, jossa jokaisella yksilöllä on oikeus toimia haluamallaan tavalla edellyttäen, ettei toiminta aiheuta muille haittaa. Hyvä yhteiskunta nähdään silloin sellaisena, jossa sen toimintamahdollisuudet eli hyvinvoinnin tärkeimmät tekijät toteutuvat. (Tani ym. 2019, 8.) Nussbaumin näkemyksen mukaan toimintamahdollisuuksia tarkasteltaessa on keskeistä taata kaikille määrätty toimintamahdollisuudet ja valinnan oikeus mahdollisuuksia kohtaa, jolloin ihmisellä on oikeus valita tai vaihtoehtoisesti olla valitsematta mitään. Lisäksi on huomioitava jokaista yksilöä koskeva kynnystaso (threshold), jonka alapuolella elämistä ei voida pitää ihmisarvoisena elämänä. Tähän ajatukseen perustuu lista Nussbaumin toimintamahdollisuuksista. (Viitasalo, 2018, 31 – 32; Nussbaum 2011, 18.) Luetteloon liittyy vahvasti myös poliittinen taso, jossa määritellään poliittisen järjestyksen vastuu turvata vähintäänkin minimi tasolla yksilön mahdollisuudet toteuttaa näitä keskeisiä toimintamahdollisuuksia (Ojala 2020,33).

Nussbaum (2011) on muotoillut kymmenen keskeisintä toimintamahdollisuuksien teoriaan liittyvää kyvykkyyden lajia, joita ihmisarvoinen elämä hänen mukaansa edellyttää. Listaa voitaisiinkin käyttää moraalisenä lähtökohtana jopa perustuslaillimme, sillä ne sisältävät jo tällaisinaan modernien yhteiskuntien poliittisen oikeuksien ja ihmisoikeuksien perustan. Lista on filosofisena pohdinnan tuloksena tarkoitettu alun perin poliittiseksi työkaluksi yhteiskunnalliseen järjestelyyn varmistamaan oikeudenmukaisuuden toteutumista ja luomaan perustan perustuslaillisille periaatteille kasalaisten tietoisuuteen. (Ojala 2020,33.; Viitasalo, 2018, 32.) Björklundin (2008,140) mukaan Nussbaum (2011) ajattelee yhteiskunnan tehtävänä olevan tarjota laajat sosiaaliset toimintamahdollisuudet listaamiensa osatekijöiden toteuttamiseen ja lisäksi huolehtia, että yhteiskunnassa on sellaiset instituutiot, jotka luovat tilaisuuksia ihmisten toimintamahdollisuuksille ja jakavat voimavaroja. Kannustava institutionaalinen rakenne voidaan nähdä tällaiseksi sosiaalisen instituution palveluksi, joka edesauttaa yksilöllisten valintojen ja inhimillisten toimintamahdollisuuksien toteutumista lisäten ihmisten hyvinvointia.

Nussbaumin (2011) toimintamahdollisuuksien listalla olevat asiat ovat jokaisen ihmisen elämän kannalta keskeisiä asioita ja lista muutettavissa yhteiskunnan muutoksen myötä. (Pirhonen 2012, 48). Nussbaumin toimintamahdollisuuksien lista käsittää seuraavat osa-alueet, joita oikeudenmukaisuuden toteutuminen edellyttää yhteiskunnalta:

1. Elämä; yhteiskunnan tehtävä on mahdollistaa jokaiselle yksilölle ihmisarvoinen ja normaalin pituinen elämä, ilman ennen aikaista kuolemaa.
2. Ruumiillinen terveys; yhteiskunnan tehtävä on mahdollistaa yksilölle riittävän ravinnon ja suojan eli mahdollisuuden pysyä terveenä sekä mahdollisuuden lisääntymiskykyyn ja riittävään ravintoon.

3. Ruumiillisen koskemattomuus; yhteiskunnan tehtävä on mahdollistaa yksilölle mahdollisuuden liikkua vapaasti ja turvallisesti, ilman että joutuu pelkäämään joutuvansa uhatuksi tai väkivallan kohteeksi; ihmiset ovat turvassa seksuaaliselta väkivallalta ja perheväkivallalta. Ihmisillä on mahdollisuus toteuttaa seksuaalisuuttaan ja päättää lisääntymiseensä liittyvistä asioista.
4. Aistit, mielikuvitus ja ajattelu; yhteiskunnan tehtävä on mahdollistaa yksilön kehittää aistejaan, mielikuvitustaan sekä ajatella ja päätellä sekä kehittää edelleen itselleen tärkeiksi kokemia taitoja koulutuksen avulla, voidakseen harjoittaa inhimillisiä kykyjään sekä vapauden ilmaista itseään politiikan, uskonnon ja kulttuurin alueilla. Ihmisillä tulee olla myös mahdollisuus ilmaista itseään niin politiikan, uskonnon että taiteen osalla.
5. Tunteet; yhteiskunnan tehtävä on mahdollistaa ihmisille tunteiden osoitus eli tuntea ilon ja onnellisuuden lisäksi myös surua ja vihaa. Ihmisellä tulee olla mahdollisuus myös rakastaa ja kiintyä toisiin ihmisiin ja asioihin, sekä saada kokea huolenpitoa osakseen.
6. Käytännöllisen päättely; yhteiskunnan tehtävä on mahdollistaa ihmisille mahdollisuus muodostaa käsitys itselle sopivasta hyvästä elämästä ja saada suunnitella omaa elämää.
7. Yhteenkuuluvuus; yhteiskunnan tehtävä on mahdollistaa ihmisille mahdollisuus elää yhdessä toisiin ihmisiin vuorovaikutussuhteessa ja eläytyä toisten asemiin. Tähän liittyy myös mahdollisuudet kunnioitukseen, ihmisarvoon, tasa-arvoon ja ihmisoikeuksiin, jotka suojaavat ihmisen oikeuksia kunnioittaa itseään. Myös tasa-arvoisuuden tulee toteutua sukupuolesta, rodusta, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta tai etnisestä alkuperästä riippumatta.
8. Muiden lajien huolehtimiseen; yhteiskunnan tehtävä on mahdollistaa ihmisille mahdollisuus huolehtia luonnosta, kasveista ja elämistä ja olla kosketuksessa niiden kanssa.
9. Leikkimielisyys; yhteiskunnan tehtävä on mahdollistaa ihmisten kokea iloa, leikkiä, pelata ja nauttia harrastuksista. Nämä kaksi edellä mainittua toimintamahdollisuutta liittyvät yhteisötason oikeuksiin ja niissä korostuu yksilön yhteys muihin ihmisiin.
10. Oman ympäristön kontrolli; yhteiskunnan tehtävä on mahdollistaa oikeuden omaan poliittiseen elämään eli päätöksentekoon ja osallistumiseen, oikeuden sanavapauteen ja tehdä omia itsenäisiä valintoja sekä ajatella vapaasti. Ihmisellä tulee olla mahdollisuus yhtäläiseen omistusoikeuteen ja henkisesti pal-kitsevaan työhön ja työyhteisöön, joka perustuu jokaisen kunnioitukselle.

Kuusi ensimmäistä toimintamahdollisuutta voidaan nähdä niin sanottuna yksilötason toimintamahdollisuuksina, eli oikeutena elämään, ruumiilliseen terveyteen ja koskemattomuuteen sekä aisteihin, tunteisiin ja käytännön päättelyyn. Yhteenkuuluvuus ja muiden lajien huolehtimisen sekä leikkimielisyyden mahdollisuudet voidaan puolestaan liittää yhteisötason toimintamahdollisuuksiin ja viimeinen osatekijä, ”oman ympäristön kontrolli”-mahdollisuus tärkeinä yhteiskuntatasoon liittyvinä toimintamahdollisuuksina, johon liittyy oikeus omistaa materiaalisia hyödykkeitä tai maa-alueisiin tai muiden aineellisiin hyödykkeisiin ja oikeuden työntekoon. Toki koko Nussbaumin lista perustuu implisiittiseen ajatukseen yhteiskunnan velvollisuuksista turvata kaikki listalla olevat toimintamahdollisuudet. Listan toimintamahdollisuudet ovat samalla oikeuksia, joihin ei kuitenkaan liitetä yhteiskunnan osalta velvollisuuksia niiden toteuttamiselle (Ojala 2020, 33.; Björklund 2008, 139.)

Hyödynnän tässä tutkimuksessani erityisesti Nussbaumin toimintamahdollisuuksien teoriaa, jonka Nussbaum on kehittänyt nimenomaan heikommassa asemassa olevien ihmisiä ajatellen. Nussbaum (2011, 18) toteaa myös Senin tunnustaneen Nussbaumin toimintamahdollisuuksien tärkeyden, mutta Sen ei kokenut tarvetta listata asioita luetteloksi, eivätkä hänen näkemyksensä perustuneet sosiaalisiin oikeudenmukaisuus ajatteluun. Sen keskittyi teoriassaan enemmänkin elämänlaatuun liittyvään arviointiin, joissa kylläkin hyödynsi kyvykkyyksien merkitykset. Nussbaumin ihmiskäsityksen mukaan ihminen nähdään kyvykkäänä ja tarvitsevana osana luontoa (lajityypillinen käyttäytyminen). Lisäksi Nussbaumin teoriassaan käyttämä monikko-muoto ”capabilities” liittyy tutkimuksessani kohdentuviin tärkeiden asioiden kirjoon hyvin, ottamalla huomioon ihmiselämän moninaisuuden. (emt.) Nussbaum näkee tutkielmani kannalta myös olennaisena osana yhteiskunnan ja sen instituutionaalisten rakenteiden tehtävän turvata yksilön mahdollisuudet hyvään elämään (Ojala 2020, 22, 25; Pirhonen 2012, 45).

Tutkimukseni paikantuessa lastensuojelun jälkihuollon palveluiden työntekijöiden sisäisten ja ulkoisten toimintamahdollisuuksien tarkasteluun ja avaa toimintamahdollisuuksien teoriaa keskeisenä tulokulman tähän tutkimukseen, jossa on selkeästi tunnustettavissa toimintamahdollisuuksien yhteen kietoutumisesta.

3.3 Näkemyksiä työntekijöiden toimijuudesta

Koska tutkimukseni teoreettisena viitekehystenä on toimintamahdollisuuksien teoria ja tutkimukseni kohdentuu jälkihuollon palveluissa toimivien työntekijöiden sisäisten ja ulkoisten toimintamahdollisuuksien tarkasteluun, on tarpeen avata lyhyesti toimintamahdollisuuksien teorian ulottuvuuksia. Toimintamahdollisuuksien teoriassa hyvinvoinnin ulottuvuuksia voidaan tarkastella neljän avainkäsitteen kautta; toiminnot,

saavutetut toiminnot, toimintamahdollisuudet ja toimijuus. Toiminnot perustuvat erilaiseen yksilön arvostamaan tekemiseen, olemiseen tai olotilaan. Jotkut niistä voivat olla yksinkertaisuudellaan esimerkiksi ravittuna olemista, kun taas toiset voivat olla sisällöltään monipuolisempia kuten esimerkiksi vaikean musiikkikappaleen soittaminen. Ojala (2020) kirjoittaa Senin ajatukselle olevan tyypillistä ajatella tekemisien olevan aktiivisia olotiloja tai tekoja, kun taas olemiset passiivisia toimintoja, kuten maentuneena oleminen tai ravittuna oleminen. Tekemiset puolestaan voivat olla esimerkiksi syömistä tai vaikka matkustamista. Toiminnoilla tarkoitetaan yksilön tai ryhmän toimintaa ja siihen liittyy yhdessä tekemisen ja olemisen tila. Toiminnot voivat myös olla joko hyviä, kuten auttaminen eri tilanteissa tai pahoja, kuten vaikka lyödyksi tuleminen. Toimintamahdollisuuksilla puolestaan tarkoitetaan toimintojen eli olemisen ja tekemisen yhdistelmiä. Tutkimukseni kannalta ne ovat esimerkiksi yhteiskunnan mahdollistavat palvelurakenteet, jotka mahdollistavat ihmisille vaihtoehtoisia palveluja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Niihin liitetään yksilön vapaus valita ja toimia. (Ojala 2020, 17 – 18.) Toimijuudella puolestaan tarkoitella yksilön kykyä tavoitella jotakin päämäärää, jonka kokee itselleen arvokkaaksi ja jota tämän päivän aikuisilla pidetään jonkinlaisena hyveenä (Eteläpelto ym. 2011, 11).

Avaan seuraavaksi hieman tarkemmin tutkielmani ilmiössä oleellisesti esille tulevaa toimijuutta niin professionaalista kuin rakenteellisesta näkökulmasta.

3.3.1 Toimijuus professionaalista näkökulmasta

Toimijuutta ja toimintaa voitaisiin tarkastella hyvinkin laajana kokonaisuutena niitä ympäröivässä maailmassa, mutta tutkielmaani liittyen tarkastelen jatkossa erityisesti ihmisten välillä tapahtuvaa toimintaa ja siihen liittyvää toimijuutta. Toimijuuden ymmärtämiseksi on otettava huomioon ihmisen aktiivisuus osana yksittäisiä tekoja, joista kokonaisuutena voidaan ajatella muodostuvan toimintaa. Toiminnan ymmärtämisessä puolestaan on huomioitava aktiivisuuden lisäksi sen tavoitteellisuuden ja luonne sekä yhteys johonkin. Toiminnan tavoitteena voidaan tähän tutkielmaani viitata pitää asiakkaan tilanteeseen vaikuttamista, niin että se on ainakin joltakin osin tyydyttävämpi kuin lähtötilanne. (Hallamaa 2017, 20 – 21.)

Voidakseen toteuttaa asettamiaan päämääriä, toimijalla tulee olla monenlaista tietoa todellisuudesta ja siitä, kuinka erilaisiin ilmiöihin voidaan vaikuttaa. (Hallamaa 2017, 5). Lisäksi tutkielmani ammattitaitoiseen asiantuntijuuteen eli professionaaliseen toimijuuteen liittyy lastensuojelutyötä ohjaavien eettisten periaatteiden sisäistäminen, kuten ihmisarvon, ihmisarvon kunnioittamisen ja loukkaamattomuuden sekä yhdenvertaisen kohtelun sisäistämät merkitykset. Asiakaslähtöisyys työotteena puolestaan varmistaa etiikan toteutumisen palveluita suunniteltaessa, jolloin palvelut organisoidaan asiakkaan tarpeista käsin, asiakkaan itse vaikuttaessa niiden suunnitteluun. Asiakaskohtaamisessa konkretisoituu toimijan vuorovaikutustaidot, jotka ovat

yhteistyösuhteen rakentamisessa eettisen työn perusta ja joiden avulla asiakkaalla on mahdollisuus kokea olevansa merkityksellinen. Näihin hyviin vuorovaikutustaitoihin sisältyy sekä kuulemisen että kuuntelemisen taito sekä professionaalinen taito kohdata asiakas. Edellä mainitsemiini sisäisten toimintamahdollisuuksien avulla työntekijälle mahdollistuu rakentaa luottamukseen perustuvan työskentelysuhde, jonka voidaan ajatella olevan laadukkaan työn toiminnan kannalta kaiken perusta. (Helminen 2019, 23, 26, 49.)

Tutkielmani kannalta työntekijöiden professionaalisessa toimijuudessa, johon liittyy palveluohjaukseen oleellisena osana myös nuoreen kohdistuvaa toimintaa eli kannustamista oman elämänsä muutokseen liittyvässä ohjaustyössä, toteutuu työntekijän osalta vallankäyttöä suhteessa nuoreen. (Hallamaa 2017,161.) Toimijuuden ja vallankäytön voidaankin ajatella ”kulkevan käsikädessä”, koska vaikuttamalla johonkin asiantilaan, tarkoittaa se väittämättä jonkinlaisen vallan käytön toteutumista. Tutkielmani kannalta työntekijällä on valtasuhteessaan asemansa mahdollistamia resursseja, kuten asiantuntijuuteen sisältyvää tietoa ja kykyä eli toimintamahdollisuuksia, joita hän voi hyödyntää suhteessa nuoreen. (Eteläpelto ym. 2011, 16, 18.)

Lisäksi toimijuuteen liittyy mahdollisuus hyödyntää halussaan olevia vaihtoehtoja valita toisen edun puolesta asioita, eli käyttää niin sanottua harkintavaltaa esimerkiksi päätösten teossa. Tai sitten toimija voi hyödyntää resursseja erilaisten vaikutusmekanismien aikaansaamiseksi ja siinä yhdistyvät toimintana houkuttelun ja rohkaisun rinnalla välineellisesti lupauksen ja kannustuksen ilmiöt, jolloin siihen voidaan liittää vahvasti toimijan oma tietoisuus vallan käytöstään. (Hallamaa 2017, 161, 186.) Kannustamisen ja hallitsemisen välinen ero on mielenkiintoinen ilmiö. Björklund (2008) viittaa aiheesta Platonin ajatteluun, jossa kaikkien ihmisten kohdalla kannustamisen ei voida nähdä riittävänä toimintana, koska kaikilla ei ole riittäviä edellytyksiä ymmärtää oman hyvänsä suhdetta yhteiseen hyvään. Näitä heikommassa asemassa olevia on ohjattava suoraviivaisemmin toimimaan oikealla tavalla. (Björklund 2008,218.) Työntekijän käyttämän aikaansaamisvallan avulla voidaan jopa luoda ja muokata toisen osapuolen toimintamahdollisuuksia ja yhdessä toimimisen mahdollisuuksia sekä voimaannuttaa toisen yksilön mahdollisuuksia edistää jotain hyvää omassa elämässään. (Hallamaa 2017, 160 – 161, 170.)

Toimijuutta voidaan tarkastella myös jaetun toimijuuden näkökulmasta, jolloin toiminnassa toteutuu useamman toimijan yhteistyöhön perustuvaa tavoitteellista suunnittelua, päätöksentekoa ja sitoutumista yhteiseen vastuuseen jostakin asiatilasta. Jaettuun toimijuuteen liitetään olennaisena osana palvelun käyttäjän toimijuuden vahvistamista, jolloin toimintana ilmiöön kohdennetaan sosiaalityölle tyypillistä vastavuoroista tiedonvaihtoa, arvostusta ja sitoutumista yhteiseen päätöksen tekoon. (Järvinen & Vainio 2020, 25.)

3.3.2 Toimijuus rakenteellisesta näkökulmasta

Toimijuus voidaan nähdä suhteisena, dialogiseen vuorovaikutukseen kytkeytymisenä, johon vaikuttavat erilaiset rakenteet. Tutkielmassani toimijuus paikantuu sosiaalipalveluihin, jossa toimijuuteen liittyvä palveluohjaustyön ydin perustuu ajan, tilan ja arvostuksen antamiselle. Sitä kuvaa yhteistoiminta, jossa tuetaan ja edistetään ohjattavaa erilaisissa ongelmatilanteissa tavoilla ja joilla pyritään tavoitteellisesti vahvistamaan ohjattavan toimijuuden vahvistumista. Ohjaus puolestaan paikantuu tutkielmassani asiakkaan elämässä tapahtuvan nivelvaiheeseen, joka on yleisesti niin sanottu elämänkulun välitila ja joissa ohjattavalle mahdollistetaan pohtia erilaisia, vaihtoehtoisia mahdollisuuksiaan ja arvioida elämänkulkuaan eteenpäin. (Kauppila & Kauppila 2014, VI.)

Tarkasteltaessa jälkihuollon palveluiden työntekijöiden toimintamahdollisuuksia laadukkaasti tehtävän työn toteutumisen osalta, on hyvä tiedostaa työntekijöiden ja rakenteiden välinen suhde. Tässä suhteessa lastensuojelun työntekijät on hyvä ymmärtää toimijoina, jotka toimivat osana työyhteisöään, organisaatiotaan, prosessiltaan sekä laajempaa yhteiskunnallista toimintaympäristöään. Ja näillä kaikilla kerrosteilla rakenteilla on vaikutuksensa työntekijöihin ja sitä kautta heidän työhönsä. (Mänttari-van der Kuip 2022, 25.) Toimijuutta voidaan tarkastella sekä sosiaalisten, taloudellisten että yhteiskunnallisten rakenteiden ja kulttuurillisten normien näkökulmasta. Tutkielmani näkökulmasta työntekijöiden toimijuuden voidaan ajatella olevan alisteisessa suhteessa yhteiskunnallisiin rakenteisiin, jotka vaikuttavat merkittävästi työntekijöiden mahdollisuuksiin toteuttaa työtään hyväksi havaituilla tavoilla. (Eteläpelto ym. 2011, 20.)

Sukupolvien integroituminen sekä toimijuuden mahdollisuudet ovat olleet sidoksissa kansallisella tasolla hyvinvointivaltion rakenteisiin ja nämä rakenteet ovat puolestaan olleet sidoksissa globalisoituvaan talouteen ja kulttuuriin. Valitettavasti erilaiset globaalit kriisit ovat vaikuttaneet osaltaan heikentävästi hyvinvointivaltioiden ja kansallisten rakenteiden tilaan ja valtioiden palvelumahdollisuuksiin, jonka myötä uusliberalismi ajattelu on keskuudessamme voimistunut. (Kauppila & Kauppila 2014, 31, 33.) Tämä uusliberalismi ajattelun keskeiseksi ajatukseksi on noussut yksilön vastuuttaminen ja vastuu sekä tehokkuuden vaatimukset, johon voidaan liittää vahvasti yhteiskunnan puolelta yksilön toimintaan kohdentuva kontrollin olemassaolo (Myller 2022, 49).

Samanaikaisesti yhteiskunnallisten käännekohtien, talouskehityksen ja väestötason tarpeet paremmasta elintasosta, ovat olleet vaikuttamassa väestökeskittymien syntymiseen jo kauan ja tämä kehityskulku on ollut aiheuttamassa alueellisia, taloudellisia ja sosiaalisia hyvinvointieroja, joita ei ole kyetty harventuneella palveluverkostolla tasoittamaan ja jotka ovat heijastuneet erityisesti nuorten hyvinvointiin ja mahdollisuuksiin saada tarvitsemiaan palveluja (Kekkonen ym. 2018, 34). Ilmiö on

tunnistettu jo kauan sitten ja niinpä sosiaalityö ja erityisesti lastensuojelun palvelut ovat olleet koko 2000- luvun jonkinlaisessa murroksessa ja kehitystyön alla (Yliruka ym. 2022, 242; Kekkonen ym. 2018, 5).

3.4 Näkökulmia toimintamahdollisuuksien teorian hyödyntämisestä

Kuten edellä totesin, on Nussbaumin (2011) toimintamahdollisuuksien teoria linkitys ihmisoikeuksiin oikeutettu. Nussbaumin (2011) mukaan teoriaa voitaisiin kutsua myös ihmisoikeusteoriaksi, sillä keskeisimmät inhimilliset toimintamahdollisuudet voidaan todeta kattavan ihmisoikeuksien lisäksi kansalaisoikeudet ja poliittiset oikeudet sekä taloudelliset-, sosiaaliset ja kulttuuriset oikeudet. Lista sisältää jo sellaisenaan perustan modernien yhteiskuntien käsitykselle ihmisoikeuksista, ihmisarvoisesta elämästä ja poliittisista oikeuksista. Myös sosiaalityö lähtee liikkeelle sosiaalityön arvopohjasta ja heikompien puolesta toimimisesta. Sosiaalityön luonteeseen kuuluu vaa- lia ja edistää ammattieettisiä sääntöjä ja arvoja sekä huomioida, että työ on niiden mu- kaista toimintaa (Tani ym. 2019, 5). Ammattietiikka on jopa lakeja ja ohjeista laajempi käsite, joka ohjaa koko ammatillista toimintaa ja siihen liittyvien ratkaisujen valintoja (Talentia 2017). Arvopohjan tunnustaminen sekä sosiaalityössä että toimintamahdol- lisuuksien teoriassa tukee niiden yhteen liittämisen perusteita sosiaali- ja terveyden- huoltopalveluita tarkasteltaessa.

Toimintamahdollisuuksien teoria mahdollistaa tarkastella esimerkiksi työnteki- jöiden toimijuuden ja yhteiskunnallisten rakenteiden välistä dynamiikkaa. Teoriassa yhdistyvät inhimillinen kehys ja ihmisoikeudet, sillä teorian ydin piilee siinä, että ih- misellä tulisi olla oikeus ja mahdollisuus sekä olemiseen ja tekemiseen että mahdolli- suus halutessaan tavoitella ja saavuttaa itselleen tärkeitä, yksilöllisiä ja yhteiskunnan arvostamia päämääriä. (Tani ym. 2019, 5.) Vastaavasti hyvinvoinnin edistämisen nä- kökulmasta keskeisintä on se, mitä palvelujärjestelmän resursseilla voidaan tehdä, jotta inhimilliset toimintamahdollisuudet jakautuvat. Palvelujärjestelmämme toimin- ta kytkeytyy tiiviisti rakenteelliset puutteet eli resurssiniukkaudet, jotka vaikuttavat vahvasti työntekijöiden toimintamahdollisuuksiin sen pirstaleisuuden ja monimut- kaisuuden lisäksi. Näihin yhteiskunnan resursseihin eli työntekijän toimintamahdol- lisuuksiin liittyviin reunaehtoihin voidaan sisällyttää niin sosiaalisten-, osaamisen-, ajankäytön- kuin taloudellisten resurssien puutteita. Käytettävissä olevilla resursseilla on selvä yhteys palveluiden saatavuuteen ja laatuun. Kun tarjolla ei ole edellä luetel- tuja riittäviä toimintamahdollisuuksia, ei myöskään ole toimivia palveluja. Esimer- kiksi kun työntekijällä ei ole riittävästi aikaa perehtyä yksittäisen asiakkaan elämänti- lanteeseen ja oman työnsä reflektointiin, kasvaa työntekijän virhearvioinnin riski ja

työnteon laatu heikkenee. (Mänttari-van der Kuip 2022, 34.; Lämsä ym. 2018, 128.; Penttinen & Ronkainen 2018, 43.)

Gerontologi ja terveystieteilijä Pirhonen (2012, 42) kirjoittaa omassa ikääntyvää väestörakennetta koskevassa tutkimuksessaan, toimintamahdollisuuksien teorian antavan paljon pohdittavaa eri sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluiden kehittämisessä. Kun yhä pienemmillä taloudellisilla resursseilla on pyrittävä huolehtimaan väestömme tarpeista, on pakko keskittyä todellisiin toimintamahdollisuuksiin ja rakenteiden sijasta palveluiden sisältöön. Toimintamahdollisuuksien teorian avulla voidaan tarkastella eri yhteiskunnallisten palveluiden osalta sitä mitä jaetaan ja kenelle jaetaan, keiden kesken jaetaan ja kuka vastaa jaon oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. Nussbaumin (2011) teorian mukaan jokaisen tulisi saada riittävä osuus yhteisestä hyvästä ja että jokaisella yksilöllä on myös vastuu oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. (emt.)

Toimintamahdollisuuksien teoriassa on mahdollista tarkastella sosiaalipalveluissa toteutuvaa kykyjen ja toimintamahdollisuuksien rinnalla myös yksilön vapautta ja vastuuta. Vapautta voidaan puolestaan tarkastella joko perinteisen liberalistisen tulkinnan mukaisena negatiivisena vapautena eli vapautena jostakin tai positiivisena vapauden tulkintana vapaudesta johonkin. Teoria taipuu hyvin esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan tutkimiseen ja siihen, miten toimijuus suuntautuu kuntouttavassa työtoiminnassa. (Mäntyneva 2019, 248.) Toisaalta Nussbaumin (2011) toimintamahdollisuuksien teoriaa on käytetty myös kasvatuksen ja koulutusalojen näkökulman tarkasteluun ja niihin liittyviin tutkimustöihin. Sekä yksittäisten ympäristön kehittämistarpeiden analyysihin, sillä teorian esittämät kyvykkyyteen liittyvät osatekijät, ovat tulkittavissa luontevasti myös kasvatuksellisiin tavoitteisiin. Lisäksi onnistunutta kasvatusta pidetään yhtenä merkittävänä tekijänä ja vaikuttajana toimintamahdollisuuksien teoriassa ja sen ajatellaan vaikuttavan yksilön valmiuteen toimia ympäristössään. (Tani ym. 2019, 6.) Teoria toimii myös arvioitaessa, miten instituutiot toiminnallaan pystyvät tukemaan nuorten toimijuutta ja hyvinvointia tai tarkasteltaessa yksilön objektiivisten olosuhteiden ja yksilön subjektiivisen kokemusten välisiä ulottuvuuksia. Teoria voi tukea kehittämään toimintamahdollisuuksia ja välineitä, jotka tukevat rakenteellisia ulottuvuuksia arjen hyvinvointia tarkasteltaessa. (Tani 2019, 18, 20, 12.)

4 TUTKIELMAN METODIT JA LÄHESTYMISTAPA

Tässä luvussa esittelen tutkielmani menetelmällisiä lähtökohtia. Tutkimuksessani tutkin, minkälaiset sisäiset ja ulkoiset toimintamahdollisuudet vaikuttavat jälkihuollon palveluiden parissa työskentelevien työntekijöiden laadukkaasti tehtävään työhön. Tutkimukseni paikantuu Suomessa erääseen hyvinvointialueen jälkihuollon palveluista vastaavaan yksikköön ja tutkimukseni aineisto perustuu jälkihuollon palveluissa työskentelevien työntekijöiden tuottamaan tietoon.

Olen valinnut toimintamahdollisuuksien teorian viitekehyksen peilauspinnaksi aineistoni pohjalta esiin nostamilleni teemoille.

Vastaan tutkielmassani tutkimuskysymykseen:

- Minkälaiset sisäiset ja ulkoiset toimintamahdollisuudet vaikuttavat jälkihuollon palveluiden parissa työskentelevien työntekijöiden laadukkaasti tehtävään työhön työntekijöiden näkökulmasta?

4.1 Tutkimuksen kohderyhmä

Tämän tutkielmani kohteena olevan yksikön toiminnan taustalla vaikuttaa vahvasti LAPE: n osana käynnistetty Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen (Socca: n) ja Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (THL: n) koordinoiva tutkimusperusteinen palvelupolun valtakunnallinen kehitystyö lastensuojelun jälkihuollon nuorille. Tämä mallinnus kytkeytyi lokakuun 2019 ja tammikuun 2020 välille THL: n lastensuojelun yhteiskehittämistoimintaan, jota toteutettiin yhteistyössä Etelä-Suomen osaamiskeskusten kanssa. Yksikön työskentely pohjautui ratkaisukeskeisesti systemiseksi ja traumaorientoituneeksi työskentelyksi sekä nuoren osallisuutta edistäväksi palveluksi. (Yliruka ym. 2020, 3.)

Tutkimukseni kohdentui jälkihuollon palveluiden yksikön työntekijöiden tuottamaan tietoon heidän sisäisten ja ulkoisten toimintamahdollisuuksien vaikutuksesta

jälkihuollon palveluihin oikeutettujen nuorten auttamistyöhön. Aineistona toimi teemahaastatteluinä keräämäni kaksi ryhmähaastattelua, joissa kummassakin osallistujina toimi kolme haastateltavaa. Tutkimukseen osallistuvat lastensuojelun jälkihuollosta vastaavat työntekijät, valikoituivat tutkimukseeni vapaaehtoisesti tarjoutuvista työntekijöistä, joilla on pitkäaikaista työkokemusta jälkihuollon palveluiden parissa tehtävästä työstä. Molempiin haastatteluryhmiin osallistui yksi sosiaalityöntekijä ja kaksi sosionomia.

Ryhmähaastattelut aikataulutettiin tammikuussa 2023, jolloin kävin esittelemässä tutkimukseni tutkimussuunnitelman kyseisessä jälkihuollon yksikössä. Molemmat haastattelut sovittiin pidettäväksi helmikuussa 2023. Esittelyssä esitin yksikön työntekijöille tutkimuskysymykseni ja haastattelurungon, joihin heillä oli oikeus tutustua ennen varsinaista ryhmähaastattelupäivää.

4.2 Ryhmähaastattelu menetelmänä ja aineiston keruu

Aineistonkeruumenetelmänäni toteutin kaksi ryhmähaastattelua. Tavoitin molemmat haastatteluryhmät sovitusti jälkihuollon palveluiden toimipisteissä peräkkäisinä päivinä ja haastattelut toteutettiin rauhallisessa neuvotteluun tarkoitettussa tilassa.

Haastattelututkimuksen etuna näin sen, että haastateltava henkilö on haastattelussa subjektina ja hänellä on mahdollisuus nostattaa itselleen tärkeitä asioita vapaasti esille. Haastattelussa korostuivat työntekijöiden tulkinnat ja heidän asioille antamat merkitykset. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 36.) Haastateltavat täydensivät toistensa vuoropuheita ja olivat innostuneita keskustelemaan asioista. Ennen haastattelun aloittamista annoin haastateltavien nähtäväksi ja täytettäväksi tiedotteina tutkimustiedotteen (liite 1), suostumuslomakkeen (liite 2), sekä haastattelurungon (liite 3). Pyysin suostumusluvan haastateltavilta, koska tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista. Lisäksi olin saanut tutkimusluvan tutkimukselleni kyseisen hyvinvointialutta edeltäneen kaupungin sosiaalijohtajalta edeltävästi jo vuoden 2022 puolella. Näin noudatin yleisiä hyviä tutkimuskäytänteitä.

Ryhmähaastattelu osoittautui tehokkaaksi tiedonkeruu muodoksi, koska se mahdollisti tietojen saannin useilta henkilöltä yhtä aikaa. Koin haastattelussa esille tulleen tärkeitä asioita ja lisäksi niissä nousi esille myös haastateltavien työntekijöiden henkilökohtaisia kokemuksia. Ryhmä oli kovin keskustelevainen ja innostunut aiheesta, mikä motivoi heitä pohtimaan asioita yhteisesti toistensa mielipiteitä täydentäen. Ryhmissä ei ollut nähtävissä dominoivia henkilöitä, jotka olisivat pyrkineet vaikuttamaan keskustelun suuntaan. (Hirsjärvi ym. 2009, 211.)

Haastattelijana otin huomioon, että kun ryhmän haastattelua nauhoitetaan, voi ryhmäläisten äänet sekoittua keskenään. Siksi valitsin haastateltavikseni vain kolme

työntekijää kumpaankin ryhmään. Haastattelun alussa sovimme litteroinnin sujuvuudeksi, että jokainen haastateltava aloittaa oman puheenvuoronsa sanoittamalla oman vuoropuhelunsa sovitulla koodilla, joko a, b tai c. (Hirsjärvi ym. 2009, 211.) Käytännössä tämä helpotti litterointia, työntekijän aloittaessa vastaamaan sanoilla; ”A on samaa mieltä B:n kanssa, mutta lisäisin, että..”

Käytin haastattelussa haastattelun nauhoittavaa laitetta, jonka sain lainaan Jyväskylän yliopistolta. Olin ennen haastatteluja tutustunut nauhurin toimintaan ja testannut nauhurin toimivuuden.

Haastattelukysymykset ovat liitetiedostona. (Liite 3) Siinä esitetyt kysymykset ovat avoimia kysymyksiä. Laadullisen tutkimukseni tärkeimpänä tavoitteena oli saavuttaa mahdollisimman rikas ja syvällinen käsitys tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Tutkimukseeni liittyi kaksivaiheinen prosessi, jonka jälkimmäisessä vaiheessa tutkijajana analysoin toisesta näkökulmasta hankkimaani aineistoa. (Ruusuvuori ym. Hyvärinen 2010, 9.)

4.3 Analyysin kuvaus

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jonka tarkoituksena on kertoittaa ja kuvailla tutkimuskysymykseni aiheita sekä kuvailla tutkittavaa ilmiötä. Analysoin tutkimukseni aineistoa sisällönanalyysin avulla, joka perinteisesti jakautuu joko deduktiiviseen (teorialähtöiseen) tai induktiiviseen (aineistolähtöiseen) päättelylogiikan mukaan. Induktiivisen päättelyn avulla tuotetaan yksittäisistä havainnoista yleisiä päätelmiä ja tutkittavasta aineistosta teoreettinen kokonaisuus. Käytän tässä tutkimuksessani deduktiivista eli teoriasidonnaista analyysia hyödyntäen analyysin apuna aikaisempaa teoriaa. Aikaisempi teoretieto vaikuttaa analyysin pohjalla, jolloin päättelyssä vaihtelevat tutkielmani aineisto ja valmiit teoriat keskustelevat keskenään. Aikaisempi teoretieto vaikutti tutkielmani haastattelukysymysten muodostamiseen. Tiedossani oli jälkihuollon palveluissa työskentelevien työntekijöiden työhön vaikuttavat sisäiset ja ulkoiset toimintamahdollisuudet ja niiden vaikutus laadukkaasti tehtävään nuorten auttamistyöhön. Kysymyksillä halusin tarkentaa tämänhetkisiä työntekijöiden toimintamahdollisuuksiin vaikuttavia tekijöitä työntekijöiden näkökulmasta.

Aloitin aineistoni läpikäymisen litteroimalla kahden ryhmähaastattelun nauhoitteet eli muutin haastateltavien kertoman kirjalliseen muotoon Microsoft Word -tiedostoon yliopiston U-asemalle. Ensimmäinen haastattelu oli kestoltaan 95 minuuttia ja toinen haastattelu 115 minuuttia. Koska olin tutkimuksessani enemmän kiinnostunut haastateltavien tuottamasta sisällöstä, kuin esimerkiksi vuorovaikutuksellisista

tavoista, litteroin haastattelut pääpiirteittäin jättäen pois esimerkiksi ilmaisuja kuten ”komppaan äskeistä” tai ”olen samaa mieltä” tai muita vastaavia täytesanontoja. En myöskään litteroinut sanatarkasti työntekijöiden vuoropuheluita, joissa he olivat kaikki samaa mieltä vastuksissaan ja toistivat samoja asioita. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 139–142). Molempia litterointeja tiivistin tekstimuotoon yhteensä 12 sivua fonttikokoissa 12 ja rivivälillä 1.5, eli kokonaisuutena litteroin yhteensä 24 sivua.

Aineistoa tarkastellaan aina tietyistä teoreettis-metodologisista näkökulmista ja tässä tutkielmassani perehdyin toimintamahdollisuuksien teoriaan ennen haastattelukysymysten laadintaa (Alasuutari 2011). Minulla oli tiedossa erityisesti Nussbaumin (2011) toimintamahdollisuuksien teorian näkökulma yksilön toimintaan vaikuttavista sisäisistä ja ulkoisista toimintamahdollisuuksista. Nämä perusasiat olin huomioinut jo tutkimuskysymyksiä laatiessani, jolloin olin toimintamahdollisuusteoriaan liittyen muodostanut jo erilaisia luokituksia eli kategorioita, kolmen analyttisten kysymysten alle (työntekijöiden sisäisistä ja ulkoisista mahdollisuuksista) seuraavasti:

1. Ensimmäisessä analyttisessä kysymyksessä haastattelujen vastaukset vastasivat työntekijän ammatillisen osaamisen merkitykseen nuorten auttamistyössä ja siihen, miten sitä voidaan tukea ylhäältäpäin organisaation toimesta.

2. Toisessa analyttisessä kysymyksessä haastattelujen vastaukset vastasivat työntekijän roolin merkitykseen kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten itsenäiseen elämään siirtymisen nivelvaiheessa ja siihen, mitkä ylhäältäpäin asettamat organisaation toimet vaikuttavat työntekijän mahdollisuuksiin toimia haluamallaan tavalla.

3. Kolmannessa analyttisessä kysymyksessä haastattelujen vastaukset vastasivat rakenteellisiin palvelujärjestelmään liittyviin tekijöihin, jotka mahdollistavat hyvien palveluiden toimivuuden ja vaikuttavat työntekijöiden toimintamahdollisuuksiin nuorten auttamistyössä.

Näiden kolmen analyttisten kysymysten sisältämien vastausten pohjalta tutkimus antoi vastauksia varsinaiseen tutkimuskysymykseeni; ”Minkälaiset sisäiset ja ulkoiset toimintamahdollisuudet vaikuttavat jälkihuollon palveluiden parissa työskentelevien työntekijöiden laadukkaasti tehtävään työhön työntekijöiden näkökulmasta?”

Analyysin alkuvaiheessa kiinnitin huomiota aineistossani vain tutkielmani kannalta olennaiseen osaan aineistossani eli siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun kannalta olennaista. En esimerkiksi kiinnittänyt huomioita haastateltavien eri työkokemusten tarkempiin kuvauksiin, jotka eivät koskeneet sosiaalipalveluissa työskentelyä. Tätä rakennetta voidaan kutsua myös makrorakenteeksi. (Alasuutari 2011.) Alkuvaiheessa klusteroin eli ryhmittelin aineistoni, jolloin pelkistin aineistosta esille nousseet teemat. Aineisto sisälsi muutamia hieman toisistaan poikkeavia kertomuksia samoista ilmiöistä. Koska suurin osa haastateltavista kertoi ilmi-

östä samalla tavalla, on tuloksia syytä pitää luotettavina. (Alasuutari 2011.) Esimerkiksi viisi haastateltavaa kuudesta olivat sitä mieltä, että laadukkaasti tehtävää työtä tukee työntekijöiden pitkä työkokemus eri palvelualoilta, kun vain yksi haastateltava oli sitä mieltä, että suoraan koulusta työelämään siirtyvällä työntekijällä voi olla annettavanaan paljon uusia hyödyllisiä näkökulmia asiakastilanteisiin.

Ryhmittely toteutin alaluokkiinryhmittelynä, jossa hyödynsin tutkielmani viitekehyksenä käyttämäni toimintamahdollisuuksien teoriaa (Tuomi ja Sarajarvi, 2019, 92). Ryhmittelin haastatteluvastauksia värikoodien avulla litterointiini. Litteroin vastaukset suoraan tekemääni haastattelukysymysrunkoon, jonka jälkeen käytin värikoodausta värjäämällä toisen haastatteluryhmän vastaukset punaisella. Sen jälkeen siirsin kaikki punaiseksi koodatut vastaukset ensimmäisen haastatteluvastausrunnon yhteyteen jokaisen erillisen haastattelukysymyksen alle. Käytännössä jokaisen erillisen haastattelukysymyksen jälkeen minulla oli käytössä molempien haastattelujen vastaukset. Minulla oli litteroituna ryhmähaastattelut ja hyödynsin niitä useampaan kertaan hahmottaakseni aineistoni perusteellisesti oikein.

Analyttiset kysymykset ryhmittelin edelleen toimintamahdollisuuksien teorian mukaisesti analyysivaiheessa kahden alaotsikointien alle; työntekijöiden sisäisiin ja ulkoisiin mahdollisuuksiin. Sisäisiin toimintamahdollisuus ryhmään liitin kaikki työntekijän ammatillisuutta ja toimijuutta kuvaavat tulkinnat ja ulkoisiin toimintamahdollisuuksiin liitin puolestaan kaikki rakenteellisiin toimintamahdollisuuksiin liittyvät tulkinnat niiden ilmiöstä. Tämä prosessointi helpotti aineiston koontia ja analyysiä, enkä kokenut sen työstämistä mitenkään vaikeaksi. Työtä helpotti osaltaan myös se, että muistissani oli hyvin edellisten päivien haastattelut. Toimintamahdollisuuksien teoria mahdollistaa ilmiöiden hyvinvoinnin ja toimintamahdollisuuksien tarkastelua yksilön ja yhteiskunnan tasoilla, joten ryhmittely oli luontevasti toteutettavissa.

Tutkielmani aineistossa korostui työntekijöiden tärkeänä pitämä professionaalisuus ja ylpeys omaa työtä kohtaan. Työntekijät toivat esille innostuneisuuttaan ja innovatiivisuuttaan työtään kohtaan. Toisena merkittävänä ilmiönä aineisto tuotti työntekijän roolin tärkeyttä asiakasnuoria kohtaan. Pohdin analyysivaiheessa, miten saisin sovellettua näihin edellä kuvattuihin tutkimustuloksiin toimintamahdollisuuksien teoriaa, koska teoria on lähtökohtaisesti tarkoitettu pääasiallisesti yksilön toimintamahdollisuuksien tarkasteluun, eikä niinkään yhteisötasojen tarkasteluun. Totesin esimerkiksi Nussbaumin (2011) toimintamahdollisuuksien listan käytön tutkielmani teossa aluksi haastavaksi, vaikka ymmärsinkin listalla olevan asiasisällön liittyvän vahvasti tutkielmani kohdentuneiden työntekijöiden ja sitä kautta yhteiskunnan rooliin ihmisoikeuksien, ihmisarvoisen elämän ja poliittisten oikeuksien mahdollistajana. Löysin konkreettisempia yhtymäkohtia aiheisiin toimintamahdollisuuksien teorian

ulottuvuuksien avulla, jolloin ymmärsin teorian monipuolisen soveltamisen mahdollisuudet laajempaan kenttään. Työntekijöiden ulkoisten toimintamahdollisuuksien tarkastelu teorian osalta näyttäytyi sen jälkeen helpompana.

4.4 Tutkimuksen eettiset periaatteet

Tutkimuseettisessä mielessä pyrin tutkielmani eri vaiheissa noudattamaan mahdollisimman hyviä käytänteitä. Koin tärkeäksi pyrkiä tekemää mahdollisimman eettisiä valintoja, koska tiesin, että tutkielman teossa tulee kunnioittaa tutkittavien ihmisarvoa, yksityisyyttä, itsemääräämisoikeutta ja muita heidän oikeuksiaan. (Vuori 2021.) Tutkielmaani tehdessä ja tulosten tallentamisessa sekä arviointia tehdessä toimin rehellisesti sekä yleistä tarkkuutta ja huolellisuutta noudattaen. Tutkielmani tiedonhankintamenettelyssä noudatin tieteellisen tutkimuksen mukaisia ja eettisesti kestäviä toimintatapoja. Tuloksia julkaistaessa toimin avoimesti ja vastuullisesti ja suhtauduin teorian tietoon käyttämäni muiden tutkijoiden työhön kunnioittavasti ja asianmukaisesti käyttämällä ohjeen mukaista viittaustekniikkaa. (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan 2023.)

Aineiston keruu, säilyttäminen- ja analyysivaihetta varten tein erillisen aineistohallintasuunnitelman, jossa huomioin haastateltavieni yksityisyyden suojaamisen mahdollisimman tarkasti. Suunnittelin tutkielmaani tarkasti ja toteutin sen tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 150.) Eli laadin tutkielmastani tutkimussuunnitelman, jossa olin määritellyt aineistohallintaan liittyvät asiat. Sen jälkeen lähetin tutkimussuunnitelman yhdessä tutkimuslupahakemuksen kanssa nykyisen tutkielmani kohteena olevalle hyvinvointialueen johdolle. Hakemuksen liitteiksi liitin lisäksi haastattelukysymykset, suostumuslomakkeen haastateltaville sekä tietosuojailmoituksen. Saatuaani tutkimusluvan kyseiseltä hyvinvointialueelta, keräsin haastattelutilanteissa haastateltaville tietoon perustuvan eettisen suostumuksen tutkielmaani osallistumisesta. Varauduin siihen mahdollisuuteen, että joku tutkielmaani lupautunut henkilö voisi kieltäytyä haastatteluun osallistumisesta, johon heillä olisi ollut oikeus. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan haastattelut toteutuivat suunnitellusti.

Yleisten eettisten periaatteiden mukaisesti pyrin välttämään aiheuttamasta tutkimukseeni osallistuville haastateltaville tai sitä koskevalle yhteisölle minkäänlaisia riskejä, vahinkoja tai haittoja. Koin tutkielmassani onnistuneeni suojaamaan haastateltavien henkilöllisyydet. Ainoa tieto haastatteluun osallistuneista on jälkihuollon palveluiden yksikön työntekijöillä, joille kävin esittelemässä aiheeni. (Vuori 2021.) Tutkimuksessani välttelin käyttämästä jälkihuolto palveluihin oikeutetuista nuorista

nimitystä ” jälkihuoltonuoret”. Sillä haastateltavat kertoivat nimikkeen ”jälkihuoltonuoret” kuulostavan nuorilta saadun palautteen mukaan leimaavalta nimitykseltä. Nuoret haluavat, että heidät kohdataan tavallisina, apua tarvitsevina nuorina eikä jälkihuoltonuorina (Heino 2020, 241).

Ääninauhat ja litteroidut haastattelut tallensin yliopiston verkkolevyn U: -asemalle yliopiston sisäisessä verkossa. Litteraatteihin ei sisältynyt haastateltavien nimiä, vaan haastattelutilanteessa käytettyjä koodauksia; a, b ja c nimillä. Nimiä en kirjannut erikseen mihinkään, koska en kokenut nimien tiedoille tarvetta. Nimet eivät myöskään olleet tutkielmani kannalta oleellisia. Kun nauhat oli litteroitu, tyhjensin ääninauhalta haastattelut. Poistin litteroinnit tutkielmani valmistuttua myös verkkolevyltä.

5 TYÖNTEKIJÖIDEN SISÄISTEN JA ULKOISTEN TOIMINTAMAHDOLLISUUKSIEN VAIKUTUS LAADUKAASEEN ASIAKASTYÖHÖN

Tässä luvussa esittelen, minkälaiset jälkihuollon palveluissa työskentelevien työntekijöiden sisäiset ja ulkoiset toimintamahdollisuudet vaikuttavat tutkimukseeni osallistuneiden työntekijöiden kertomana jälkihuollon palveluihin oikeutettujen nuorten laadukkaasti tehtävään auttamistyöhön.

Tarkastelen tutkielmani aineistoa deduktiivisen sisällön analyysin avulla ja hyödynnän erityisesti Nussbaumin (2011) toimintamahdollisuuksien teoriaa tutkielmani tulosten tarkastelussa. Esittelen tutkielmani tuloksista yhdistäen niihin jo aiemmin tutkittua teoretietoa ja peilaan niitä toimintamahdollisuuksien teoriaan. Nivon työntekijöiden sisäisten toimintamahdollisuuksien osalta työntekijöiden toimijuuden osana toimintamahdollisuuksien teoriaa, josta kerroin luvussa 3.3. Toisin sanoen tarkastelen työntekijöiden toimijuutta sekä professionaalista näkökulmasta sisäisten toimintamahdollisuuksien osalta, että rakenteellisesta näkökulmasta eli työntekijöiden ulkoisten toimintamahdollisuuksien osalta

Esittelen aluksi tutkimustuloksieni valossa työntekijöiden sisäisiä toimintamahdollisuuksia. Tutkielmani mukaan ne koostuvat työntekijän ammatillisesta asiantuntijuudesta eli professionaalisuudesta, johon voidaan sisällyttää työntekijöiden ammatillisten koulutusten rinnalla työntekijöiden työ- ja elämäkokemukset sekä työntekijöiden vuorovaikutustaidot. Lisäksi professionaalisuuteen sisältyy työntekijän rooleihin vahvasti kuuluvat huolenpidon ja kannustajan roolit nuoren arjen tukijoina. Sen jälkeen kerron tutkimustuloksieni valossa työntekijöiden työhön ja jälkihuollon palveluiden laatuun vaikuttavista, työntekijöiden ulkoisista toimintamahdollisuuksista ja niiden toimivuudesta ja toimimattomuudesta sekä lakiuudistuksien tuomista muutoksista ja tutkielmani aineiston pohjalta havaitsemastani palvelujärjestelmän tämänhetkisestä tilanteesta.

Tutkielmani vastaa tutkimuskysymykseen: Minkälaiset sisäiset ja ulkoiset toimintamahdollisuudet vaikuttavat jälkihuollon palveluiden parissa työskentelevien työntekijöiden laadukkaasti tehtävään työhön työntekijöiden näkökulmasta?

5.1 Työntekijän sisäiset toimintamahdollisuudet

Jälkihuollon palvelut ovat huostaanotettujen ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten lastensuojeluprosessin viimeinen ja tärkeä vaihe. Palveluohjauksesta vastaavat työntekijät pyrkivät edistämään jälkihuollon palveluihin oikeutettujen nuorten kykyjen kehitystä ja turvaamaan aineelliset ehdot elämiselle ohjaamalla heitä työtoimintaan tai koulutukseen, jotka oikeuttavat nuoret taloudellisten etuuksien piiriin sekä samalla mahdollistavat niin sanottujen yhteisöelämisen muotoja. (Pukkio & Hoikkala 2016, 7.) Jälkihuollon palveluissa toimivilla työntekijöillä on sen vuoksi erityisen tärkeä asiantuntijatehtävä näiden jälkihuollon palveluihin oikeutettujen nuorten auttamistyössä.

Tutkielmani tulokset osoittavat lastensuojelun jälkihuollon palveluissa työskentelevien työntekijöiden professionaalisuuteen vaikuttavan erityisesti työntekijöiden omat sisäiset toimintamahdollisuudet. Nämä sisäiset toimintamahdollisuudet todettiin muodostuvan tiivistetysti neljästä osa-alueesta;

1. Sosiaalialan koulutuksesta ja täydennyskoulutuksista sekä työ- ja elämänkokemuksesta, professionaalisuuden taustatekijänä
2. Työntekijän vuorovaikutukseen liittyvistä luontaisista ja opituista kyvyistä ja taidoista, luottamussuhteen rakentajana
3. Huolenpidon taidosta
4. Kannustamisen taidosta

Seuraavaksi esittelen tarkemmin tutkielmani tuloksia siitä, miten edellä mainitut työntekijöiden sisäiset toimintamahdollisuudet näkyvät jälkihuollon palveluissa toimivien työntekijöiden nuorten auttamistyössä.

5.1.1 Työntekijä professionaalisenä toimijana

Tutkielmani aineiston mukaan jälkihuollon palveluiden työntekijöiden professionaalisuus rakentuu koulutustaustallaan joko sosionomi AMK tai sosiaalityöntekijä pätevyyden omaavista osaajista. Näiden sosiaalialan pohjakoulutusten lisäksi yhteiskunnan tarjoamat täydennyskoulutukset ovat vahvistaneet työntekijöiden asiantuntijuutta näiden erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien nuorten auttamistyössä. Koulutuksia on ollut tarjolla kattavasti kuluneen vuoden aikana niin Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen kuin YEE-hankkeen toimesta. Syksyn 2021 ja syksyn 2022 väli-

senä aikana toteutuneet koulutukset ovat liittyneet muun muassa työntekijöiden dialogisuuden, monialaiseen yhteistyön ja traumatietoisuuden vahvistamiseen. Lisäksi koulutuksia on järjestetty muun muassa nuorten taloudelliseen tukeen ja taloustaitoihin-, kotoutumiseen-, nuorten opinto- ja työelämään- ja nuorten osallisuuden vahvistamiseen liittyen sekä työtä tukeviin lakikoulutuksiin. Lisäksi YEE- hanke on järjestänyt kymmeniä tilaisuuksia, joissa jälkihuollon palveluihin oikeutettujen nuorten teemaa ja palveluiden kehittämistä on tuotu esille. Koulutukset ovat pohjautuneet Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raporttiin (002/2022) lastensuojelun jälkihuollon ja ilman vanhempaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista.

Oman ammatillisuuteen liittyvän tietoisuuden lisääntyminen kasvattaa työntekijän ymmärrystä ammatillisesti merkityksellisestä ilmiöstä, jolloin voidaan havaita työntekijässä tapahtuvan niin sanottua ammatillista kasvua omaa työtään kohtaan. Ammatillinen kasvu vahvistaa työntekijää toimijana luottamaan omiin kykyihin ja halun kehittää edelleen osaamistaan. Onnistuakseen tämä ammatillinen kasvu edellyttää työntekijässä uuden oppimista, ajattelua sekä oman työn reflektointia, joka parhaiten toteutuu oman työyhteisön keskuudessa keskustelujen kautta. (Hökkä ym. 2014, 172.) Koulutusten kautta työntekijät kokevat voivansa vaikuttaa työnsä laatuun tehdä vaikuttavampaa työtä nuorten parissa (Björklundin 2008, 54).

Haastateltavat kertoivat kaipaavansa työnsä tueksi lisää ammatillisuuttaan tukevia täydennyskoulutuksia ja erityisesti ajantasaisia päihde- ja mielenterveyden ongelmiin liittyviä koulutuksia sekä perustietoa eri sairauksien oirekuvista, jotta he voisivat ohjata nuoria nopeammin tarkoituksenmukaisten palveluiden piiriin. Koulutuksien toivottiin toteutuvan valtakunnallisesti yli hyvinvointialueiden rajojen, joka mahdollistaisi kaikkien hyvinvointialueiden jälkihuollon palveluiden parissa työskentelevien työntekijöiden välisen verkostoitumisen. Tämä helpottaisi eri puolilla asuvien nuorten palveluiden suunnittelua ja järjestämistä. Samalla pidettiin tärkeänä täydennyskoulutusten järjestämistä yhteisesti hyvinvointialueen sisällä eri palvelualojen ammattilaisten kanssa, joka puolestaan mahdollistaisi ymmärryksen lisääntymistä eri toimijoiden työtehtävistä ja sujuvampaa yhteistyötä eri palveluiden välillä nuorensi- oissa. Hökkä ym. (2014, 218) kirjoittavat rajoja ylittävän ammatillisen toimijuuden mahdollistavan parhaimmillaan ammatillisten rajojen ylittävään dialogin, kuulluksi tulemisen ja omien mielipiteiden esittämisen, joka on työkäytäntöjen kehittämisen kannalta tärkeää. Parhaimmillaan tämänkaltaisissa tilanteissa toteutuu niin sanottua uudistuvaa toimijuutta, jossa syntyy ehdotuksia, ideoita ja aloitteita työkäytäntöjen kehittämiseksi sekä luodaan puitteita yhteisölliselle toimijuudelle. (emt.)

"Minusta me tarvittaisiin ihan sosiaalista nuorisotyön täydennyskoulutusta, koska vaikka puhutaan täysi-ikäisistä nuorista, niin pieniä he ovat edelleen, vaikka ikää olisi 20 vuotta. Ja perustietoa erinäisistä oirekuvista, että osattaisiin tunnistaa, vaikka traumataustan ja nepsy -pürteisyyden eroavaisuuksia ja ohjata nuoria oikeisiin palveluihin."

”Etäyhteyksin on hyvin mahdollistunut osallistua tarjolla oleviin täydennyskoulutuksiin, mutta koska asiakasnuoret ovat eri puolilla Suomea, niin myös verkostoituminen ympäri Suomen maata olisi tärkeää. Ja täydennyskoulutusten tulisi olla yhteisiä myös eri alojen ammattilaisten kanssa, jolloin pystyttäisiin käymään vuoropuhelua ja tekemään yhteistyötä sujuvammin nuorten asioissa. Palvelu kohdentuisi yhteistyön kautta paremmin nuorten tarpeisiin.”

Työntekijöiden professionaalisuuteen vaikuttaa koulutusten rinnalla työntekijöiden pitkäaikaiset työkokemukset eri sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluiden sektoreilta, kuten esimerkiksi perhetyön ja lastensuojelun kentältä, päihdekuntoutuksesta, nuorisotyöstä, työvoimatoimiston tehtävistä ja kuntouttavan työtoiminnan puolelta sekä tietenkin jälkihuollon palveluiden palveluohjaustyöstä. Tämä vuosien varrella karttunut tietotaito eri palvelujärjestelmien toiminnoista ja työtehtävistä sekä yhteistyötahoista, vaikuttaa nuorten nopeampaan avun piiriin ohjaamiseen. Lisäksi kokemukset eri elämän vaiheissa olevien ihmisten kohtaamisista, tukevat työntekijöiden ammatillisuutta nuorten kohtaamisessa ja työntekijöiden aseoitumisesta siihen, mitä nuoret tuottavat heille menneisyyteen liittyvistä ja sijoituksiin johtaneista tilanteista tai nykytilanteisiin liittyvistä tuntemuksistaan. Eräs haastateltava kertoi yhteiskuntatieteen maisterina ajattelevansa, että hänen aiemmasta sosionomin koulutuksesta ja sen koulutuksen jälkeisestä työkokemuksista ja ihmisten kohtaamisesta, on hänen tämänhetkiseen jälkihuollon palveluohjaustyöhönsä enemmän hyötyä, kuin varsinaisesta yhteiskuntatieteen maisterin pätevydestä. Myös vuosien varrella karttuneet elämäntokemuksen tukevat nuorten parissa tehtävää auttamistyötä, sillä nuorten auttamistyö perustuu pääosin arkisiin nuorten asioihin, kuten asumiseen ja etuuksien hakemiseen sekä elämiseen liittyviin kysymyksiin, kuten taloudenhallintaan. Vastavalmistuneen ja suoraan opinnoistaan työelämään siirtyvälle, nuorelle työntekijälle sosiaalityö ajateltiin näyttävätyvän emotionaalisesti kuormittavana ja ammatillisesti hajanaisena alana erilaisine työtehtävineen (Myller 2022, 132). Eikä suoraan lukion kautta sosionomin pätevyuden saaneen nuoren koettu olevan riittävän vakuuttava toimimaan lähes samanikäisten nuorten arjentukijana kuin vanhemman, jo elämää kokeneen työntekijän.

”Kun on kokemusta monelta alalta ja pitkään tehnyt tätä työtä, niin tavallaan se lähestymistapakin useammasta eri näkökulmasta on monipuolisempi ja helpompaa, kun sitä kokemusta on, johon peilata. Eli että mitä enemmän on sitä kokemusta elämästä ja eri työaloista niin tuohan se laatua kohtaamisiin.”

”Yhteiskuntatieteen maisterin koulutus antaa teoreettisen lakipohjan työlle, mutta kyllä se elämän kokemus ja laaja-alaisempi ymmärrys ihmisen kohtaamisesta yksilönä, tuo sitä laatua työntekoon.”

Tarkasteltaessa työntekijöiden asiantuntijuuden kehittymistä toimintamahdollisuuksien teoria kautta, näyttäytyy työntekijöiden professionaalisuuden vahvistamisessa sekä työntekijöiden sisäisten että ulkoisten toimintamahdollisuuksien yhteen kietoutumista. Työntekijät ovat aktiivisina toimijoina hyödyntäneet yhteiskunnan toimintamahdollisuuksia kouluttautuessaan haluamaansa ammattiin. Nämä verorahoin rahoitetut koulutuspalvelut ovat toimineet työntekijöille niin sanottuina välineinä toteuttaa inhimillisiä toimintamahdollisuuksiaan. Näin heille on mahdollistunut toimia itselleen merkityksellisessä tehtävässään. Lisäksi työntekijät ovat jatkokehittäneet tärkeiksi kokemiaan toimintamahdollisuuksiaan eli taitojaan ja kykyjään täydennyskoulutusten avulla. Tämä on toimintamahdollisuuksien teorian mukaan hyvinvointipolitiikan yksi tavoite yhteisen hyvän elämän rakentamisessa. (Tani ym. 2019,8.; Björklundin 2008, 54.; Björklund & Sarlio-Siintola 2010, 62.)

5.1.2 Työntekijä luottamussuhteen rakentajana

Tutkielmani aineiston mukaan jälkihuollon palveluohjaus muotoutuu aina asiakaslähtöisesti kunkin nuoren tarpeiden ja elämäntilanteen mukaan. Näiden tarpeiden tunnistamiseksi työntekijän on kyettävä luomaan nuoreen luottamuksellinen suhde, josta nuoren kanssa tehtävän yhteistyön voidaan ajatella varsinaisesti käynnistyvän. Luottamussuhteen rakentuminen edellyttää työntekijöiltä eettisten periaatteiden ja ihmisoikeuksien sisäistämistä, jotka näkyvät työntekijöiden tavassa kohdata nuori arvokkaana ja tasavertaisena yksilönä, oman elämänsä parhaimpana asiantuntijana. (Helminen 2019, 26, 49.) Eräs haastateltava totesi ensikohtaamisen olevan tärkeä hetki vaikuttaa luottamussuhteen syntymiseen nuoren ja työntekijän välillä ja hyvin rakentuvan luottamussuhteen vaikuttavan nuoren motivaatioon tuottaa itsestään tietoa ja olla vastaanottavana osapuolena tuentarpeita kartoitettaessa. Tällaisessa toimijudessa luottamussuhteen syntyminen, mahdollistaa yhteiseen tavoitteeseen sitoutumisen ja luottamuksellisen tunteen myötä nuori pystyy kertomaan asioistaan ilman, että kokee tulevansa uhatuksi tai ohitetuksi (Hökkä ym. 2014, 113).

”Ensimmäinen kohtaaminen on tärkeää, että puhut sille nuorelle eikä puhuta nuoren verkostopalavereissa aikuisten kesken nuorten asioista. Että huomioidaa nuori, että hei, mitä sulle kuuluu ja mitä sää aattelet.”

Tutkielmani kannalta jälkihuollon palveluissa toimivien työntekijöiden sosiaalityötä ohjaava arvopohja kytkeytyy osaltaan Nussbaumin (2011) kymmenen toimintamahdollisuuksien listan ”oikeutukseen elämästä”. Yhteiskunnan yhtenä tehtävänä on mahdollistaa jokaiselle yksilölle ihmisarvoinen elämä ja yhteenkuuluvuuden tunne tulla kohdatuksi kunnioitettavasti. Tämä yksilön oikeus elämään konkretisoituu työn-

tekijän tavassa kohdata nuori, jolloin kohdataan arvokkaana ja häntä pyritään auttamaan hänen yksilöllisten tarpeiden ja toiveidensa mukaisesti. (Björklund 2008, 241, 139.)

Luottamussuhteen eteen tehtävä työ edellyttää työntekijöiltä tunnetaitoja ymmärtää nuorten kokemusten taustavaikutukset nuorten tämän päivän toimintaan ja kykyä osoittaa heitä kohtaan myötätuntoa eli empatiaa. Nuoren kohtaamisessa tulee ilmetä aitoa kiinnostusta nuorta ja nuoren asioita kohtaan, joka tulee näkyväksi työntekijän tavassa olla vuorovaikutuksessa nuoren kanssa eli kuunnella ja kuulla mitä nuori kertoo itsestään ja kokemuksistaan. Nuoren tulee voida kokea, että työntekijä on oikeasti kiinnostunut hänen asioistaan, koska se vahvistaa luottamussuhteen rakentumista. Tunnetaidot ja tieto jälkihuollon palveluihin oikeutettujen nuorten haavoittuvaan asemaan johtaneista taustailmiöistä auttavat työntekijää tunnistamaan nuoren kokemien asioiden vaikutukset tähän päivään ja suhtautumaan niihin siten, ettei työntekijänä koe tarvetta hyvittää nuorelle tapahtumia, vaan kykenee kohtaamaan nuoren niin sanotusti ”nuorena, aikuisena kokemuksineen”.

”On muistettava, ettei se nuori ole valinnut sitä syntymäkotiaan ja ymmärtää sen nuoren tilanne tilanteena, ettei lähe liikaa nuoren puheisiin mukaan ja provosoidu.”

Luottamuksen ja merkityksellisyyden kokemukset lisäävät nuoren turvallisuuden tunteen kasvua, joka onnistuessaan mahdollistaa niin sanotun vastavuoroisen vuorovaikutussuhteen kehittymisen nuoren ja työntekijän välille. Luottamuksellisen suhde vaatii aluksi pitkäjänteistä työtä ja nuorelta kohtaamisiin liittyviä onnistumisen tunteita. Joidenkin nuorten kohdalla voi kulua monta vuotta luottamuksellisen suhteen rakentumisessa, koska prosessi vie aikaa ja luottamus kehittyy vähitellen myönteisesti koettujen kokemusten avulla. (Törrönen 2016, 197.) Yhteistoiminta, jossa toteutuu oikean tilan ja ajan mahdollisuudet, mahdollistaa luottamuksen rakentumisen ja tarjoaa turvaa myös tunteiden käsittelyyn (Hökkä ym. 2014, 138).

”Minulla pisimmät asiakassuhteet on kestänyt jo viitisen vuotta. Eikä se ole aina heti lähtenyt menemään sillä tavalla hyvin, vaan luottamusta on rakennettu vuosia. Nyt tuntuu hyvältä, kun huomaa nuoren ottavan yhteyttä ja mahdollistuu psykososiaalisen tuen antaminen”

Haastateltavat kertoivat, että joskus nuorten kertomat kokemukset ovat hyvinkin rankkaa kuultavaa ja siksi oikeanlainen suhtautuminen nuorten kertomiin asioihin edellyttää, että työntekijällä on omat aiemmin omassa elämässään tapahtuneet kipukohdat käsiteltyinä. Silloin työntekijällä on voimaa ja taitoja vastaanottaa nuorten kokemuksia asioita ilman, että esille tulevat asiat satuttavat työntekijää henkilökohtaisesti ja saavat aikaan työntekijässä tunnereaktion.

" Me emme paapo emmekä paijaa, vaan ohjaamme heitä itsenäiseen elämään. Tässä työssä joutuu ottamaan vastaan monenlaisia tunteita ja sanoja ja ajatuksia. Jos omat jutut on käsittelemättä, niin työ menee liian raskaaksi, ei kykene ottaan vastaan nuorten kertomaa silleen ammatillisesti oikein."

On tärkeää, että työntekijänä voi tukea nuorta hyväksymään elämäntarinansa moniselitteisyyttä ja auttaa nuorta kertomaan avoimesti kokemuksiaan. Nuoren kokemat ongelmalliset elämänvaiheet on mahdollista jäsentää tapahtuneiksi tarinoiksi ja mahdollistaa kipeiden asioiden läpikäyminen ja asioiden tarkastelun omaan historiaan kuuluvana asiana. Näin nuorta voidaan tukea hyväksymään elämässään tapahtuneet asiat menneisyyteen kuuluviksi tapahtumiksi (Ojalan 2020, 87.; Hännisen 2002, 153). Nuorten käsityksillä itsestään on tapana yhdistyä nuorten kokemiin tunnekokemuksiin, kuten pahaan oloon ja yksinäisyyteen ja siksi mieltä painavien asioiden läpikäyminen auttaa heitä päästämään irti kokemistaan tunteista ja tunnistamaan omia toimintamahdollisuuksiaan sekä arvioimaan uudelleen tekemiään valintoja ja tulevaisuuteen liittyviä mahdollisuuksia (Kekkonen ym. 2018, 7, 89).

5.1.3 Työntekijä huolenpitäjänä

Tutkielmani aineiston mukaan jälkihuollon palveluissa toimivien työntekijöiden rooli nuorten elämässä on tärkeä. Haastateltavat vertasit rooliaan kummitätiin, äitiin ja luottoaikaiseen sekä lähimmäiseen, johon voi olla yhteydessä, jos jotain merkittävää on tapahtunut elämässä. Nuorelle on tärkeää tuottaa tunne, että hänet hyväksytään ja tunnustetaan omana itsenään ja hänellä on mahdollisuuksia ja oikeuksia toimia osana yhteisöä, jota työntekijät tukevat omalla toiminnallaan. Jokainen nuori toivoo olevansa tärkeä edes jollekin ihmiselle. Tähän suhteeseen liittyy myös aiemmin esille tuoman *"vastavuoroisuus"*, jossa ei pelkästään neuvota miten toimia, vaan luodaan uskoa ja toivoa ja tuetaan kunnioittavassa dialogissa nuoren itsetuntoa ja uskoa omiin kykyihin. (Törrönen 2018, 189.; Törrönen & Munn-Giddings 2018, 149.)

"Me ollaan pysyviä aikuisia nuoren elämässä. Että tapahtui mitä tapahtui, niin me pysytään nuoren rinnalla. Nuoret ovat usein tottuneet siihen, että aikuisia häviää heidän elämästään, jos he on tehneet jotain tai joku muu on tehnyt jotain väärää."

"Ja kun ei ole sitä äitiä tai isää, niin sitten se on työntekijä, jolle soitetaan, että miten tässä tilanteessa pitää toimia."

On selvää, että näiden nuorten auttaminen on tärkeää sillä ilman tukea ja apua he eivät selviä aikuistumisen nivelvaiheestaan. Heidän kohdalla ei voida ajatella sosiaalityölle yleisenä kriteerinä pidettävää asiakasta velvoittavaa sitoutumista elämänsä muutostyöskentelyyn, vaan lähtökohtaisesti on tunnistettava nuoren elämän tilanteen olevan sellainen, jossa ulkopuolisen ja yhteiskunnalta saatavissa olevan avun tarve on

ilmeinen. Auttamistyötä haastaa asiakkaiden moniongelmalliset avun tarpeet, jossa työntekijän tehtävänä on selvittää asiakkaan tarpeiden näkökulmasta palveluiden saanti. (Juhila 2006, 128.)

Vaikka nuoret tukeutuvat yleisesti aikuistumisen nivelvaiheessa aktiivisesti työntekijöihin, koki suurin osa haastateltavista virka-aikaan mahdollistuvan viranomaistuen olevan riittävä tukitoimi nuorille. Liukumatyöajassa koettiin olevan riittävä työssä käyvien asiakasnuorten tapaamisiin. Osa piti tärkeänä vaihtoehtona sitä, että edes yhtenä päivänä viikossa voisi tavata nuoria myös ilta-aikaan ja toivoi tulevan virkatyöaikalainmuutoksen astumista voimaan, joka mahdollistaisi työnteon jatkossa joustavammin.

”Kyllä minä pitäisin tärkeänä, että edes kerran viikossa olisi mahdollista tehdä virkatyötä illemmalla, mutta työntekijöiden turvallisuuden varmistamisen vuoksi se ei ole saanut kannatusta.”

Haastateltavien mielestä nuoria tulee kohdata aikuistuvina nuorina ja ajatella heidän pärjäävän omillaan. Lisäksi lastensuojelulaki (417/2007, 54§) velvoittaa työntekijöitä tukemaan nuorten luonnollista verkostoitumista ystäviin ja sukulaisiin ja heiltä saatavilla olevaan tukeen. Verkostoituminen on tärkeä itsenäistyvien nuorten kohdalla, vaikka suhteet heihin olisivat heikot sijaishuollon aikana (Pukkio & Hoikkala 2016, 22). Ja asiakkaan verkostopalavereissa tai jälkihuollon ohjaustilanteissa nuorella voi olla tukihenkilönään esimerkiksi itselleen tärkeä ystävä tai joku sukulainen (Myller 2022, 150, 153).

”Ei niissä nuoren palavereissa ole välttämätöntä, että asiakkaan tilanteesta keskusteltaisiin vain ammattilaisten kesken, vaan paikalla voi olla joku nuorelle tuttu henkilö, jolla on tuntemusta nuoren asioista.”

Näissä tilanteissa vaaditaan työntekijältä sensitiivistä työskentelyä, jolloin huomoidaan, ettei kaikista nuoren asioista ole lupa puhua kaikkien kuullen. Tämä luonnollisiin verkostoihin tukeminen liittyy myös Nussbaumin (2011) toimintamahdollisuuksien teorian yhteiskuntatason toimintamahdollisuuteen eli yhteiskunnan oikeudellisuuden tukea yksilön kiinnittymistä toisiin ihmisiin ja kokea huolenpitoa osakseen (Björklund 2008, 139). Mielenkiintoista on, miten esimerkiksi Törrösen ja Vauhkosen (2012) tekemät tutkimukset ovat osoittaneet nuorten kokeneen itsenäiseen elämään siirtyessään suhteensa biologisiin vanhempiinsa ja muihin sukulaisiin paremmiksi kuin sijaishuollon työntekijöihin. Eikä suvun ja perheen merkitys ole todettu vähenevän nuorten mielessä sijoituksesta huolimatta. Saari (2010) viittaa Hirvosen ja Mange-

lojan (2006) psykologiseen onnellisuustutkimukseen todetessaan, miten perheen, ystävien, sukulaisten ja sisaruksien sekä rakastamisen ja rakastetuksi tulemisen kokemukset lisäävät merkittävästi nuoren hyvinvointia.

5.1.4 Työntekijä kannustajana

Tutkielmani tulosten mukaan jälkihuollon palveluissa tehtävään laadukkaaseen työkuvaan kuuluu olennaisena osana nuorten palveluohjaus erilaisissa nuorten tarpeisiin perustuvissa elämäntilanteissa. Työ on tavoitteellista toimintaa, johon liittyy olennaisena osana asiakassuunnitelmaan kirjattujen asiatielöjen ja tavoitteiden eteen tehtävä työ. Tavoitteet laaditaan yhdessä nuoren kanssa ja näiden tavoitteiden tarkoituksena on jatkaa sijaishuollon aikana käynnistyneen nuoren kuntoutumisen tukemista sekä tukea nuoren itsenäistymistä. Nuorta kannustetaan sitouttamaan erilaisiin toimintoihin tai palveluihin. Työntekijän ammatillista osaamista on kyetä perustelemaan nuorelle tiettyjen palveluiden hyödyt ja saada nuori vakuutettua asioista niin, että nuori kokee ne itselleen tärkeiksi ja tavoiteltaviksi asioiksi. (Lindqvist 2016, 49.)

Käytännössä tällaisessa ohjaustyöhön liittyvässä kannustamisessa tapahtuu työntekijän vallankäyttöä suhteessa nuoreen. Työntekijällä on valta-asemassaan mahdollisuus esimerkiksi rajata nuoren ehdottamia tapaamisia, jos nuori ei sitoudu hänelle tarjottuihin palveluihin ja työntekijä kokee, ettei tapaamisilla saada aikaan muutoksia nuoren kieltäytyessä kaikista hänelle tarjotuista tukitoimista. Punna ym. (2017, 157) mukaan nuoren ohjauksen keinona voidaan käyttää työntekijän kokemustietoa, pohtimalla tavoitteen saavuttamisessa konkretisoituvia palkkioita tai yksikertaisimmillaan herättämällä nuoressa nuoren oma motivaatio tiettyä toimintaa kohtaan. Toimijudessa voidaan hyödyntää henkilökohtaisten tapaamisien rinnalla digitaalisia työmenetelmiä kuten mobiiliviestittelyä, joka työtapana voi tukea nuoren itseohjautuvuutta ja sitä kautta vastuunottoa omaan elämään liittyvien asioiden hoitamisessa. (emt.)

Tällainen ohjaustyöhön liittyvä vallankäytön tai tarkemmin ilmaistuna aikaansaamisvallan käytön oikeudellisuus, selittyy Nussbaumin (2011) toimintamahdollisuuksien näkemyksiin hyvästä elämästä ja yksilön vapaudesta sekä ajattelusta, jonka mukaan yhteiskunnan tulee kannustaa ihmisiä hyvän elämän tavoitteluun, vaikka kannustettavat ihmiset eivät juuri siinä tilanteessa näkisikään oman hyvänsä yhteyttä yhteisön hyvään eli esimerkiksi kouluttautumista ammattiin. Työntekijän sisäisten toimintamahdollisuuksien tarkastelun osalta ilmiöön liittyy työntekijän tieto oman työtehtävänsä sisältyvästä tarkoituksesta ja tavoitteista. Tavoitteena on muun muassa tukea nuoren toimintakykyä tavoitteellisesti ja johdonmukaisesti ja vahvistaa nuoren toimijuutta. (Lastensuojelun käsikirja.) Yhteiskunnan tulee kannustaa nuorta kehittämään itseään ja omia kykyjään sekä opiskeluaikana että työelämässä ja esittää aitoja, yksilöllisiä vaihtoehtoja (Björklund 2008, 141). Toisin sanoen nuoreen kohdistuvassa

ohjauksellisessa auttamistilanteessa, joissa nuoren ei todeta olevan kykenevä tekemään itseään koskevia päätöksiä ilman aikuisten vahvaa tukea vaan aikuisen on tehtävä se nuoren puolesta, voidaan tukeutua toimintamahdollisuuksien teoriaan, joka oikeuttaa nuoreen kohdennetun ohjauksellisen vallankäytön. Ja vaikka yhteiskunnan tehtävä ei ole niin sanotusti päättää nuorten valintoja, ei sillä ole myöskään oikeutta olla varmistamatta valintaan vaadittavien nuorten kykyjen toteutumista, vaikka näillä kyvyillä ei olisi tässä hetkessä mitään tekemistä nuoren elämässä. (Björklund 141.; Tani ym. 2019, 11, 14.)

Aineistoni mukaan institutionaaliin aseisiin perustuva valta mahdollistaa työntekijää hyödyntää erilaisia keinoja vaikuttaa nuorten toimintaan ja erilaisiin ehtoihin, kuten esimerkiksi asiakkaiden mahdollisuuksiin päästä joustavammin tiettyihin palveluihin. Työntekijälle mahdollistuu erilaisten valtuuksien käyttö asemansa perusteella, olkoonkin että hänellä on oikeus kohdistaa niitä vain instituution tai organisaation määrittämiin toimijoihin erikseen säädetyllä tavalla. Toimijuuden voidaan ajatella perustuvan valtaan ja sen kautta voimaan vaikuttaa erilaisiin asioihin, tehdä päätöksiä ja aikaansaada jokin muutos. Myös kasvatusajattelussa on nähtävissä toimijuus, jolla vaikutetaan yksilön ajattelua ja edistetään heidän kykyään toimia ja ajatella itsenäisesti. (Eteläpelto ym. 18, 14-15.)

"Ku multa monesti nuoret kysyy, että mitä ne tästä jälkihuollosta hyötyy, niin mää sanon niille monesti tän olevan ohituskaista niihin sosiaalipalveluihin. Työikäisten palveluissa varsinkin he ovat pitkän jonon hännillä, jolloin sen palvelun työntekijän tavoittaminen on todella vaikeaa. Että kyllä meillä sellainen Harry Potter -viitta on päällä, ja taikojakin tehdään asiakkaiden edun mahdollistamiseksi"

Aineistoni mukaan työntekijät käyttävät ohjauksellisessa nuorten kannustamistyösään myös ammatillista harkintaa kieltäytyessään myöntämästä asiakkaan itselleen toivomia etuuksia tai palveluja. Jos työntekijä kokee, ettei asiakkaan tilanteeseen voida vaikuttaa asiakkaan toivomalla palvelulla, ei työntekijä myönnä kyseistä palvelua. Näissä palveluiden arviointitilanteissa työntekijällä on oikeus käyttää ammatillista harkintavaltaa.

"Me viranomaisina painotetaan todellista tuen tarvetta ja mikä edistää nuoren kuntoutumista. Asiakkaalla on sitten avain siihen, ottaako vastaan palveluja, mutta me ei tarjota palveluja, jos sillä ei ole viranomaisen näkökulmasta hyötyä asiakkaan tilanteeseen."

Tutkielmani toimintamahdollisuuksien teorian kannalta asiakasnuoren tilanteen muutosten aikaansaamiseksi toimijalla on oltava hallussaan paljon sisäisiä toimintamahdollisuuksia, kuten taitoja, osaamisia ja aktiivista tietoa, joita hän voi valita tavoitteidensa toteuttamiseksi ja joiden kehittäminen monipuolisilla täydennyskoulutuksilla tukee jokaisen työntekijän laadukkaasti toteutuvaa palveluohjaustyötä. Jatkan

seuraavaksi tutkielmani kannalta oleellisten ja jälkihuollon palveluissa toimivien työntekijöiden työhön vaikuttavien ulkoisten toimintamahdollisuuksien tarkastelua.

5.2 Työntekijän ulkoiset toimintamahdollisuudet

Tutkielmani tulokset osoittivat lastensuojelun jälkihuollon palveluissa työskentelevien työntekijöiden työhön vaikuttavan edellä läpikäytyjen työntekijöiden sisäisten toimintamahdollisuuksien rinnalla vahvasti työntekijöiden ulkoiset toimintamahdollisuudet. Ilman näitä työntekijöiden ulkoisia toimintamahdollisuuksia, ei jälkihuollon palveluissa toimivilla työntekijöillä ole mahdollisuuksia toteuttaa taitojaan ja ominaisuuksiaan pyrkiessään vastaamaan nuorten tarpeisiin. (Mänttari-van der Kuip 2022, 23–24.) Nämä työntekijöiden ulkoiset toimintamahdollisuudet voidaan aineistoni pohjalta jakaa kolmeen osa-alueeseen:

1. Sosiaaliin toimintaympäristöihin
2. Taloudellisiin toimintaympäristöihin
3. Poliittisiin toimintaympäristöihin

Esittelen seuraavaksi tarkemmin edellä mainittuja työntekijän työhön vaikuttavia ulkoisia toimintamahdollisuuksia ja kerron mitä tutkielmani tulokset niistä kertovat.

5.2.1 Näkemyksiä sosiaalisista toimintaympäristöistä

Tutkielmani tulosten mukaan jälkihuollon palveluiden uudistuksen myötä perustetut yksikön alaisuudessa toimivat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vakanssit ovat tukeneet jälkihuollon palveluissa toimivien työntekijöiden työntekoa. Sosiaaliohjaajilla on ollut sujuvampaa hoitaa nuoren asioita, kun yksikössä toimivat sosiaalityöntekijät ovat olleet helpommin tavoitettavissa kuin aiemmin. Lisäksi nykyisessä yksikössä toimivilla nuorten sosiaalityöntekijöillä on täydennyskoulutuksen kautta saatua, ajantasaista tietoa vastata aikuistuvien nuorten tuentarpeisiin. Ohjaustyön on koettu olevan sen vuoksi aiempaa laadukkaampaa. Myös yksikön sisällä tapahtuva toiminta on tukenut sosiaalityöntekijöiden tietoisuutta siitä, mitä palveluohjausta nuorelle on tarjottu ja yhteistyö nuoren asioissa on ollut sujuvampaa.

”Onhan se selvää, että kun on yks yhtenäinen yksikkö, joka vastaa täysi-ikäisten jälkihuoltonuorten palveluista niin kyllä se tasavertaistaa palvelua ja sitä, miten jälkihuoltotyötä tehdään. Ennen ne lastensuojelun sosiaalityöntekijät joutu muun työn ohessa metsästäämään niitä palveluja ja sen ohjauksen, eikä pystyneen valvomaan sitä ohjaustyötä, eivätkä tienneet, että mitä ne ohjaajat teki siellä kentällä. Nyt ne saa niitä palveluja tai ainakin joku lähtee selvittämään niitä.”

„..eikä nämä meidän yksikön nuoret ole saanu oikeita palveluja, kun ei ole ollut sitä tietämystä siellä lastensuojelun sosiaalityöntekijällä kaiken näkösisistä vaikka asumisen palveluista. Ja nyt me yritetään tavoittaa ne kaikki jälkihuollon palveluihin oikeutetut nuoret aikuiset ja tiedottaa niille niiden oikeuksista ja lähetään kartoittamaan tuen tarpeita ja palveluja. ”

Jälkihuollon palveluihin keskittyneen yksikön toiminnassa, on asiakastilanteisiin liittyvää vastuunkantoa pyritty tasaamaan tiimin sisäisillä tiimipalavereilla. Työntekijöillä on ollut mahdollisuus esittää asiakastilanteissa vastaan tulleita kysymyksiä ja saada samassa yksikössä toimivilta työkavereiltaan tukea, jos jokin asiakastilanne on tuntunut haastavalta ratkaista yksin. Yksikön sisällä on ollut myös helppoa linjata yhteneväiset toimintakäytännöt nuorten asioissa, joka on vähentänyt nuorten kokemaa eriarvoisuutta käytännössä. Tämä on toteutunut esimerkiksi nuorten hakiessa taloudellista tukea, jolloin kaikilla työntekijöillä on ollut käytössään sama linjaus, kuinka toimia tietyissä tilanteissa. Eräs työntekijä kertoi nuorilla olevan keskustelufoorumeita, joissa he ovat aiemmin tiedottaneet sosiaalityöntekijöiden eriarvoistavasta toiminnasta. Tämä on nuorten tuoman tiedon mukaan vaikeuttanut luottamussuhteen syntymistä tiettyihin sosiaalityöntekijöihin.

Aineiston mukaan lastensuojelulain muutoksen jälkeen jälkihuollon palveluissa toimivien ohjaajien toimikuvat ovat muuttuneet. Ennen uudistusta työntekijöiden ammattinimike oli jälkihuollonohjaaja, mutta uudistuksen jälkeen nimike muuttui sosiaali-ohjaajaksi, jolloin myös työntekijöiden työkuva muuttui ohjauspalvelusta palveluohjaukseksi. Palveluohjauksen kautta nuorille pyritään tarjoamaan tukea ja ohjausta arjessa selviytymisessä ja koulutukseen hakeutumisessa sekä muissa elämän tilanteeseen liittyvien asioiden hoitamisessa. Työntekijät pyrkivät tapaamaan nuoria asiakkuuden alussa tiiviimmin, jopa kerran viikossa ja kun nuoren perusasiat saadaan kuntoon, voidaan tapaamisia heidän osalta vähentää merkittävästi. Uudistuksen jälkeen hyvinvointialueella ei ole ollut enää tarjolla niin sanottuja hyvinvointialueen omia jälkihuollonohjaajia, vaan nuorten tarvitsemaa tiiviimpää tukea arjen sujumiseen, on ostettu eri toimijoiden tarjolla olevilta palvelun tuottajilta. Tällaisesta tarjolla olevasta ohjauspalvelusta käytetään nimitystä ammatillinen tukihenkilötoiminta ja sitä tarjotaan nuorille hyvin usein. Haastateltavat toivoivat hyvinvointialueiden omien jälkihuolto-ohjaajien vakansseja, koska kokivat ostopalvelut toimimattomiksi ja yhteiskunnalle kalliiksi palveluiksi. Lisäksi nuorten tiedot koettiin jäävän palveluntuottajien tietoon (Mänttari-van der Kuip 2022, 33).

”Virka-aikaan me ei pystytä vastaamaan kaikkiin nuorten avunpyyntöihin, koska niitä avunpyyntöjä tulee niin paljon. Se voi olla ihan lampun vaihtoon liittyvää yhteydenottoa meihin. Kuulostaa pieniltä asioilta, mutta nuorelle itselleen isoja asioita.”

Haastateltavat kertoivat nuorten hyötyvän myös muista ostopalveluina tarjottavista palveluista, kuten kuntouttavasta työtoiminnasta ja siihen liittyvästä sosiaali-ohjauksesta, päihde- ja mielenterveyden palveluista, perhehoidosta, asumisen palveluista sekä jälkihuollon sijoituksesta ja tukiperhetoiminnasta. Varsinkin tukiperhetoiminta koettiin toimivaksi palveluksi toiselle paikkakunnalle muuttavan nuoren auttamiseksi. Nuorella on silloin mahdollisuus saada psykososiaalista tukea hänelle kohdennetulta perheeltä, joka tukee nuoren itsenäistymistä tavoitteellisesti ohjauksen ja neuvonnan avulla arjen asioissa. Nuori voi myös viettää esimerkiksi viikonloppujaan tai lomiaan tukiperheessä, mikä vahvistaa nuoren kiinnittymistä yhteisöllisyyteen ja mahdollistaa pysyvien ihmissuhteiden rakentumisen. Halutessaan nuorella on myös oikeus jäädä täysi-ikäistyttyään sijoitukseen esimerkiksi opintojen loppuun saattamiseksi, eikä nuoren tarvitse muuttaa täysi-ikäistyttyään pois. Tällöin puhutaan jälkihuollon sijoituksesta.

Aineiston mukaan jälkihuollon palveluiden työntekijät tekevät aktiivisesti yhteistyötä nuorten kiinnittymisessä yhteisölliseen toimintaan. Yhteistyö toimii erityisesti Kansaneläkelaitoksen, työvoimatoimiston sekä eri ammattioppilaitosten ja ohjaamojen kanssa. Ohjaamotyö koettiin nuoren elämän aktivoinnin osalta hyvin toimivaksi. Ohjausryhmä on mahdollistanut toiminnallaan monialaisen yhteistyön ja sen avulla on rakennettu yhteistä ymmärrystä nuoren tilanteesta. Ohjaamoissa toimii yhteistyössä monet palvelutarjoajat; nuoriso- ja työllisyystoimi, sosiaali- ja terveystoimi, toisen asteen oppilaitokset, TE- palvelut ja paikoin jopa Kela, järjestöt sekä yksityiset yritykset. (Määttä 2018, 158). Monialaiset ohjausryhmät ovat samalla tukeneet selkeiden asiakasta palvelevien tiimirakenteiden luomista. Näissä kaikissa edellä mainituissa toimipisteissä eri toimihenkilöt ovat hyvin työntekijöiden tavoitettavissa ja palveluiden kanssa tehtävä yhteistyö on mahdollistanut työparityöskentelyn nuoren asioissa ja jaetun vastuun kannon nuorten auttamistyössä.

”Nuoren kuntoutumisen tavoitteena ei aina ole pidetty määrätietoista ajatusta nuoren ohjautumisesta koulutukseen tai työelämään, vaan ennemminkin nuoren kasvuun tukemista ja itsensä ja voimavarojen löytämistä.”

Nuorten palveluiden kartoittamisessa on näissä toimivissa palveluissa todettavissa toimintamahdollisuuksien teorian mukaan, työntekijöiden sisäisten ja ulkoisten toimintamahdollisuuksien niin sanottua yhteen kietoutumista, jolloin sosiaaliset toimintamahdollisuudet ja instituution vaikutukset työntekijän sisäisten toimintamahdollisuuksien käytölle ovat toteutuneet. (Yliruka ym. 2020, 70.; Tani ym. 9-10.)

5.2.2 Näkemyksiä taloudellisista toimintamahdollisuuksista eli resursseista

Aineistoni mukaan laadukkaasti tehtävään asiakastyöhön kuuluu työntekijän kykyjen rinnalla työntekijän konkreettiset mahdollisuudet tavata nuorta riittävän usein,

riittäväillä tuntimäärillä sekä olla nuoren saatavilla ja tavoitettavissa. Suhteen luomiseksi tarvitaan toimintamahdollisuuksien teorian näkökulmasta luvussa 5.1. esille tuomiani työntekijän sisäisiä toimintamahdollisuuksia, jotka voivat olla sekä harjoiteltuja, opittuja että kehittyneitä taitoja ja ominaisuuksia olla vuorovaikutuksessa toimijoiden kanssa (Mänttari-van der Kuip 2022, 23). Niiden rinnalla työntekijä tarvitsee ulkoisia toimintamahdollisuuksia eli riittäviä palvelujärjestelmän resursseja, kuten esimerkiksi aikaa tavata nuoria. Jos ulkoista toimintamahdollisuuksia ei ole mahdollista hyödyntää eli ettei työntekijällä ole aikaa tavata nuorta puutteellisten resurssien vuoksi, on aineistoni mukaan luottamussuhteen ylläpito vaikeaa, ellei mahdoton tehtävä. Toimintamahdollisuuksien teorian kannalta edellä kuvattu luottamussuhteen ylläpitäminen vaatii toteutuakseen sekä työntekijän sisäisten että ulkoisten toimintamahdollisuuksien yhteen kietoutumista. (Mänttari-van der Kuip 2022, 36.)

Tutkielmani tuloksista oli vahvasti todettavissa palvelujärjestelmään kohdistuvan resurssivajeen vaikutukset työntekijöiden toimintamahdollisuuksiin toimia työsään haluamallaan tavalla. Nämä resurssivajeet haastavat työntekijöiden mahdollisuuksia tehdä inhimillistä, kokonaisvaltaista ja tavoitteellista lastensuojelutyötä (Mänttari-van der Kuip 2022, 29). Jokaisella työntekijällä on ensisijainen vastuu vastata noin 50 asiakkaan asioista niin sanotun vastuutyöntekijän roolissa. Lisäksi jokaisella työntekijällä on niin sanottuja työpariuksia lähes saman verran toisen työntekijän kanssa ja myös näiden nuorten asioissa heidän olisi hyvä työskennellä aktiivisemmin. Työntekijöiden työaika ei riitä siihen, että asiakkaiden tapaamisiin voitaisiin varata riittävän pitkiä tapaamisaikoja ja vaarana on, ettei kaikkia asiakkaita ehditä tapaamaan kuin kerran vuodessa lakisäätöiseen asiakassuunnitelman päivittämisen vuoksi. Työntekijälle ei mahdollistu perehtyä kaikkien nuorten kokonaistilanteisiin ja tarjota heille, heille kuuluvia yksilöllisiä tukitoimia oikea-aikaisesti ja tehdä töitä luottamussuhteen eteen.

"Kun sosiaalityöntekijä on se ykköstyöntekijä ja vaikka siihen on nimellisesti sosiaaliohjaaja nimetty, niin ei ne ohjaajat ehdi tehdä sitä ohjaustyötä, ku ei niillä oo aikaa. Se on se ongelma, että se ohjaaja on vaan niiku nimellisesti kirjattuna asiakastietoihin. Joissakin tietyissä jutuissa on sitten ohjaaja mukana, mutta ei läheskään aina."

Asiakasmäärät vaikuttavat nuorten oikeusturvaan saada osakseen laadukasta palvelua, koska varsinkin hiljaisiksi jääneiden nuorten tuen tarpeet, jäävät käytännössä huomioimatta riittämättömäksi jääneiden tapaamisten vuoksi. Lisäksi asiakasnuoret kamppailevat hyvin moniongelmallisten tilanteidensa keskellä. Heillä on paljon sekä päihde- että mielenterveyden ongelmia ja näiden asiakkaiden tuen- ja ohjauksen tarve sekä erilaisten palveluiden kartoittaminen ja räätälöiminen vie työntekijöiltä paljon aikaa. Auttamistyön todettiin välillä tuntuvan hyvinkin turhauttavana, kun auttamismahdollisuudet toimia ovat suppeat eikä nuorille kohdennettuja palveluita ole tarjolla.

"Työstä katoaa kiireen keskellä suunnitelmallisuus ja työ tuntuu välillä tulipalojen sammuttelulta. Mutta me ei haluta jättää ketään nuorta yksin, vaan pyritään auttamaan ihan jokaista nuorta tavalla tai toisella".

Tutkielmassani tulosten mukaan palvelujärjestelmän resurssiniukkuudella, joka vaikuttaa työntekijöiden kasvavaan työkiireeseen, on suora vaikutus jälkihuollon palveluissa työskentelevien työntekijöiden toimintamahdollisuuksiin tehdä työtään nuorten hyvinvoinnin eteen niin kokonaisvaltaisesti ja suunnitelmallisesti kuin miten he haluaisivat työtään tehdä. Niille nuorille, joiden ongelma tilanne tulee esille tavalla tai toisella joko nuoren itsensä kertomana tai jonkun yhteistyötahon tiedottamana, mahdollistetaan aktiivisempaa palveluohjausta kriisivaiheen ylipääsemiseksi. Tällaisia kriisitilanteita ovat esimerkiksi nuorten päihteiden käyttöön liittyvät notkahdusvaiheet, jotka ovat aiheuttaneet huolta esimerkiksi eri oppilaitosten keskuudessa nuorten koulupoissaolojen vuoksi. Akuuteissa kriisitilanteissa jokaisen apua pyytävän nuoren tuentarupeeseen pyritään vastaamaan mahdollisimman pian eikä ketään jätetä yksin ongelmiensa kanssa.

"Akuuteissa tilanteissa perutaan sellaisia ennakkoon sovittuja tapaamisia, jotka koetaan turvallisiksi toisen nuoren osalta siirtää. "

"Monella nuorella ei ole luotettavia aikuisia elämässään ja ne tarvis hirveän paljon aikaa omien asioiden läpikäymiseen. On tarjottava ostopalveluna toteutettavaa ammatillista tukihenkilötyötä, eikä se ole sama asia, kuin meidän ja nuoren kahdenkeskiset tapaamiset. Ne ei haluais yhtään uutta ihmistä niiden elämään, jolle tarvi taas uudestaan ja uudestaan kertoa omista asioista."

Aineistoni mukaan jälkihuollon palveluiden palveluohjaustyötä tehdään pääsääntöisesti yksin, eikä työparia ainakaan oman kiireisen yksikön sisältä ole mahdollista saada, vaan todennäköisempää on, että työpari asiakastilanteen palveluiden kartoittamiseen löytyy jonkin toisen palvelun edustajien joukosta. Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että työparina toteutettu työ tuo laatua nuorten kohtaamiseen nuoren tukitoimia arvioitaessa. He kokivat monialaisen työn eri toimijoiden välillä tärkeänä nuoren kokonaistilanteen hahmottamisessa. Vertailtaessa saman hyvinvointialueen sisällä toimivista käytänteistä, koettiin työyhteisöjen eroavan kaupungin ja pienemmän paikkakunnan toiminnan välillä. Esimerkiksi pienemmällä paikkakunnalla viranomaisen välinen yhteistyö on helpompaa, koska eri sektoreilla työskentelevät työntekijät ovat toisilleen tuttuja (Mänttari-van der Kuip 2022, 31).

”Joskus on tilanteita, ettei tiedä miten toimia ja kerran, kun sai työparin mielenterveyskuntoutuksesta, niin se näki nuoren tilanteen ihan toisesta näkövinkkelistä ja toi nuoren kohtaamiseen sen oman tulkinnan kautta ihan uudenlaisen näkökulman, josta oli hyötyä palveluiden kartoittamisessa ja nuoren auttamistyössä. ”

”Maakunnassa työskentelyssä toimii nykyisen se, että työntekijöillä mahdollistuu olla yhteydessä eri palveluiden tuottajiin menemällä suoraan tapaamaan toimihenkilöä hänen työhuoneeseensa. Helppoa, kun lastensuojelupalvelut ja päihde- ja mielenterveyspalvelut sijaitsee samassa pihapiirissä. Se helpottaa konsultaatiotuen saamista ja tukee meidän työtä edetä asiakkaan asioissa nopeammin eteenpäin, kuin kaupunkialueella toimivilla työntekijöillä. ”

Tutkielmani aineisto osoittaa, että sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevat säästötoimet ja niitä koskevat resurssien niukkuudet ovat lisänneet puutteellisten palveluiden vuoksi jälkihuollon palveluissa työskentelevien työntekijöiden työmäärää. Kun nuoret eivät pääse oikeanlaisten ja tarkoituksenmukaisten palveluiden piiriin, tukeutuvat he palveluohjauksen työntekijöihin. Palveluiden puute osoittautui ongelmalliseksi erityisesti nuorille kohdennettujen mielenterveys- ja päihdepalveluiden sekä asumiseen liittyvien palveluiden osalta. Nuorille tarjotut mielenterveyspalvelut lakkaavat nuoren sijaishuollon päätyttyä ja nuoren täysi-ikäistyttyä eikä terveydenhuoltopalveluissa ole tarjolla jälkihuollon palveluihin oikeutettujen nuorten tarpeisiin vastaavia palveluja. Nuoret jäävät suorastaan tyhjänpäälle uudessa elämänvaiheessaan kuntoutumisen osalta.

Haastateltavat kokivat myös nykyiset tarjolla olevat yhteiskunnan palvelut toimimattomiksi. Koska nuorille kohdennettua päihdepalvelua ei ole tarjolla, on heitä ohjattu aikuisille tarkoitettuihin päihdepalveluihin. Nuorten on ollut vaikeaa sitoutua palveluun leimaantumisen pelossa ja palveluiden on koettu sisältävän nuorille riskin ajautua vääränlaiseen seuraan. (Yliruka ym. 2022, 194.) Lisäksi nuorten on ollut vaikea sitoutua palveluun, jonka he kokevat itselleen vääränlaisiksi. Tämä ilmiö on huolestuttava, sillä jos nuoren avun tarpeeseen ei vastata, on sen todettu aiheuttavan nuorille kärsimystä ja huonoa terveyttä myöhemmässä vaiheessa (Ikonen ym. 2018, 55). Törönen ym. (2018, 11) kirjoittavat osallistuneensa ylikansalliseen tutkimushankkeeseen Reciprocal Encounters – Young Adults Leaving Care (2016 – 2018), jossa oli ollut mukana nuoria aikuisia sekä Englannista että Suomesta. Heidän tekemien tutkimusten mukaan palvelujärjestelmään liittyvät ongelmat heijastavat selkeästi yhteiskunnan poliittista asenteita ja mikäli palveluiden tarjontaan ja toimintaan aiotaan jotenkin vaikuttaa, on poliittisen ilmapiirin muututtava ja yhteiskunnan alettava huomioimaan ihmisten eriarvoisuuden lähtökohdat vakavasti.

” Se on kyllä se terveydenhuollon palveluiden toimimattomuus, joka eniten vaikuttaa nuoren toimintakykyyn ja vaikeuttaa meidän ohjaustyötä. ”

Nykyisissä hyvinvointipalveluissa on nuorten tarpeiden kohtaamattomuuteen havaittu liittyvän vahvasti palvelujärjestelmänjäykkyyttä. Aikuisille suunnitelluilla palveluntuottajilla ei ole riittävää tietoa juuri näiden nuorten taustatekijöiden vaikuttavista tekijöistä nuoren päihteiden käytön takana (Ikonen 2018, 55.; Mänttari-van der Kuip 2022, 31). Nuorilla on usein moniongelmallisuutta niin päihteiden, kuin mielen-terveyteen liittyvissä kysymyksissä ja näiden moniongelmallisten haasteiden vuoksi nuorilla on vaikeaa löytää itselleen asuntoja tai asumispalveluyksiköitä, joista saisivat kokonaisvaltaisempaa tukea aikuistumisensa nivelvaiheeseen. Lisäksi palvelujärjestelmämme on monimutkainen ja kytkeytyy edelleen vahvasti pirstaleisuuteen ja omilla sektoreillaan toimimiseen, joten avun saaminen on vaikeaa. Tämä haastaa työntekijöiden toimintamahdollisuuksia löytää nuorille heitä tukevia palveluja ja palvelusektoreilla ilmenevä resurssiniukkuus haastaa yli sektoreittain tapahtuvaa toimintaa, jossa säästöpainaisena toimintana jokainen sektori ikään kuin sulkee palveluiden rajat turvatakseen oman yksikön budjetissa toimimisen ja toimintamahdollisuutensa (Mänttari-van der Kuip 2022, 31 – 32).

”Siinä on ero, kun terveydenhuollon puolella on jono ja lastensuojelun puolella ei ole, niin meidän tulee ottaa ne vastaan silloin kun ne tulee. Perheneuvolakaan ei pysty tekemään lähetettä mielenterveys palveluiden tarpeesta aikuispuolelle, ennen kuin viikkoa kahta ennen nuoren täyttäessä 18 vuotta. Ja sitten kun se nuori on päässyt siihen jonotukseen, niin siitä lähtee laskenta jopa puolentoista vuoden päässä olevaan palveluun. Huolta on palvelujärjestelmän osalta, kun vastuu kaatuu lastensuojelun järjestämisvastuulle, eikä terveydenhuollon puolelle. Jälkihuollon tukitoimena sitten ostetaan mielenterveyspalvelua. Me paikotaan tavallaan terveydenhuollon puolta ja tämä tilanne ei näyttäyty terveydenhuollon puolella samalta, koska he eivät ole siellä jonottamassa. Tämä ei ole asiakkaan edun mukaista”

”Nuorille oli ennen tarjolla itsenäistymisasuntoja, jossa nuorille tarjottiin tukea ja ohjausta itsenäistymiseen liittyvissä kysymyksissä ja tuettiin hakemaan vuokra-asuntoja. Tämä palvelu palveli sijaishuollosta aikuisuuteen siirtyvien nuorten tarpeita ja se koettiin kaikin puolin toimivaksi palveluksi. Palvelu kuitenkin lopetettiin ja sen tilalle ei tarjottu mitään. Tämän päivän välivuokrauspalvelutkaan eivät vastaa itsenäistyvän nuoren asunnottomuuteen. Nämä aikuisille suunnatut palvelut koetaan jopa nuoren tilannetta haittavaksi ja ongelmia lisääviksi palveluiksi. Ja jos nuorilla on aiemmin mainitsemani moniongelmallinen tilanne eli sekä päihde – että mielenterveyden haasteita, putoavat he niihin erikseen suunnatuista palveluista ja jäävät tyhjän päälle.”

Tutkielmani tulosten mukaan siinä missä yhteiskunnalla ei ole ollut tarjota nuorten tarpeisiin suunniteltuja palveluja, ei niitä ole ollut saatavilla myöskään ostopalveluina. Ostopalvelut ovat suunnattu joko lapsille, vaativan erityisen tuen tarpeisille tai aikuisille. Toisin sanoen nuorten tuen tarpeet eivät tule huomioiduksi muille kohderyhmille suunnitelluissa palveluissa. Palvelua tuottavilla työntekijöillä ei ole käytännön osaamista näiden erityistä tukea tarvitsevien nuorten tukemiseen. Lisäksi ne palvelut,

jotka ovat nyt nuorten käytettävissä, ovat hinnoiteltu toisten sosiaalipalveluiden alaisuudessa olevien asiakkaiden erityisiin tarpeisiin ja ovat näin hinnoittelun osalta selkeästi ylihinnoiteltuja palveluja. Selvää on, että nuoren ohjauspalvelun tulisi olla hyvinvointialueen omaa palvelua.

”Toivottomuus näkyy myös siinä, miten toiset palvelutuottajat ajattelevat jälkihuollon palveluiden voivan tukea tällaista moniongelmallista nuorta omilla palveluillaan. Jälkihuollon palveluilla ei kuitenkaan ole omia erikoispalveluja ja nuoret tarvoitsivat moniammatillista tukea tilanteisiinsa.”

Tutkielmani tulosten mukaan nuorilla on vaikeaa saada osakseen kokonaisvaltaisia palveluja, koska eri toimijoiden välinen yhteinen ymmärrys nuoren elämäntilanteista on puutteellista. Haastateltavat kertoivat toivovansa, että nuoren siirtymätilanteessa sijaishuollosta jälkihuollon palveluihin, laadittaisiin nuorta koskeva asiakassuunnitelma monialaisesti kaikkien nuoret kanssa toimivien toimijoiden yhteistyössä. Näin asiakassuunnitelmiin voitaisiin kirjata jokaisen toimijan roolit ja vastuualueet nuoren kanssa tehtävään työhön, yhdessä asettamien tavoitteiden mukaisesti. Ilman tällaista yhteistyössä tehtävää asiakassuunnitelmaa, nuoren tiedon siirtyminen vaikeutuu eri toimijoiden välillä ja nuoren kokonaisvaltainen kuntoutuminen vaarantuu. Toimintamahdollisuuksien osalta on selvää, ettei asiakastyöhön liittyviä yhteiskunnallisia haasteita saada korjattua työntekijöiden sisäisten toimintamahdollisuuksia vahvistamalla. Palvelujärjestelmämme vaatii uudistuksia ja erityisesti rakenteiden ja johtamisen kehittämistä yhdessä tehtävään työhön (Mänttari-van der Kuip 2022, 41).

5.2.3 Näkemyksiä poliittisista toimintamahdollisuuksista

Tutkielmani tulosten mukaan lakisäätöinen nuorten ikärajan nosto on ollut toivottu ja odotettu lakimuutos nuorten auttamistyöhön ja nuorten avun saantiin. Sillä on ollut samalla merkittäviä vaikutuksia palveluohjustyötä tekevien työntekijöiden toimintamahdollisuuksiin. Esimerkiksi asiakasmäärät ovat kasvaneet lastensuojelulain (2007/417) muutoksen myötä, koska ikärajan nosto on mahdollistanut nuorten tuen saannin 25 ikävuoteen saakka, eikä sosiaalityöntekijöiden virkamääriä ole nostettu ainakaan vielä kevään 2023 aikana vastaamaan tähän asiakasmäärän ja tuentarpeen kasvuun. Tarja Heino (2020) kirjoittaa vuoden 2020 lastensuojelulain (417/2007) uudistuksen, tuoneen neljä uutta ikäluokkaa jälkihuolto-oikeuden piiriin, joten käytännössä asiakasmäärät tiedettiin jo vuosia sitten nousevan paikon ennätyslukemiin, ainakin hetkellisesti.

Aineistoni toi lisäksi esille näiden uusien jälkihuolto-oikeutettujen, yli 21 -vuotiaiden palvelutarpeeseen vastaamisen vaikuttaneen työntekijöiden työkuvaan ja täydennyskoulutusten tarpeeseen. Varsinkin maahanmuuttaja taustaisten nuorten auttamistyön laadun varmistamiseksi koettiin laajempaa täydennyskoulutuksen tarvetta,

kuten tietoa nuorten kulttuurillisista eroavaisuuksista ja traumatietoisuutta ja kotouttamislain vaikutuksesta nuorten oikeuksiin. Itsenäistymisen tuen rinnalla todettiin olevan kasvavana ilmiönä myös perhe-elämään ja työssä käymiseen liittyvät asiat, kuten verotukseen, työttömyyskassaan tai ammattiliittoihin liittymisen kysymykset. Haastateltavien mukaan näiden nuorten auttamistyössä on selkeästi ollut nähtävissä nuorten aikuisten parempi sitoutuneisuus heille tarjottuihin palveluihin, kuten päihde- ja ammatillisen tukihenkilötoiminnan palveluihin. Näiden 21-vuotiaiden nuorten on todettu jääneen paljolti samaan pisteeseen täysi-ikäistyttyään ja havahtuneen nyt työntekijöiden yhteydenoton vuoksi pohtimaan oman elämänsä muutostarvetta.

”Tänään tapasin erään nuoren, joka oli peilannut omaa ohjakseen sitoutumista kolmen vuoden taakse. Nuori kertoi kasvaneensa henkisesti paljon kuluneen kolmen vuoden aikana ja muuttuneensa räkyttävästä nuoresta vastuulliseksi nuoreksi aikuiseksi ja halusi sitoutua tuen vastaanottamiseen saadakseen elämänsä vihdoin kuntoon.”

Aineistoni mukaan myös jälkihuollon palveluiden yksikössä nuoren asioissa jatkavan sosiaalityöntekijän vaihtuminen koettiin nuorten kannalta hyvänä asiana. Sitoutuminen vapaaehtoiseen jälkihuollon palveluun on nuorille mielekkäämpää, kun asiointiin ei liity kohtaamisia lastensuojelun sijaishuollossa työskennelleen sosiaalityöntekijän kanssa, joka aikanaan on ollut tekemässä rajoitustoimenpiteitä ja valmistellut huostaanottoa.

”Kun oon nyt lakiuudistuksen jälkeen ollu yhteydessä nuoriin ja pyytännyt niitä tapaamisille, niin ne haluaa tavata jossain muualla kuin toimistolla ihan sen takia, ettei niiden tarvitsisi tavata sitä aiemmin heidän asioista vastannutta sosiaalityöntekijää. Ja ne on ollut tosi tyytyväisiä, että sosiaalityöntekijä on vaihtunut.”

Tutkielmani aineiston mukaan nuoret ovat vuosien aikana jääneen tarvitsemansa palvelun ja avun ulkopuolelle, koska esimerkiksi tiedot nuoren oikeuksista ja tilanteesta eivät ole siirtyneet nuoren muuttaessa toiselle paikkakunnalle, uuden paikkakunnan viranomaisten tietoon. Nuorilla ei ole ollut myöskään aina nimettyä sosiaalityöntekijää lastensuojelupalveluissa ilmenneiden työntekijöiden vajeiden vuoksi. Näin heillä ei ole tietoa oikeuksistaan ja heille kuuluvista palveluista ja tukitarjonnasta (Heino, Hirschovits-Gerz & Weckroth 2022, 171.) Tämä ilmiö on korjaantunut lastensuojelulain (417/2007) muutoksen jälkeen. Nuoria on tiedotettu heidän oikeuksistaan ja haastateltavat kokivat tämän tuoneen asiakkaan oikeuksien toteutumisen kannalta laadukkuutta palveluihin. Tiedottaminen on helpottanut yksikön sisäisen asiakasrekisterin myötä, kun kaikki jälkihuollon palveluihin oikeutetut nuorten asiakkuudet ovat kootusti yksikön tiedossa. Eräs haastateltava kertoi jälkihuollon palveluihin oikeutettujen nuorten aktivoituneen tietoisuuden myötä vaatimaan itselleen nähtäväkseen sijaishuollon aikana tehtyjä kirjauksia ja päätöksiä vuosien takaa. Nämä kirjaukset ovat

paljastaneet eri toimijoiden toimineen tilanteissa väärin ja taustalla on tapahtunut monia nuoren kannalta epäoikeudenmukaisia tekoja. Tämä työ on tukenut nuorten eheytymistä kokemuksistaan.

Vaikka palvelurakenteissa on tapahtunut jälkihuollon palveluita koskevan yksikön toiminnan osalta paljon hyvää, voidaan tutkielmani tulosten mukaan todeta hyvinvointialueille muutoksen vaikeuttavan työntekijöiden sisäisten toimintamahdollisuuksien käyttöä, koska kaikkia tarvittavia ulkoisia toimintamahdollisuuksia (kuten mahdollisuus tehdä asiakasta koskevia päätöksiä eri palveluista) ei ole aiempien käytäntöjen osalta enää työntekijöiden mahdollista tehdä. Haastateltavien mukaan organisaatioon kohdentuneet muutokset ovat muuttaneet aiemmin toimineita käytänteitä ja aiheuttaneet epätietoisuutta sekä toimintaohjeiden, että palveluiden saatavuuden osalta. Se, kuka päättää palveluiden hankkimisesta, on aiheuttanut monimutkaisen prosessin vuoksi monikertaista selvittelyä hinnoitteluista ja päätösten teoista. Selvittelyt ovat pitkittäneet palveluiden alkamista ja aiheuttaneet epätietoisuutta myös asiakkaissa. Myös erot saman hyvinvointialueen sisällä toimivista palveluista on vaikeuttanut nuorten ohjaamiseen heille kuuluviin palveluihin. Työntekijöiden mukaan heillä ei ole tietoa kaikista lähialueiden palveluista. Eri palveluiden välisen yhteistyön kannalta koettiin tärkeäksi kehittää palvelurakenteita ja luoda konsultaatiomahdollisuuksia eri toimijoiden välille. Lisäksi haastateltavat toivovat johtajatasolla kanssa mahdollistuvaa avoimempaa keskustelua jälkihuollon palveluiden nykytilasta ja mahdollisuudesta saada tukea ja ymmärrystä työn tekoa kohtaan. Työntekijät kokevat tekevänsä kovin yksinään jälkihuollon palveluiden työtä ja toivovansa heidän mukanaottoa kehittämistyöhön eri hankkeissa, jotka koskevat yleisesti nuorten palveluiden kehittämistä.

Tutkielmani aineiston mukaan jälkihuollon palveluiden yksikön työntekijät ovat pohtineet myös omien työmenetelmien kehittämistä. He pitävät ajankohtaisena asiana digitaalisten työvälineiden käyttöönoton mahdollistamista asiakastyöhön. Nuorille on luontevampaa toimia vuorovaikutuksessa erilaisten älylaitteiden kautta. Ja nuorten pitäisi saada palvelua silloin kun ne sitä tarvitsevat, eikä joutua odottamaan tarpeettoman kauaa.

”Digitaaliset työvälineet toimisivat hyvin sekä asiakkaiden että yhteistyötahojen välillä ja uskon, että monille se olisi luontevampi kanava kertoa omista tunteistaan kirjoittamalla se tekstimuotoon, kuin sanoittaa työntekijälle. Jos me halutaan kehittää palveluja kaikille, niin meidän tulisi oikeanlaisia ja kaikille sopivia välineitä. On paljon nuoria, jotka eivät kykene sanoittamaan asioistaan aikuisille.”

Tutkielmani tulosten mukaan, tutkielmani kohteena olevan jälkihuollon palveluissa yksikön sisäisten toimintamahdollisuuksien vahvistaminen on aktivoitunut paljon lakiuudistuksen jälkeen, mutta voidakseen hyödyntää niitä, tulisi yhteiskunnan keskittyä työntekijöiden ulkoisten toimintamahdollisuuksien kehittämiseen. Jälkihuollon palveluiden yksikössä on meneillään aktiivista osallistumista kehittämistyötä kohtaan. Haastateltavat kertoivat heidän muun muassa kartoittavan nuorten palveluiden tarpeita aktiivisesti ja kootun tiedon avulla voivan vaikuttavaa jatkossa palveluiden suunnitteluun ja toteuttamiseen. Meneillään olleiden monien hankkeiden ja kehittämistyön jälkeen, voidaan olettaa yhteiskuntamme suuntaavan entistä aktiivisemmin mielenkiintoaan kohti jälkihuollon palveluihin oikeutettujen nuorten kannustamis- ja aktivointipolitiikkaan.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmassani tarkastelen, minkälaiset sisäiset ja ulkoiset toimintamahdollisuudet vaikuttavat jälkihuollon palveluiden parissa työskentelevien työntekijöiden laadukkaasti tehtävään työhön, työntekijöiden näkökulmasta. Aineistoni mukaan työntekijöiden sisäisiin toimintamahdollisuuksiin sisältyy sosiaalialan koulutusten ja työntekijöiden elämän kokemusten kautta opittuja ja kehittyneitä taitoja, joita he hyödyntävät toimiessaan erilaisissa ammatillisissa vuorovaikutustilanteissa nuorten kanssa (Mänttari-van der Kuip 2022, 22). Tutkielmani tulosten mukaan työntekijöille on mahdollistettu hyvin kehittää heidän sisäisiä toimintamahdollisuuksiaan vastata jälkihuollon palveluihin oikeutettujen nuorten tuen tarpeisiin. Koulutukset ovat liittyneet muun muassa työntekijöiden traumatietoisuuden, dialogisuuden ja monialaisen yhteistyön vahvistamiseen (YEE -hanke 2023). Työntekijät tunnistavat edelleen heillä olevan paljon lisätäydennyskoulutusten tarvetta voidakseen kohdata vieläkin professionaalisemmin haavoittuvassa asemassa olevia nuoria.

Toimintamahdollisuuksien teoriaan viitaten, on selvää, etteivät työntekijöiden sisäisiin toimintamahdollisuuksiin vaikuttaminen tue nuorten auttamistyötä vielä riittävästi, vaan yhteiskunnan tulisi mahdollistaa ammattilaisille vaihtoehtoisia ulkoisia toimintamahdollisuuksia, jotka mahdollistaisivat nuorten ohjaamisen oikea-aikaisesti tarkoituksenmukaisesti ja nuorten tarpeita vastaaviin palveluihin. Ulkoisten toimintamahdollisuuksien osalta tarkasteluni kohdentuu palvelujärjestelmän rakenteellisiin tekijöihin, jotka haastavat ammattilaisten mahdollisuuksia toimia työssään tärkeäksi katsomallaan tavalla. (Mänttari-van der Kuip 2022, 24.)

Seuraavaksi tuon esille tutkielmani tuloksista syntyneitä johtopäätöksiä tutkielmani analyttisten kysymysten pohjalta, joita hyödynsin analyysiä tehdessäni ja esittelen ne tiivistetysti jakamalla ne alaotsikoin työntekijän toimijuuteen ja rakenteellisiin tekijöihin.

6.1 Työntekijän toimijuus nuoren auttamistyössä

Tutkielmani ensimmäisessä analyttisessä kysymyksessä tutkielmani tulokset vastaavat työntekijän ammatillisen osaamisen merkitykseen nuorten auttamistyössä ja siihen, miten sitä voidaan tukea ylhäältäpäin organisaation toimesta. Toisessa analyttisessä kysymyksessä tutkielmani tulokset vastaavat työntekijän roolin merkitykseen kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten itsenäiseen elämään siirtymisen nivelvaiheessa ja siihen, mitkä ylhäältäpäin asettamat organisaation toimet vaikuttavat työntekijän mahdollisuuksiin toimia haluamallaan tavalla. Yhdistän näiden molempien analyttisten kysymysten osalta vastaukset työntekijän toimijuuteen nuoren auttamistyössä. Tutkielmani tulosten mukaan työntekijöiden toiminnassa korostuu työntekijöiden professionaalisuus, jossa kiteytyy koulutusten ja työelämän sekä elämäkokemusten kautta saavutettujen kykyjen ja taitojen rinnalla työntekijöiden vuorovaiikutustaidot sekä huolenpidon ja kannustamisen taidot ja niiden hyödyntäminen.

Täydennyskoulutusten tarjonnalla työntekijöille on mahdollistunut kehittää eri koulutusten kautta omaksuttuja taitojaan ja emotionaalisia kykyjään ja hyödyntää yhteiskunnan tarjoamia toimintamahdollisuuksia yhteisen osaamisen edistämiseksi. Tämä työntekijöiden sisäisten toimintamahdollisuuksien vahvistaminen on tukenut työntekijöiden mahdollisuuksia toimia työssään tehokkaammin ja vastata nuorten tuen tarpeisiin entistä paremmin. Toimintamahdollisuuksien teoriaan näkökulmasta yhteiskuntamme on ulkoisilla toimintamahdollisuuksillaan eli täydennyskoulutuksillaan mahdollistanut hyvin työntekijöiden sisäisten toimintamahdollisuuksien kehittämisen. Toiminnan osalta täydennyskoulutautumisessa on Nussbaumin (2011) teoriaan viitaten toteutunut työntekijöiden sisäisten ja ulkoisten toimintamahdollisuuksien yhteen kietoutumista (Mänttari-van der Kuip 2022, 24). Toisin sanoen yhteiskunta on tukenut työntekijöiden sisäisten toimintakykyjen kehitystä mahdollistamalla koulutusta edistävien resurssin käytön (Viitasalo 2018, 31). Täydennyskoulutukset ovat lisänneet työntekijöiden positiivista asennetta työnsä kehittämiseen ja heidän kertomuksissaan korostui innostuneisuus nuorten parissa tehtävän palveluohjaustyön laadun kehittämiseen, kuten omien työkäytänteiden ja asiakastyöhön liittyvän osaamisen kehittämiseen.

Tutkimustulosteni valossa on mielenkiintoista huomata, miten tärkeä rooli työntekijällä on nuoren elämässä ja miten tärkeää on työntekijänä saada rakennettua luottamuksellinen suhde nuoren kanssa. Luottamussuhteen rakentuminen edellyttää työntekijän ajan antamisen lisäksi aitoa kiinnostusta nuoren asioita kohtana ja työntekijän reflektiokykyä tulkita nuoren kertomaa oikein. Onnistuneen luottamussuhteen rakennuttua, syntyy nuorelle tunne, että hänellä on jokin läheinen ihminen, jolle kertoa asioistaan ja joka välittää juuri hänestä sellaisena, kun hän on. Tämä suhteen eteen

tehtävä työ on tärkeä, sillä nuoren emotionaalinen kiinnittyminen työntekijään mahdollistaa nuorelle myös laajemmin havaita omassa elämässään olevia mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja hyvään elämään ja tukee näin nuoren kiinnittymistä myös muihin ihmissuhteisiin ja toimintaan. (Pajamäki & Okker 2018, 77.; Törrönen & Munn-Giddings 2018, 77, 152.) Toinen merkittävä työntekijän taito korostuu työntekijöiden kannustajan roolissa, heidän tukeessa nuoria toimimaan tavoitteellisesti jonkin asiatiilan eteen. (Kauppila & Kauppila 2014, VI.) Kannustaminen edellyttää taitoja houkuttaa nuorissa esille tarvittavat kyvyt ja toimintamahdollisuudet ja aktivoida ne yhteistyössä nuoren kanssa siten, että nuori omaksuu tietyt tavoitteet itselleen merkitykselliseksi ja sitoutuu niiden eteen tehtävään työhön. Toimintamahdollisuuksien teoriaan viitaten tutkielmani tulokset osoittivat työntekijöillä olevan hallussaan erityisen tärkeitä taitoja ja osaamista sekä aktiivista ja ajankohtaista tietoa eli sisäisiä toimintamahdollisuuksia, joita hyödyntää asiakaskohtaisissa tilanteissa nuorten yksilöllisten tavoitteiden toteuttamisen tukena. (Hallamaa 2017, 151.)

6.2 Rakenteellisten tekijöiden vaikutus nuorten auttamistyöhön

Tutkielmani kolmannessa analyttisessä kysymyksessä tutkielmani tulokset vastaavat rakenteellisiin palvelujärjestelmän tekijöihin, jotka vaikuttavat työntekijöiden mahdollisuuksiin tarjota nuorille heidän tarpeisiin sopivia palveluja. Tutkielmani kohteena oleva jälkihuollon palveluihin keskittynyt yksikkö on toiminut reilun vuoden ajan eräällä hyvinvointialueella ja tuloksieni mukaan tarkastelemani jälkihuollon palveluihin keskittyneen yksikön toiminta on tasavertaistanut palveluiden toteutumista. Yksikön sisäinen toiminta on mahdollistanut yhteneväisten linjausten laatimisen yleisimpiin nuorten kysymyksiin ja nuoriin kohdennetun tiedottamisen heidän oikeuksistaan. Linjaukset ja toiminnat ovat osaltaan tukeneet nuorten luottamusta järjestelmää kohtaan ja vastavuoroisen vuorovaikutussuhteen syntymistä nuorten ja työntekijöiden välille. Vaikka palveluiden järjestämisessä on ollut haasteensa, on heille tarjottu heidän arjen sujuvuudeksi tukemiseksi psykososiaalista tukea ja kartoitettu heidän tuen tarpeita sekä pyritty löytämään nuorten kuntoutumista tukevia toimintamahdollisuuksia, mahdollisimman osuvien palveluiden joukosta.

Lisäksi yksikön toiminta on keskittyneempää saman yksikön alaisuudessa, jossa nuorten vastuutyöntekijöillä on ajantasainen tieto nuoren asioista ja siitä, mitä palveluohjausta nuoret saavat. Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän (2019) raportin mukaan jälkihuollon palveluihin kohdentunut seuranta sen vaikuttavuudesta on ollut vuosien saatossa vähäistä (Hirschovits-Gern ym. 2022, 6). Hyvinvointialueella, jossa kaikki jälkihuoltopalveluihin oikeutetut nuoret, ovat saman palveluyksikön alaisuudessa toteutuu valvonta palveluiden toteutumisen osalta paremmin, kun

yksikön työntekijät keskittyvät pelkästään jälkihuollon palveluiden tarkasteluun. Tällainen lastensuojelun jälkihuollon asiakasryhmän profilointi mahdollistaa palveluiden vaikuttavuuden tarkastelun tehokkaammin ja kehitystarpeiden tunnistamisen sekä uusien toimintamallien kokeilun. Käytössä oleva asiakasrekisteri luo tarvittaessa mahdollisuuden myös tiedottaa asiakkaita heihin liittyvistä asioista tehokkaammin. (Hirschovits-Gerz ym. 2022, 22 – 23.)

Tarkasteltaessa palveluohjausta toimintamahdollisuuksien teorian yksilötason osalta, tuetaan jälkihuollon palveluihin oikeutettuja nuoria muun muassa kiinnittymään koulutuksiin ja työelämään ja suunnittelemaan omaa elämää. Nuorille pyritään turvaamaan mahdollistamaan ihmisarvoinen elämä sekä ruumiillinen terveys ja ravinto sekä oikeus yhteisöllisyyteen. Heidän kokonaisvaltaista hyvinvointiaan pyritään tukemaan kaikilla työntekijöiden saatavilla olevilla ulkoisilla toimintamahdollisuuksilla, joista työntekijät kokevat nuorten hyötyvän ja jotka ovat mahdollista resursien myötä toteuttaa. Yhteisötason osalta nuorille mahdollistetaan elää yhdessä toisten ihmisten kanssa toimivissa vuorovaikutussuhteissa, nuorten itsemääräämisoikeutta sekä itsekunnioitusta tukien ja kannusten. Jälkihuollon palveluiden kautta saatavilla olevan taloudellisten tukien turvin, nuorilla on ollut mahdollisuus harrastaa ja kokea sitä kautta mielihyvää ja iloa. Tutkielmani todentaa jälkihuollon palveluiden palveluohjaustyön olevan voimaannuttavaa ihmisoikeustyötä, sillä työ perustuu jokaisen ihmisen peruuttamattomaan arvokkuuteen ja oikeuteen elää sellaista elämää, jossa tietyt perusasiat ja oikeudenmukaisen hyvinvoinnin tärkeimmät tekijät toteutuvat. (Björklund 2008, 139.)

Tarkasteltaessa palveluohjausta työntekijöiden ulkoisten toimintamahdollisuuksien osalta, joihin liittyy niin poliittiset, sosiaaliset kuin taloudelliset toimintamahdollisuudet eli ympäristöt, joita palvelujärjestelmällämme on mahdollista tarjota eri palveluiden muodoilla, haastavat ne työntekijöiden sisäisten toimintamahdollisuuksia toteutumista eli nuorten ohjaamista oikea-aikaisesti tarkoituksenmukaisiin palveluihin (Tani ym. 2019, 8). Erityisesti mielenterveydenpalveluiden puute näkyy nuorten hyvinvoinnissa ja kun haavoittuvassa asemassa olevien nuorten tarpeisiin vastaavia palveluja ei ole ollut tarjolla, ei nuorilla ole riittäviä voimavaroja keskittyä palveluohjauksesta saatavan tuen vastaanottamiseen. Palvelut, joista heille on yritetty löytää apua, ovat suunniteltu vastaamaan muiden asiakasprofiilien tarpeisiin, kuten aikuisten, vammaisten tai lasten tarpeisiin (Yliruka ym. 2022, 14). Toimintamahdollisuuksien teoriaan viitaten, nuorten palveluiden puute voidaan todeta estävän nuorten oikeutta valita yhteiskunnan palveluiden tarjonnasta omaan tilanteeseensa parhaiten sopivaa palvelua (Tani 2019, 13). Tämä on ristiriidassa sen kanssa, että jälkihuollon palvelulla yhteiskunnan tulisi pyrkiä välttämään heikommassa asemassa olevien yksilöiden heitteillejätö ja mahdollistaa yksilölle vapaus tehdä oman elämänsä kannalta

merkityksellisiä päätöksiä ja tarjota nuorille mahdollisuuksia toimia yhteiskunnallisessa ympäristössään. (Ojala 2020, 33.; Björklund 2008, 139.; Tani ym. 2019, 8 – 10, 14.)

Yhteiskunnassamme ollut meneillään vahvaa kehittämistyötä lastensuojelunjälkihuollon palveluita kohtaan. Uudistamisen taustalla vaikuttaa vahvasti sosiaali- ja terveystieteiden (STM: n) asettaman lastensuojelunjälkihuollon uudistamistyöryhmän (2019) kokoamat kehittämistarpeet, jotka pohjautuvat muun muassa rekisteritutkimusten sekä useiden haastattelu- ja kyselytutkimusten tietoon jälkihuollon palveluiden kirjavista ja vaihtelevista menetelmistä. Haasteina ovat näyttäytyneet erityisesti alueiden väliset erot palveluiden toteuttamisessa ja saatavuudessa. Työryhmä ehdotti muutostarpeita, joita päätettiin lähteä kehittämään valtakunnallisen STM: n ohjaaman Yhdessä aikuisuuteen -Elämässä eteenpäin (YEE) -hankkeen (2020 – 2023) voimin. Hankkeen tavoitteena on ollut edistää aikuistuvien nuorten yhdenvertaista kohtelua, ehkäistä ja vähentää eriarvoisuutta ja tukea tasa-arvoista toteutumista sekä kehittää, toteuttaa ja mallintaa palveluita nuorten tarpeita vastaaviksi. (Hirschovits-Gern ym. 2022, 20,6.) YEE- hanke on saanut aikaan paljon konkreettisia tuloksia kautensa aikana. YEE- hankkeen kautta on raportoitu ajantasaista tietoa eri palveluiden tilanteista ja tukitoimista, kehitetty ja mallinnettu uusia integroituja toimintatapoja ja käytänteitä, sekä toteutettu nuorten parissa tehtävää työtä monialaiseksi yhteistoinnaksi ja tuettu yhteisöjen verkostojen vahvistamista. Hanketoimintaan ovat osallistuneet valtakunnallisesti niin jälkihuoltopalveluissa toimivia työntekijöitä kuin itse nuoria. (YEE-hanke 2023.) YEE-hankkeen toiminta on kulkenut aktiivisesti tutkielmani kohdentuneen jälkihuoltopalveluiden yksikön kehittämistoiminnan rinnalla.

Palvelujärjestelmälle mahdollistuu uudistusten myötä omaksua yhteisöllisyys nuorten auttamistyössä ja kiinnittää huomioita aikuistuvien nuorten kokonaisvaltaiseen hyvinvoinnin huomioimiseen sekä heidän mahdollisuuksiin kiinnittyä koulutukseen, työelämään tai johonkin merkitykselliseen toimintaan. (Törrönen ym. 2018, 11.) Monimutkaisia nuorten tilanteita on hyvä tarkastella yhdessä eri alojen asiantuntijoiden kanssa ja muodostaa yhteinen jaettu käsitys nuoren tilanteesta, jolla vältetään yksittäisen työntekijän vastuu nuoren palveluihin ohjaamisesta. Nyt kun tiedossamme on nuorten tilanteisiin liittyvien tilanteiden ennustettavuudet ja samankaltaisuudet, on hyödyllistä verrata kunkin asiakkaan tilanteita jo aiemmin toteutuneisiin asiakastilanteiden ratkaisuihin. (Jokinen ym. 2018, 223.)

Tutkielmani tulokset osoittavat vuoden 2020 lastensuojelulain (417/2007) uudistuksen myötä työntekijöiden asiakasmäärien kasvaneen merkittävästi yhtä työntekijää kohden ja vaikuttavan työntekijöiden toimintamahdollisuuksiin vastata kaikkien nuorten tarpeisiin. Käytännön tasolla tämä tarkoittaa, ettei työntekijöillä ole riittävästi aikaa asiakassuhteiden ylläpitämiseen ja nuorten kohtaamisiin, jolla on suora vaikutus asiakasnuorten oikeusturvaan saada osakseen heille kuuluvaa palvelua. Tilan-

teessa on nähtävissä resurssiniukkuuden negatiivinen vaikutus työntekijöiden toimintamahdollisuuksiin. Toimintamahdollisuuksien teorian kannalta myös nuoren ja työntekijän välisen luottamussuhteen ylläpitäminen vaatii toteutuakseen pitkäjänteisesti sekä työntekijöiden sisäisten että ulkoisten toimintamahdollisuuksien yhteenkietoutumista (Mänttari-van der Kuip 2022, 36). Eli työntekijän kykyjen ja vuorovaiikutustaitojen hyödyntämisessä tarvittavia sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia resursseja, joita on työntekijä voi vaihtoehtoisesti hyödyntää parhaiten katsomallaan tavalla kunkin nuoren yksilölliset tarpeet huomioiden.

7 POHDINTAA JA TUTKIELMANI ARVIOINTIA

7.1 Pohdintaa tutkielmani aiheesta ja tuloksista

Lastensuojelun jälkihuollon palveluiden ja erityisesti siihen keskittyneen yksikön toiminnan tarkastelu osoittautui mielenkiintoiseksi aiheeksi tutkielmani teon kannalta. Sen toimintaan kohdistuva kansainvälinen ajankohtaisuus näkyi selkeästi saatavilla olevan tutkimustiedon laajuudessa. Kansainväliset tutkimustulokset osoittivat jälkihuoltopalveluiden haasteiden ilmiönä olevan maailmanlaajuiset ja tarvetta näiden haavoittuvassa asemassa olevien nuorten palveluiden ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi todettiin olevan niin pohjoismaissa, Euroopassa kuin Yhdysvalloissa.

Mielenkiintoani aiheetta kohtaan lisäsi entisestään tutkielmani kohdentuvan jälkihuoltopalveluiden yksikön henkilökunnan innovatiivisuus työtään kohtaan, joka näkyi heidän kiinnostuneisuudessaan kehittää niin omia työtapoja kuin työn sisältöä sen vaikuttavuuden osalta. Myös haastateltavien tulevaisuuteen kohdentuva ja positiivista ja toiveikasta ajattelua palvelujärjestelmän tulevia muutoksia kohtaan, en voinut olla huomaamatta. Työntekijöistä huokui vahva luotto palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan asenteen kehittymiseen.

Tutkielmani haastateltavien yhteisenä tekijänä havaitsin jokaisen työntekijän tunnistavan omaan työntekijän rooliinsa liittyvän vastuun ja tehtävät, jossa substanssiosaaminen ja oman työn kehittäminen korostuivat. Palveluohjaustyö vaatii osakseen sosiaalityöhön vahvasti liittyvää ajantasaisen tiedon saantia ja jatkuvaa osaamisen kehittämistä. Aineistostani tuli selkeästi esille työntekijöiden halu omaksua ammatillinen ja vastuullinen rooli sekä asiakasnuoren kohtaamisessa että yhteistyön osalta eri toimijoiden välillä. Yhteistyöntekeminen eri toimijoiden välillä osoittautui tärkeäksi, koska palvelut kaupunkialueella ovat edelleen kovin hajallaan ja nuorten asioihin vaikuttaminen koettiin tärkeäksi.

Toimintamahdollisuuksien teoria mahdollisti mielenkiintoisella tavalla tarkastella palveluihin liittyvien toimintamahdollisuuksien vaikutuksia nuorten palveluiden toteutumiseen ja havaita miten palveluohjaustyötä ohjaava arvopohja kätkee sisälleen yhteiskunnan tehtävän mahdollistaa nuorille jokaiselle kuuluvien ihmisoi-keuksien ja ihmisarvoisen elämän toteutuminen. Mielestäni kaikkia sosiaalipalveluja olisi hyvä tarkastella kyseisen teorian kautta. Varsinkin tämänhetkisessä uusliberalis-tisessa hyvinvointiyhteiskunnassamme, jossa taloudelliset resurssit vaikuttavat vah-vasti kaiken toiminnan takana ja taloudelliset resurssit vaikuttavat palveluiden tar-jontaan. Jatkossa tulisi mielestäni keskittyä tarkastelemaan erityisesti mitä kussakin palvelussa todella tarvitaan asiakasryhmien tarpeiden osalta ja lähteä sen kautta ke-hittämään palveluja toimivimmiksi.

Palveluiden toimimattomuus ja sektoreittain toimiminen eivät tulleet yllätyk-sinä tuloksista esille. Terveystalouden palveluiden osalta on ollut paljon julkista kes-kustelua, jossa on tuotu esille tyytymättömyyttä julkisia palveluja kohtaan. Jonotus-ajat eri terveydenhuollon palveluihin ovat olleet jo kauan todella pitkät, eikä eri pal-veluiden vaikuttavuutta asiakastilanteisiin ole kyetty seuraamaan. Yhteistoimintaa ja monialaista työtä on ollut vaikeaa toteuttaa palveluiden pirstaleisuuden vuoksi. Myös asenteet yli rajapintojen työskentelyn osalta ovat vaikuttanut yhteistoimintaan. On selvää, että toiminta vaatii vahvaa johdon tukea, jossa tuetaan yhdessä tekemisen työntekoa. (Mänttari-van der Kuip 2022, 30.; YEE-hanke 2023.)

Jatkotutkimusten kannalta olisi mielenkiintoista tarkastella jälkihuoltopalvelui-den yksikön toimintaa vuoden kuluttua ja saada vertailupintaa tämän päivän yhteis-kunnallisten muutosten vaikutuksista. Kehitystyö palveluiden osalta on selkeästi läh-tenyt hyvään vauhtiin ja näyttää siltä, että näiden kehittämisohjelmien ja yhteiskun-nan koko hyvinvointialueiden muutokset tulevat vaikuttamaan palveluiden kehitty-miseen huimasti. Ainakin toivon niin. Monilla toimijoilla on ollut skeptisiä ajatuksia muutostyötä kohtaan, koska yhteiskunnassamme on ollut koko 2000-luvun käynnissä monenlaisia hankkeita eri hallituskausilla, eikä mikään niistä ole saanut aikana valta-kunnallisella tasolla näin mittavia uudistuksia ja jatkotavoitteita. Nämä tulevat palve-lujärjestelmään kohdentuvat uudistukset ja tavoitteet eivät tällä kertaa kaadu hallitus-kauden vaihtumiseen, vaan jatkuvat seuraavalla hallituskaudella (YEE-hanke 2023).

Tutkielmani tulokset osoittivat toimimattomien palveluiden haasteena olevan resurssiniukkuus, joka vaikuttaa niin työntekijöiden asiakasmääriin kuin palveluiden tarjontaan. Kuten aiemmin toin esille, vaikuttavat riittämättömät palvelujärjestelmän resurssit niin palveluiden saatavuuteen kuin niiden laatuun. Kehittämistyön osalta YEE- hankkeen (2023) jatkosuositus korostaa palvelu-uudistuksen osalta palveluita kokevan tietopohjan vahvistamista eri hyvinvointialueilla. Tämä edellyttää jatkuvaa tiedon keruuta eri palveluista. Tämän tiedon pohjalta on tarkoituksena kartoittaa ja

kehittää palveluiden tarjontaa ja huomioida tarvittavat resurssit palveluiden toteuttamiseen. Samalla tulee kehittää työntekijöiden sisäisiä toimintamahdollisuuksia uusien toimintamallien sisäistämiseksi. Lisäksi hanketyö korostaa palveluiden osalta palveluiden vaikuttavuuden seuraamisesta jatkossa sekä henkilömitoitusten ja työntekijöiden osaamisen laadun tarkkailua yhdessä nuorten kokemien palvelukokemusten seurannan kanssa. Hanketyö näkee tärkeänä huolehtia erityisesti mielenterveys- ja päihdehaasteiden kanssa kamppailevista ja eriarvoisuuden loukkoon jääneistä nuorista ja varmistaa heille riittävä tuki arkeen ja aikuistumiseen. Hanketyön mukaan aikuistumisen tuen kokonaisuudistus edellyttää kansallista aikuistumisen tuen ohjelman laatimista ilmiömäisesti ja uudistuksen viemistä kevään 2023 hallitusohjelmaan. (emt.)

Lisäksi YEE -hanke (2023) vauhdittaa parhaillaan muun muassa lainsäädännön uudistamista nuorten tuen ja palveluiden kokonaisvaltaisena kehittämisenä. Lainsäädännön mukaan lain uudistuksen myötä jälkihuoltoon oikeutetut nuoret tulee jatkossa arvioida kuuluvaksi sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan erityistä tukea tarvitseviksi henkilöihin (3§ 3.kohta), jolla on oikeus omaan sosiaalityöntekijään ja rinnalla kulkevaan, henkilökohtaiseen aikuistumisen tukeen. Lisäksi jatkossa tulee varmistaa, että henkilöstömitoitus nuorten tueksi on riittävän pieni laadukkaan palvelun turvaamiseksi. Tavoitteena on, että yhtä sosiaalityöntekijää kohden olisi jatkossa maksimissaan 50 nuorta ja vastaavasti sosiaaliohjaajaa kohden 25 nuorta. Lisäksi huomioidaan vaikeimmissa tilanteissa olevien nuorten tuentarve, niin että ohjaajalla olisi 10 pitkäjänteisen tuen tarpeessa olevaa nuorta. Myös vakanssien määrää tullaan tarkistamaan resurssien riittävyyden varmistamiseksi. (YEE-hanke 2023.)

Tämän maisterintutkielma aiheutti tutkielmaani osallistuneissa jatkotutkimusideoita. Yksikön toiminta ja palvelujärjestelmän uudistukset koettiin olevan alkuvaiheessa ja odotukset tulevaisuutta kohtaan olivat myönteiset. Aihe koettiin mielenkiintoiseksi. Aihetta olisi jatkossa hyvä tutkia myös jälkihuollon palveluihin oikeutettujen nuorten näkökulmasta ja tarkastella kuinka heidän yksilöllisiä toiveitaan otetaan huomioon esimerkiksi asiakassuunnitelmia tehtäessä. Lisäksi kiinnostaisi tietää miten nuoret saadaan motivoitua työskentelemään vapaaehtoisuuteen pohjautuvassa palveluohjauksessa parhaiten ja kuinka työntekijät voivat omalla toiminnallaan vaikuttaa nuorten motivaatioon.

7.2 Tutkielmani toteuttamisen arviointia

Tutkielmani tarkoituksena oli selvittää jälkihuoltopalveluissa työskentelevien työntekijöiden sisäisten ja ulkoisten toimintamahdollisuuksien vaikutuksia työntekijöiden laadukkaasti tehtävään työhön työntekijöiden näkökulmasta. Keräsin tutkielmani ai-

neiston haastattelemalla erään hyvinvointialueen jälkihuoltopalveluissa työskenteleviä työntekijöitä. Haastatteluissa käytin teemahaastattelua, joka sopi hyvin ryhmähaastatteluina toteutuneeseen aineiston keruuseen. Tutkielmani teoreettisena viitekehystenä käytin toimintamahdollisuuksien teoriaa, joka osoittautui toimivaksi näkökulmaksi ilmiön tarkastelussa.

Haastattelut toteutin kahtena ryhmähaastatteluna, jotka toteutuivat jälkihuoltopalveluiden toimipisteissä peräkkäisinä päivinä. Haastateltavat olivat jo ennen haastattelua sisäistäneet käsitykseen haastattelutilanteen luonteesta, ja olivat aseenoituneet haastattelutilanteeseen asiantuntijan rooleissaan asianmukaisesti (Alasuutari 2012). Haastateltavat olivat toisilleen tuttuja, joten kyseessä oli luonnollinen ryhmä ja osallistujat asemoituivat paikoilleen luontevasti. Keskustelu kietoutui selkeästi yhteisenä asiana haastateltavien keskuudessa ja keskustelussa oli nähtävissä haastateltavien välinen kysymys-vastauspeli, jossa koin tutkijana jääväni välillä sivurooliin. Käytännössä ryhmäläiset alkoivat keskustelemaan ilmiöistä toistensa vuoropuheluja täydentäen. (Alasuutari 2012.)

Kirjoitin haastattelutilanteessa muistivihkooni joitain haastatteluotteita muistiinpanoiksi osallistuvaa havainnointia tehdessäni, kuten yleisesti on tapana tutkijan työssä tehdä. Kirjoitin esimerkiksi joitain avainsanoja, joita pidin tärkeinä analyysin kannalta ja jotka auttoivat minua palauttaminen mieleeni joitain haastattelijoiden kertomia asioita. Niiden avulla mahdollistui myös tarkistaa nopeasti suoria sitaatteja analyysiä tehdessäni.

Itse kirjoittamisen osalta viittaan mielelläni Alasuutarin (2012) vertauskuvaan, jossa Alasuutari vertaa kirjoittamista pyörällä ajoon, jolloin ei niinkään väitetä kirjoittamisen olevan hallittua, kun kerran on sen opetellut, vaan enemmänkin jatkuvan tasapainon korjaamista ja löytämistä. Koin, että kerta toisensa jälkeiset harhapoluille ajautumiset aiheuttivat tekstin korjailua ja suunnan vaihtoa, jotta teksti ei olisi lähtenyt täysin väärille teille. Hämmennyin tasapainon löydyttyä tekstin rakentamisen sujuvuudesta (en tarkoita helppoutta), vaikka sen harhapoluille suuntaus sai minut aiemmin vaipumaan jopa epätoivon partaalle. Luetutin tekstiäni aluksi vain ohjaajalani, jonka ohjauksella havahduin ymmärtämään harhapoluille eksymiseni ja uuden polun suunnan. Tämän jälkeen uskaltauduin luetuttamaan tekstini ulkopuolisillekin. Toivoin kriittistä suhtautumista, koska koin sokeutuneeni omalle tekstille, jota olin lukenut kymmeniä kertoja edestakaisin. Otin kiitollisena vastaan kaikki saamani palautteet ja koin ne arvokkaina palautteina.

Tutkielmani luotettavuutta arvioidessani pidän hyvänä asiana, että ryhmähaastatteluihin osallistui sekä kaupungissa että maakunnassa työskenteleviä työntekijöitä. Ajattelen näin saavuttaneeni laajemman näkökulman jälkihuollon palveluiden tilanteesta. Toki tutkielmaani osallistujien joukko koostui vain yhden hyvinvointialueen kuudesta osallistujasta, joka vaikuttaa tutkimustulosten laajempaan yleistämiseen.

Tutkielmani eri vaiheissa noudatin mahdollisimman hyviä tieteellisiä käytänteitä. Säilytin tutkielmaani osallistuneiden haastateltavien suostumusasiakirjat kotonani erillisessä laatikossa, vaikka työtilaani ei koko prosessin aikana ollut kene lläkään perheenjäsenelläni halua tulla. Litteroinnissa käytin haastateltavista koodausta a, b ja c ja sanelukoneen tyhjensin ennen sen palauttamista Jyväskylän yliopistolle.

8 LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus:

- Björklund, Liisa & Sarlio-Siintola, Sari: Inhimilliset toimintavalmiudet suomalaisessa hyvinvointipolitiikassa. Teoksessa Hiilamo, Heikki ja Juho Saari (toim.): Hyvinvoinnin uusi politiikka - johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Tutkimuksia 27. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki 2010, 37 – 69.
- Eteläpelto, Anneli; Heiskanen, Tuula & Collin, Kaija (2011) Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys.
- Gissler, Mika & Forsell, Martta: Lasten ja nuorten sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttö. Teoksessa Gissler Mika, Marjatta Kekkonen & Päivi Känkäinen (toim.): Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja. 2018, 20 – 33.
- Hallamaa, Jaana (2017) Yhdessä toimimisen etiikka Gaudeamus. Tallinna.
- Hakari, Kari (2023) (Lähes) kymppin suoritus. Sote-uudistus. Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistus. Kolumni. 9.2.2023. Valtioneuvosto. Hakari Kari (2023) (Lähes) kymppin suoritus. Kolumni. Saatavilla < <https://soteuudistus.fi/-/1271139/-lahes-kymppin-suoritus>>.
- Haug, Monika & Höynck, Theresia. Removing children from their families due to child protection in Germany. 2016; 89–116. Saatavilla < <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1093/acprof:oso/9780190459567.003.0005>>.
- Heino, Tarja & Johnson, Marianne. (2010) Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Hämäläinen Ulla & Olli Kangas (Eds.) (toim.): Perhepiirissä. Kela. Helsinki. 266–290. Saatavilla < <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17471/Perhepiirissa.pdf?sequence=5&isAllowed=y>>.
- Heino, Tarja (2013) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 84--107. Saatavilla < https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Heino, Tarja (2020) Sijoitetun lapsen jälkihuollon toteutumiseen ja vaikuttavuuteen tulee panostaa. THL Blogi. Saatavilla <https://blogi.thl.fi/sijoitetun-lapsen-jalkihuollon-toteutumiseen-ja-vaikuttavuuteen-tulee-panostaa/>.

- Heino, Tarja (2014) Lastensuojelun jälkihuolto pohjoismaisen tutkimuksen aiheena. Saatavilla <[www-muodossa: https://www.allipaasikivensaatio.com/uploads/o8s7J9Wv/apuraharaportti2013-pohjoismainen-tutkijaryhma.pdf](https://www.allipaasikivensaatio.com/uploads/o8s7J9Wv/apuraharaportti2013-pohjoismainen-tutkijaryhma.pdf)>.
- Heino, Tarja; Hirschovits-Gerz, Tanja & Weckroth, Niina. (2022) Teoksessa Hirschovits-Gerz Tanja, Niina Weckroth & Tarja Heino (toim.): Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 2/2022. Helsinki 2022. ISBN 978-952-343-814-9 (painettu); Saatavilla <ISBN 978-952-343-815-6>.
- Heinonen, Hanna (2017) Lastensuojelu on aina lasten suojelua mutta erilaista eri maissa. Lastensuojelun Blogit 2.6.2017. Saatavilla <<file:///C:/Users/Marja/Zotero/storage/JJELAI39/lastensuojelu-on-aina-lastensuojelua-mutta-erilaista-eri-maissa.html>> luettu 5.4.2023.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara Paula. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki. Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. Teemahaastattelu. Yliopistopaino. 2008. Helsinki.
- Hirschovits-Gerz, Tanja; Weckroth, Niina & Heino, Tarja. Teoksessa Hirschovits-Gerz, Tanja, Niina Weckroth & Tarja Heino (toim.): Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 2/2022. 215 sivua. Helsinki 2022. ISBN 978-952-343-814-9 (painettu); ISBN 978-952-343-815-6 (verkkojulkaisu).
- Hirschovits-Gerz, Tanja; Heino, Tarja; Laine, Terhi & Lempinen, Laura: Nuo ret, nuoruus ja palvelujärjestelmä. Teoksessa Hirschovits-Gerz Tanja, Niina Weckroth & Tarja Heino (toim.): Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 2/2022, 22 – 27. Helsinki 2022. ISBN 978-952-343-814-9; Saatavilla <ISBN 978-952-343-815-6>.
- Hoikkala, Susanna & Bruun, Anna (2022) Tiivistelmä. Teoksessa Hirschovits-Gerz Tanja, Niina Weckroth & Tarja Heino (toim.): Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 2/2022. 5 – 7. Helsinki 2022. ISBN 978-952-343-814-9 (painettu); ISBN 978-952-343-815-6 (verkkojulkaisu) 5 – 7.
- Hoikkala, Susanna & Pukkio, Saana. Jälkihuolto kasvun ja itsenäistymisen tukena. Teoksessa Pukkio Saana & Tiina Hipp (toim.): Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 2016. 6--24. Saatavilla <<https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf>>.
- Huhtanen, Raija (2016) Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Teoksessa Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. (Toim.) Enroos Rosi, Tarja Heino & Tarja Pösö.

- Häggman-Laitila, Arja; Salokekkilä, Pirkko; Satka, Mirja; Kekolahti, Pekka & Ryyänen, Olli-Pekka (2019) The coping of young Finnish adults after out-of-home care and aftercare services: A document-based analysis. Saatavilla <<https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/7675/1562923567729738555.pdf?sequence=2&isAllowed=y>>.
- Häggman-Laitila, Arja; Salokekkilä, Pirkko & Kärki, Suyen (2018) Transition to adult life of young people leaving foster care: A qualitative systematic review. Kuopion Yliopisto. Julkaisussa Children and youth services review 2018.
- Hökkä, Päivi; Palonimi, Susanna, Vähäsantanen, Katja; Herranen, Sanna, Manninen, Mari & Eteläpelto, Anneli. (2014) Ammatillisen toimijuuden ja työssä oppimisen vahvistaminen- Luovia voimavaroja työhön. Saatavilla <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44975/978-951-39-6020-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.
- Ikonen, Riikka; Hietämäki, Olli; Halme, Nina & Haravuori Henna (2018) Mielialaltaan huolestuneiden nuorten tuen ja avun saaminen koulusta, palveluista ja lähiympäristöstä - Kouluterveyskyselyn 2017 tuloksia. 2018, 46 – 57. Teoksessa Gissler, Mika & Marjatta Kekkonen & Päivi Känkäinen (toim.): Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018.
- Jokinen, Liisa; Stenvall, Elina & Palsanen, Kati (2018) Perheiden tarpeista lähtevän auttamistyön johtaminen (toim.): Petrelius, Päivi ja Pia Eriksson. Uudistuva lastensuojelu -kohti asiakkaan ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Juhila, Kirsi (2006). Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Kanste, Outi; Kiviruusu, Olli, Halme, Nina & Haravuori, Henna: Johdanto. Teoksessa Gissler Mika, Marjatta Kekkonen, Päivi Känkänen, Maritta Törrönen & Carol Munn-Giddings (toim.): Nuoret palveluiden pauloissa Nuorten elinolot-vuosikirja 2018. 2018, 46 – 57.
- Kauppila, Juha & Kauppila, Päivi Annika. Hyvinvointivaltio toimijuuden tukena. Teoksessa Kauppila Päivi Annika, Jussi Silvonen & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.): Toimijuus, ohjaus ja elämäntyyli. 2015, 17 – 38. Saatavilla <https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/15099/urn_isbn_978-952-61-1747-8.pdf>.
- Kekkonen, Marjatta; Känkäinen, Päivi & Gissler, Mika: Tieto nuorten asiakaskokemuksista ja palveluiden käytöstä – liian tärkeää hukattavaksi. Teoksessa Pukkio Saana & Tiina Hipp (toim): Nuorten palvelut ja palveluiden käyttö. Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. 2016, 5 – 19. Saatavilla <<https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf>>.
- Känkäinen, Päivi & Laaksonen, Sari (2006) Lastensuojelun Kehittämishankkeen selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://thl.fi/documents/647345/1832874/Loppuraportti_Selvitys+sijaishuollon+ja+j%C3%A4lkihuollon+nykytilasta+ja+kehitt%C3%A4mistarpeista_2006.pdf/65384afe-1b57-4e93-a1e6-ccdca5eafdd>.

- Lindqvist, Marianne (2016) Jälkihuollon lainsäädäntö ja laatusuositukset. Teoksessa Pukkio Sanna & Tiina Hipp (toim.): Mikä jälki jää? Opas lastensuojelunjälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto. 2016, 48–58. Saatavilla < <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf>>.
- Määttä, Mirja (2018) Työtä, osaamista ja arjen taitoja -Ohjaamot tehtävänsä määrittelemässä. Teoksessa Gissler Mika, Marjatta Kaikkonen & Päivi Känkäinen (Toim.): Nuorten elinolot vuosikirja 2018. Nuoret palveluiden pauloissa. 2018, 158–168.
- Nussbaum, Martha (2011) Creating capabilities. The human development approach Cambridge, Mass. Belknap Press of Harvard University Press. Luettu 20.1.2023.
- Pajamäki Tatajana & Okker Anna-Maija. ”Pitäis jaksaa, uskaltaa luottaa” -nuorten kokemuksia palveluista. Teoksessa Gissler Mika, Marjatta Kekkonen, Päivi Känkäinen, Maritta Törrönen & Carol Munn-Giddings (toim.): Nuoret palveluiden pauloissa Nuorten elinolot-vuosikirja 2018. 70–81.
- Pukkio, Saana & Hoikkala, Susanna: Jälkihuolto kasvun ja itsenäistymisen tukena. Teoksessa Pukkio, Saana & Tiina Hipp (toim.): Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto ja kirjoittajat. 2016, 6–24. Saatavilla < <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf>>.
- Punna, Mari; Malinen, Kaisa; Sevon, Eija & Sihvonen, Sanna (2017) Kannattaako asiakkaan toimijuuden ja itseohjautuvuuden vahvistaminen. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2017: 54: 155.158.
- Pösö, Tarja (2016) Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino ja Tarja Pösö (toim.): Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä.
- Ruusuvuori, Johanna; Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti: Haastattelun analyysivaiheet. Teoksessa Ruusuvuori Johanna, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. 2010, 9–36 Vastapaino. Tampere.
- Saari, Juho: Sosiaalisen onnellisuuden politiikka. Teoksessa Hiilamo Heikki ja Juho Saari (toim.): Hyvinvoinnin uusi politiikka -johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. A Tutkimuksia 27. Diakonia -ammattikorkeakoulu. 2010, 73–105.
- Sandberg, Erja: Toivon, että minut ois huomattu tyttönä, jolla on ongelmia, eikä tyttönä, joka on ongelma - ADHD-oireisten nuorten kokemuksia tukitoimista Suomessa. Teoksessa Gissler Mika, Marjatta Kekkonen ja Päivi Känkäinen (toim.): Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018. 2018, 94–103.
- Saukko, Saara & Korkiamäki, Riikka (2022) Hyvää jälkeä! Ihanteellista itsenäistymisen tukea etsimässä. Tampereen yliopisto. 8–9.
- Sihvonen, Juha: Aristotelismi, liberalismi ja hyvinvointivaltio (1998) Teoksessa Kempainen Erkki ja Mikko Mäntysaari (toim.): Aristoteles, Rawls ja sosiaalipolitiikka. Keskustelua hyvinvointivaltion peruskysymyksistä. 27–46.

- Törrönen, Maritta & Munn-Giddings, Carol (2018) Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten emotionaalinen kiintymys. Teoksessa Gissler Mika, Marjatta Kekkonen, Päivi Känkänen, Maritta Törrönen & Carol Munn-Giddings (toim.): Nuoret palveluiden pauloissa Nuorten elinolot-vuosikirja 2018. 147 – 157.
- Törrönen, Maritta; Munn-Giddings, Carol; Gavriel, Chrissie; O'Brien, Niamh, Byrne Pennie & Researchers, Young Peer (2018) *Reciprocal emotional relationships – Experiences of stability of young adults leaving care*. Publications of the Faculty of Social Sciences 75. Helsinki: University of Helsinki and Anglia Ruskin University in collaboration with the Essex Children in Care Council. ISSN 2343-2748 (e-print). Saatavilla <<https://blogs.helsinki.fi/reciprocalencountersyoungadults-leavingcare/files/2018/09/Reciprocal-Emotional-Relationships-260918.pdf>>.
- Törrönen, Maritta, Hänninen, Kaija; Jouttimäki, Päivi; Lehto-Lunden, Tiina; Saalovaara, Petra & Veistilä, Minna (2016) Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Vierula, Tarja & Korkiamäki, Riikka (2022) Miksi jälkihuollon tutkiminen on tärkeää? 30.3.2022. Blogi.
- Yliruka, Laura; Kantoluoto, Anne; Heino, Tarja; Laine, Terhi & Hipp, Tiia (2020) Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus. Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32/2020. Helsinki 2020. ISBN 978-952-343-552-0 (verkkojulkaisu) <https://www.julkari.fi/handle/10024/140573>>.
- Yliruka, Laura; Eriksson, Pia; Jokinen, Liisa & Pasanen, Kaisa: Kohti monitoimijaista lastensuojelua hyvinvointialueella. THL Työpaperi 52/2022.

Verkkolähteet:

- Hyvää jälkeä -hanke (2023) Tampereen yliopisto. Saatavilla <<https://projects.tuni.fi/hyvaajalkea/esittely/>>. Luettu 22.4.2023.
- Lastensuojelun laatukäsikirja (2019) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>>. Luettu 22.4.2023.
- Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) (2023) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape->>. Luettu 22.4.2023.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Saatavilla <<https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot>>. Luettu 7.4.2023.
- Vuori, Jaana (2021) Tutkimuseettinen ihmistieteessä (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>>. Luettu 12.1.2023
- YEE -hanke. Projektisuunnitelma. Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin (YEE) -hanke 23.1.2023. Saatavilla <<https://thl.fi/fi/hakutulokset?q=projektisuunnitelma>>. Luettu 20.2.2023.
- Aineistonhallinnan käsikirja. 2022 Tietoarkisto. Tampereen yliopisto. Saatavilla <<https://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/>>. Luettu 20.2.2023.
- STM. Saatavilla <<https://stm.fi/lastensuojelulain-muutokset>>. Luettu 20.1.2023.

Lait:

- Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015. Annettu 20.3.2015. Saatavilla < <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150254#Pidp446780080>>. Luettu 15.3.2023.
- Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu 13.4.2007. Saatavilla < <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/2007041>>. Luettu 20.2.2023.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Saatavilla < <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>>. Luettu 24.1.2023.

Aikakausjulkaisun artikkelit:

- Kestilä, Laura; Väisänen, Antti; Paananen, Reija; Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seuranta tutkimus Suomessa 1987 syntyneistä- Yhteiskuntapolitiikka 77. Artikkelit (2012):6. 599 – 620.
- Mänttari-van der Kuip, Maija. (2015) sosiaalityöntekijöiden työhyvinvointi ja toimintamahdollisuudet niukkuuden aikakaudella. Artikkelit Janus vol.23 (3) 2015, 329 – 335.
- Mänttari-van der Kuip, Maija (2022) Palvelujärjestelmään liittyvät rakenteelliset haasteet ja työntekijöiden toimintamahdollisuudet julkisen sektorin lastensuojelutyössä. Janus vol. 30 (1) 2022, 21–43. Aikakausjulkaisun artikkeli. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakausslehti. Saatavilla < <https://journal.fi/janus/article/view/107864>>.
- Mäntyneva, Päivi (2019) Toimintamahdollisuuksien avaruus ja toimijuuden suunnata kuntouttavassa työtoiminnassa. Janus. <https://journal.fi/plugins/generic/pdfjsViewer/pdf.js/web/viewer.html?file=https://journal.fi%2Fjanus%2Farticle%2Fdownload%2F70286%2F44140%2F128077>. 246 – 263.
- Palmer, Angela; Norris Michelle; Kelleher Joanne- Child & Family Social Work, 2022 - Wiley Online Library. Saatavilla < <https://doi.org/10.1111/cfs.12922>>.
- Tani, Sirpa; Kiilakoski, Tomi & Honkatukia, Päivi (2019): Toimintavalmiusajattelu nuorisotyön, kasvatuksen ja opetuksen kentillä: Kokonaisvaltainen näkökulma nuorten hyvinvoinnin edistämiseen? Kasvatus & Aika, 13(3), 4–25. Saatavilla: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/118736/toimintavalmiusajattelu_nuorisoty%C3%B6n_2019.pdf?sequence=2>.

Opinnäytetyöt:

- Haapala, Maija (2019) VÄLITTÖMÄSSÄ VAARASSA. Nuorten kiireellisten sijoitusten taustatekijät, tavoitteet ja vaikuttavuus lastensuojelun asiakirjoissa. Pro gradu -tutkielma Itä-Suomen yliopisto. Saatavilla < https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/21808/urn_nbn_fi_uef-20200028.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Helminen, Jari (2019) Kohtaaminen ja vuorovaikutus osaamisen ytimessä. Lastensuojelun erikoistumiskoulutuksen osallistujien näkemyksiä työstä ja koulutuksesta. Diak työelämä. Helsinki.

- Hänninen, Vilma (2002) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/67873/951-44-5597-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Järvinen, Nina & Vainio, Kirsi (2020) Eihän semmoista ihmistä olekaan, jossa ei niitä vahvuuksia ole – Nuorten toimijuudenmuotoutuminen sosiaalisessa kuntoutuksessa. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Saatavilla < <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64553/Jarvelainen.Nina%3B%20Vainio.Kirsi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.
- Ojala, Marja-Riitta (2015) Huono-osainen – kohteesta päämääräksi. Sosiaalietiikka.fi. Saatavilla <<https://blogs.helsinki.fi/socialethics/2015/02/17/huono-osainen-kohteesta-paamaaraksi/#more-1341>>.
- Ojala, Riitta (2020) Oman elämänsä toimija. Keskeisten inhimillisten toimintamahdollisuuksien kääntyminen sosiaalityön työmuodoiksi vanhuksille ja vammaisille henkilöille suunnatuissa palveluissa. Lisensiaatintutkimus. Helsinki. Teologinen tiedekunta. Saatavilla< https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/325095/Ojala_Marja-Riitta_Lisensiaatintutkielma_2020.pdf?sequence=3&isAllowed=y>.
- Pirhonen, Jari (2012) Tutkimus suomalaisen vanhustenhuollon oikeudenmukaisuudesta. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofianlaitos Jyväskylän yliopisto.

LIITTEET

LIITE 1 TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

1.1.2023

Tutkimuksen nimi ja rekisterinpitäjä

Pro Gradu tutkielma - **Jälkihuoltopalveluiden työntekijöiden toimintamahdollisuudet auttamistyössä** - Marja Harja

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Sinua pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tutkitaan minkälaiset palvelujärjestelmään liittyvät rakenteelliset tekijät vaikuttavat lastensuojelutyötä tekevien työntekijöiden toimintamahdollisuuksiin ja jälkihuolto nuorten palveluiden organisoimiseen.

Sinua pyydetään tutkimukseen, koska sinulla on arvokasta kokemustietoa jälkihuollon asiakastyöstä ja nuorten palveluihin liittyvistä tavoiteltavista asioista sekä siitä, miten työntekijät voisivat kehittää toimintatapojaan. Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja siihen osallistumista.

Mukaan pyydetään yhteensä 6 tutkittavaa.

Vapaaehtoisuus

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen tai keskeyttää osallistumisen, milloin tahansa.

Tutkimuksen kulku

Tutkimus toteutetaan ryhmähaastatteluna. Haastattelujen ajankohdat ja paikat sovitaan yksilökohtaisesti haastateltavien kanssa ja suunniteltu ajankohta haastatteluille on tammikuu 2023. Haastattelut voidaan toteuttaa työtilassanne, kotonani tai toiveen mukaan joustavasti eri tavoin. Haastattelu nauhoitetaan, minkä jälkeen ääniraita litteroidaan kirjalliseen muotoon. Aineisto pseudonymisoidaan, jolloin haastateltavat eivät ole enää tunnistettavissa. Ääniraidat hävitetään nauhurista haastattelujen jälkeen, ja litteraatti säilytetään ja sitä käsitellään tietoturvasääntöjen mukaisesti. Analyysin ja tutkimustulosten valmistumisen jälkeen kaikki tutkimusmateriaali hävitetään, ellei tutkimuksessa käy ilmi huomattavaa jatko-tutkimuksen tarvetta. Tästä ollaan haastateltaviin erikseen yhteydessä

Tutkimuksen kustannukset

Tutkimuksen osallistumisesta ei aiheudu tutkittavalle kustannuksia. Ryhmähaastattelujen aikana tarjotaan pieni välipala.

Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset

Tutkimuksesta valmistuu Pro Gradu -tutkielma, joka tallennetaan Jyväskylän yliopiston kirjaston tietokantaan. Tutkittaville voidaan heidän halutessaan antaa luettavaksi valmis tutkimus.

Tutkittavien vakuutusturva

Tutkittavan on hyvä olla tietoinen siitä, että Jyväskylän yliopiston henkilökunta ja toiminta on vakuutettu. Vakuutus sisältää potilasvakuutuksen, toiminnanvastuuvakuutuksen ja vapaaehtoisen tapaturmavakuutuksen. Tutkimuksissa tutkittavat (koehenkilöt) on vakuutettu tutkimuksen ajan ulkoisen syyn aiheuttamien tapaturmien, vahinkojen ja vammojen varalta. Tapaturmavakuutus on voimassa mittauksissa ja niihin välittömästi liittyvillä matkoilla. Tapaturman lisäksi korvataan vakuutetun erityisen ja yksittäisen voimanponnistuksen ja liikkeen välittömästi aiheuttama lihaksen tai janteen venähdysvamma, johon on annettu lääkärinhoitoa 14 vuorokauden kuluessa vammautumisesta. Korvausta maksetaan enintään kuuden viikon ajan venähdysvamman syntymisestä. Voimanponnistuksen ja liikkeen aiheuttaman venähdysvamman hoitokuluina ei korvata magneettitutkimusta eikä leikkaustoimenpiteitä.

Lisätietojen antajan yhteystiedot

Minuun voi olla yhteydessä matalalla kynnyksellä, jos haluat asiasta lisätietoja. Pyrin tekemään itse haastattelutilanteesta mahdollisimman mukavan.

Jyväskylän yliopiston sosiaalityön tutkinto-opiskelija
Marja Harja
[yhteystiedot]

LIITE 2

SUOSTUMUS OSALLISTUA TIETEELLISEEN TUTKIMUKSEEN

Minua on pyydetty osallistumaan tutkimukseen MINKÄLAISET TYÖNTEKIJÄN SISÄISET JA ULKOISET TOIMINTAMAHDOLLISUUDET VAIKUTTAVAT JÄLKI-HUOLLON PALVELUIDEN PARISSA TYÖSKENTELEVIEN TYÖNTEKIJÖIDEN LAADUKKASTI TEHTÄVÄÄN TYÖHÖN, TYÖNTEKIJÄN NÄKÖKULMASTA.

Olen ymmärtänyt, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin milloin tahansa syytä kertomatta keskeyttää osallistumiseni tutkimukseen tai peruuttaa antamani suostumuksen siihen asti, kunnes tutkielma on valmis. Keskeyttämisestä ei aiheudu minulle kielteisiä seuraamuksia. Keskeyttämiseen asti minusta kerättyjä tutkimusaineistoja voidaan edelleen hyödyntää tutkimuksessa.

Olen saanut tiedotteen tutkittavalle (Informointi- ja tietosuojailmoitus) ja minulla on ollut mahdollisuus esittää tutkielman tekijälle (Marja Harja) tarkentavia kysymyksiä, joten olen saanut riittävät tiedot tutkimuksesta ja henkilötietojeni käsittelystä.

Antamalla suostumukseni osallistua tähän tutkimukseen tutkittavana hyväksyn,
 -että minulta kerätään tietoa tiedotteessa kuvattuun tutkimukseen ja
 -että minulta kerättyjä henkilötietoja kerätään, käytetään ja käsitellään tietosuojailmoituksessa kuvatun mukaisesti.

Olen ymmärtänyt saamani tiedot, olen harkinnut edellä mainittuja kohtia ja olen päättänyt, että

haluan osallistua tutkimukseen.

Kyllä

Ei

Allekirjoituksellani vahvistan, että osallistun tutkimukseen ja suostun vapaaehtoisesti tutkittavaksi sekä annan luvan edellä kerrottuihin asioihin.

_____
Allekirjoitus

_____
Päiväys

_____
Nimen selvennys

Yhteystiedot:

Marja Harja

[yhteystiedot] Paperista tai taltioitua suostumusta säilytetään tietoturvallisesti, kuten muutakin henkilötietoa.

LIITE 3. HAASTATTELURUNKO

Minkälaiset sisäiset ja ulkoiset toimintamahdollisuudet vaikuttavat jälkihuolto- palveluiden parissa työskentelevien työntekijöiden laadukkaasti tehtävään työhön työntekijöiden näkökulmasta?

Miten työntekijän ammatillinen osaaminen vaikuttaa lastensuojelutyötä tekevien työntekijöiden toimintamahdollisuuksiin nuorten auttamistyössä?

- Kuinka pitkään olet työskennellyt lastensuojelussa/ jälkihuollossa?
- Missä muissa tehtävissä olet työskennellyt ennen lastensuojelun jälkihuoltoa ja miten pitkään?
- Mitä koulutuksia sinulla on jälkihuollon sosiaalityön työtehtävään?
- Kuvaile laadukkaasti tehtävää jälkihuoltoa; mitä siihen kuuluu?
- Millaista osaamista työntekijällä on hyvä olla, laadukkaasti tehtävään työhön nuorten jälkihuoltopalveluissa? Mitä osaamista se vaatii toteutuakseen?
- Vastaavatko koulutusmahdollisuudet tänä päivänä jälkihuoltonuorten parissa tehtävää työtä?
- Kerro mikä täydennyskoulutus tai muu osaamisen vahvistaminen lisäisi jälki- huollon työntekijän ammattitaitoa?

Mikä on työntekijän rooli kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten aikuistumisen tukemisessa?

- Mikä on tämänhetkinen asiakasmitoitus per työntekijä?
- Miten asiakasmäärä vaikuttaa työntekoon?
- Kuka palveluita järjestää ja millä perusteilla?
- Kuinka usein, missä ja miten nuorten tapaamiset organisoidaan?
- Miten määritellään, kuinka usein nuorta tavataan jälkihuollon aikana?
- Koetko että nuorta kyetään tapaamaan niin usein kuin itse työntekijänä koet niille olevan tarvetta? - Koetko että nuorta kyetään tapaamaan niin usein kuin nuori itse kokee niille olevan tarvetta?
- Kuvaile työntekijän roolia nuoren aikuistumisen tukijana?
- Kerro mitä onnistuneen asiakassuhteen luominen jälkihuollossa olevien nuorten kanssa edellyttää työntekijältä?
- Tehdäänkö työtä parityönä? Jos ei tehdä, saavutettaisiinko sillä laadukkaampaa työtä?
- Onko virka-aikaan tehtävä jälkihuollon palvelu riittävä tuki aikuistuvalle nuorelle, joka muuttaa omilleen? Tarvittaisiinko päivystyksellistä palvelua virka-ajan ulkopuolelle? Mikä muu voisi tukea asiakastyötä?

Millaiset palvelujärjestelmään liittyvät rakenteelliset tekijät vaikuttavat lastensuojelutyötä tekevien työntekijöiden toimintamahdollisuuksiin ja miten?

- Millaisia palveluja nuoret tarvitsevat (yleisimmin) ja mitä palveluja jälkihuolto-
tonuorille on tarjolla? Mitä tulisi olla enemmän/ toisin?
- Onko nuorille tarjotut palvelut hyvinvointialueen omia vai ostopalveluja?
Toimiiko monitoimijainen yhteistyö heidän välillään?
- Vastaavatko jälkihuollon palvelut täysi-ikäisten nuoren tarpeisiin ja jos niin
miten?
- Miten palvelujärjestelmä tukee laadukkaasti jälkihuolto-
nuorten parissa tehtävää työtä?
- Mikä tekijä palvelujärjestelmän osalta vaikeuttaa jälkihuolto-
nuorten ohjaustyötä?
- Mikä tekijä palvelujärjestelmän osalta toimii hyvin?
- Miten lakimuutos on vaikuttanut jälkihuollon työn tekoon, laatuun, palvelui-
den saatavuuteen jne. 21-25 -vuotiaiden jälkihuollon palveluihin oikeutettujen
nuorten osalta? / Kuvaile millaiset palvelut vastaavat tai vastaisivat 21-25 -
vuotiaiden jälkihuollossa olevien nuorten tuen tarpeisiin.